

25/1

HÆMUS
XEMYC

'05 - 1

Съдържание

Tartalom

КОЛЕЛО

KERÉK

Александър Гюров: Барутна пролет **3** *Alexander Gjurov: Puskaaporos tavasz*
Първа българска армия в Южна Унгария през 1945 г. (със съкращения)
Az Első Bolgár Hadsereg Dél-Magyarországon 1945-ben (részlet)

СТРАНИЦИ

OLDALAK

80 години от рождението на Ласло Наги **13** *80 éve született Nagy László*
Дьорд Сонди: Черти / *Szondi György: Vonások ... 13.*
Ласло Наги: Стихотворения / *Nagy László: Versek ... 17.*
Ичес Тиграм: Морски дневници / *Tigram Icsész: Tengeri naplók ... 21.*

АТЕЛИЕ

MŰHELY

Миролюба Гендова: Миклош Мажароф **29** *Gendova Miroljuba: Mazsaroff Miklós*

МОЗАЙКА

MOZAIK

Музикантът е номад. **35** *A zenész nomád.*

Разговор с българския виртуоз на кавала Теодосий Спасов
Beszélgetés Teodoszj Szpaszovval, a kaval bolgár virtuózával

Иван Форгач: Стремеж да си в тон с изискванията **39** *Forgács Iván: Megfelelni akarás*
Тюнде Троян: Лебедова песен (По повод Вавилон 2005) **47** *Trojan Tünde: A hattyú éneke*

ГРАВИТАЦИЯ

GRAVITÁCIÓ

Карой „Карлос“ Саренчев: Приключения в Атон (пътен разказ)

51

Szárencsev „Carlos” Károly: Nagykalandom Athoson (útjelbeszélés)

Илюстрации: / *Illusztrációk:*

Миклош Мажароф, Ласло Наги / *Mazsaroff Miklós, Nagy László*

Снимки: Карой Саренчев, Балинт Меран / *Fotó: Szárencsev Károly, Merán Bálint*

Използвани са още илюстрации от книгата на Александър Гюров „Барутна пролет“, С., 2005.
Alexander Gyurov Puskaaporos tavasz c. könyvéből (Szófia, 2005, kétnyelvű)

Александър Гюров – Барутна пролет

Първа българска армия в Южна Унгария през 1945 г. (със съкращения)

Alexander Gjurov – Puskaporos tavasz

Az Első Bolgár Hadsereg Dél-Magyarországon 1945-ben (Részlet)

Alexander Gjurov hetedik, épphogy napvilágot látott könyvében sem lép ki a bolgár-magyar kapcsolatok számára már hagyományos témaköréből, s ismételten bizonyítja a kétoldalú viszony szinte kimeríthetetlen gazdagságát. Nem meglepetés, hogy az olvasó megint találkozik majd teljesen új tényekkel, eseményekkel és megállapításokkal, a szerzőt ismerők nemcsak megszokták ezt, hanem el is várják. A Puskaporos tavasz című könyve a bolgár Katonai Kiadó gondozásában jelent meg, amit maga a téma predesztinál. A munka két nagy részből áll, az első monográfia mindkét nyelven a bolgár katonák és a

Изданието на книгата „Барутна пролет“ е осъществено от българското Военно издателство. Трудът е от две части, първата е монография за отношението на първоармейци и унгарското население, чиято база са издирените от автора нови, непубликувани досега документи. Във втората част – също за пръв път – се публикува пълният списък и данни за загиналите на унгарска земя български офицери и войници, всичко 3 370 души, а където е установено по документи и мястото на погребение. Трудът е илюстриран с неизвестни досега архивни фотографии, които за пръв път бяха показани на

изложбата „Барутна пролет 1945 г.“ открита на 17 март т. г. в Българския културен институт.

Точен компас по пътя за изясняване на отношението на първоармийци към унгарското население, а едновременно и автентичен барометър за атмосферата в трите военно-пленически лагери под разпореждането на Първа българска армия, е репортажът на д-р Юлия Беси във в-к „Уй Дунаутул“ от 8 юли 1945 г. След посещенията си във военнопленнически лагер № 2 в Пейч тя споделя впечатленията си от видяното така: „С известна боязън се насочих към портала и като виждам пет-шест българи в униформа да разговарят с часовия, вече мисля да се върна обратно, тъй като едва ли ще ме пуснат да вляза; забелязвам обаче, че през портала един след друг непрекъснато минават цивилни хора – жени и мъже – без да ги спира някой. И мен не ме задържат с издаващи подозрения въпроси: при кого отивам, какво искам? Така с понятна за всички непринуденост влизам в двора.“

Този цитат е свидетелство за едно специфично, а може би – без преувеличение – и безпрецедентно явление. Конкретно: на съветско подчинение са всички военнопленнически лагери на унгарска територия, изключение правят само три. Те са предадени на разпореждането на Военнопленническата служба към щаба на Първа българска армия с началник полк. Васил Попов. Военнопленническата служба и сформирания в Карлово 3-а военнопленническа дружина с командир кап. Димитър Филипов биват разквартирувани в Сигетвар (където е и щабот на армията).

Военнопленнически лагер № 1, най-големият, бива организиран в намиращото се на 6 км северно от гр. Сигетвар село Чертъо, в имението на графове Фештетич, началник е подпоручик Недьо Талмазов, взведен командир от дружината. Военнопленнически лагер № 2 първоначално е бил дислоциран в Петерварад (Петроварадин), откъдето през април 1945 г. е преместен в няко-гашната казарма „Ференц Йожеф“ на ъгъла на тогавашните улици „Кишрокуш“ и „Макар“ в Пейч. Там началник е бил подпоручик Александър Караилиев. Третият военнопленнически лагер е функционирал в две селища, в Чурго и Надканижа, след обединението им началник е кап. Петър Гагов. Към 30 май 1945 г. в трите е имало всичко 6.026 военнопленници, от които 5.656 унгарци (при предаването на лагерите на Трети украински фронт последните ще са вече 6.905, толкова и ще бъдат освободени през юни и началото на юли 1945 г., за да се завърнат по домовете си).

С кап. Петър Гагов са свързани някои спомени, които по време на изследванията си получих от тогава пенсионирания главен инженер Оскар Шлегел. Бившият офицерски кандидат дава подробна и автентична характеристика на атмосферата в лагера в Чурго, на отношенията между българи и унгарци:

„Днес се навършиха четиридесет години откакто се сбогувах с българските войници, чийто „гост“ бях два месеца и половина. Наистина гостуването ми беше принудително, но си спомням с добри чувства за моите „домакини“, особено за техния командир, по-точно за общия ни командир кап. Петър Гагов.

магяр lakosság közötti viszonyról, amelynek kiinduló „állásai“ új és eddig nem publikált tények és események. Erre valószínűleg legjellemzőbb példa az Első Bolgár Hadsereg parancsnokságának alárendelt három hadifogolytábor és a magyar hadifogolyok sorsa és szabadon bocsátása. A könyv második részében – szintén először – publikálásra került a magyar földön elesett bolgár tisztek és katonák, összesen 3 370 fő, teljes névsora és adattára, s ahol az iratok alapján meg lehetett állapítani a temetésük helye is szerepel (Magyarországon 16 bolgár katonai temető található). Az elmondottak tisztázásán Alexander Gjurov majdnem egy évtizeden keresztül dolgozott a bolgár és a magyar központi, intézményi, megyei és helyi levéltárakban. Munkáját olyan saját, valamint az általa fölkuatott archív felvételekkel illusztrálja, amelyek a Puskaporos tavasz 1945 című, ez év március 17-én a Bolgár Kulturális Intézetben nyitott kiállításán kerültek első ízben bemutatásra.

A könyv bemutatását Szófiában a bolgár Védelmi Minisztérium április 21-én szervezte meg, a budapesti májusban tervezik.

Dr. Béky Júliának az Új Dunántúl 1945. július 8-ai számában megjelent riportja a bolgár harcosok és a magyar lakosság viszonyának megvilágításához vezető úton pontos delejtű, egyben az Első Bolgár Hadsereg alárendeltségében álló három hadifogolytábor légkörének hiteles fokmérője. Miután látogatást tett a Pécselt levő 2. számú hadifogolytáborban ily módon rögzíti benyomásait: „Némi szorongó érzéssel közelíték a kapu felé s az őrálló katona körül beszélgető öt-hat bolgár egyenruhás látára már-már arra gondolok, hogy talán be sem engednek, mikor

észreveszem, hogy egymásután fordulnak be a kapun civil ruhás emberek, nők, férfiak, vegyesen, anélkül, hogy valaki is feltartóztatná őket. Gyanakvó kérdezősködéssel engem sem faggatnak, hogy kihez jövök és mit akarok? És így magától értetődő természetességgel belépek az udvarra.”

Ez az idézet tanúsít egy jellegzetes vagy talán – túlzás nélkül – példa nélküli jelenséget. Konkrétan: az összes hadifogolytábor Magyarországon szovjet alárendeltségben volt, három kivételével. Ezt a hármat átadták az Első Bolgár Hadsereg törzsénél működő Hadifogoly-szolgálatnak, melynek parancsnoka Vaszil Popov ezredes. Ez egyben az egyetlen kivétel, a Vörös Hadsereggel együtt harcoló bolgár, jugoszláv és román egységek közül csak a bolgárok kaptak ilyen jogot. A Hadifogoly-szolgálat és a bolgár Karlovo városában Dimitár Filipov százados parancsnokságával megalakult 3. Hadsereg Hadifogoly- és Kiszolgáló Zászlóalj Szigetváron helyezkedett el (természetesen, ebben a városban volt a hadseregtörzs is), a zászlóalj szakaszainak feladatai közé tartozott a három hadifogolytábor őrzése, a rend betartása és betartatása, valamint az élelmezés biztosítása, továbbá a mindennapi teendők és problémák megoldása.

Az 1. számút, a legnagyobb, a Szigetvártól északi irányban 6 km-re fekvő Csértőn szervezték meg, a Festetich grófok birtokán (ma fogyatékos gyermekek otthona), parancsnoka Nedjo Talmazov hadnagy volt, szakaszparancsnok a zászlóaljban. A második számút kezdetben Petrovaradinban (Péterváradon) hozták létre, onnan 1945 áprilisában áthelyezték Pécsre, a Kisrókus és a Makar utca kereszteződésénél levő valamikori Ferenc József laktanyába (ma a Pollack Mihály Műszaki Főiskola egyik kollégiuma). Ott a parancsnoki teendőket már Alekszandâr Karailiev hadnagy látta el. A harmadik hadifogolytábor két településen működött, Csurgón (1945. március 31-től) és Nagykanizsán (április 1-től), egyesítésük után a parancsnok Petâr Gagov százados lett. 1945. május 30-án a három táborban összesen 6.026 hadifogoly volt, ebből 5.656 magyar (amikor a hazaindulás előtt a táborokat át kellett adni a III. Ukrán Frontnak, az utóbbiak száma már 6.905 fő, ugyanannyit 1945. júniusában és júliusának első napjaiban szabadon is engedték, hogy visszatérjenek otthonukba).

Petâr Gagov századosal kapcsolatosak azok a visszaemlékezések, amelyeket kutatásaim során Schlegel Oszkár nyugalmazott főmérnöktől kaptam. A volt zászlós részletesen és hitelesen jellemzi a csurgói hadifogolytábor légkörét, a bolgárok és a magyarok közötti viszonyt:

„Ma negyven éve, hogy Csurgón búcsút vettem a bolgár katonáktól, akiknek két és fél hónapig a „vendége” voltam. Igaz, hogy ez a vendégség kényszerű volt, mégis jó érzéssel tudok visszaemlékezni a vendéglátóimra, különösen parancsnokukra, helyesebben parancsnokunkra Petâr Gagov kapitányra.

A második világháború végén mint mérnök zászlós Murakeresztúron teljesítettem katonai szolgálatot, hol 1945. április 1-én estem a bolgár hadsereg fogságába és a csurgói lágerbe kerültem, ami számomra örömdetes volt, mert csurgói vagyok, ott nevelkedtem, ott végeztem a gimnáziumot, édesapám haláláig ott volt vasúti állomásfőnök, édesanyám, nővéreim és férjeik 1944 decemberéig ott éltek. Szóval Csurgón még hadifogolyként is otthon éreztem magamat.

A láger a majorban volt, a légénység szállása a magtárban, a tisztéké pedig az uradalmi intéző kiűrtített lakásában. Az elhelyezés persze nem volt komfortos, nem paplanos ágyban aludtunk, az ellátásunk sem volt fényes, de ezt természetesen tartottuk, és mint hadifoglyok tudomásul vettük. Sőt Gagov kapitány igazi bajtársi módon bánt velünk, megengedte, hogy látogatókat fogadjunk s azt sem kifogásolta, hogy az akkor 10 éves leányom egy éjszaka a lágerben velem aludt, mivel Csurgón tartózkodó feleségem Kaposvárra utazott a kiszabadulásom ügyében. Gagov kapitány megengedte (de lehet hogy ő kezdeményezte), hogy Pünkösd vasárnapján Lesz János esperes plébános tábori misét mutasson be számunkra; két vagy három vasárnap odarendelte a csurgói cigányzenekart, hogy muzsikáljanak nekünk.

En személy szerint – hogyan és miképpen nem tudom – jó viszonyba kerültem Gagov kapitánnyal. Mivel gyermekkorom óta ismerem a cirill betűket, engemet bízott meg azzal, hogy összeírjam a csurgói temetőben és az ifjúsági templom mellett elhantolt bolgár elesett katonák sírjait. Egy alkalommal Sebők Andor járási rendőrkapitány, - aki diákkori barátom volt – megtudván, hogy én is a lágerben vagyok, meghívott ebédre. Gagov kapitány egy fegyveres

V края на Втората световна война като инженер-подофицер служих в Муракерестур, където на 1 април 1945 г. попаднах в български плен и бях закаран в лагера в Чурго, което бе радостно за мен – аз съм от Чурго, там съм израстнал, там завърших гимназия, а баща ми до смъртта си беше началник на гарата; до декември 1944 г. там живееше майка ми и по-възрастните ми сестри със съпрузите си. С една дума: дори и като военнопленник в Чурго се чувствах добре. Лагерът беше в чифлика, войниците бяха разквартирувани в зърнохранилището, а офицерите в опразнената квартира на управителя на стопанството. Разбира се, настаняването ни не беше комфортно, не спяхме с пухени юргани, а и прехраната ни не беше кой знае каква, но смятахме всичко това за естествено и като военнопленници го приемахме. Във връзка с отношението към нас също не можехме да имаме никакви оплаквания, както българската охрана, така и кап. Гагов се държаха нормално. Даже кап. Гагов показваше истински войнишки другарски чувства към всички ни, разрешаваше ни да приемаме посетители, даже нямаше нищо против и тогава, когато на десетгодишната ми дъщеря веднаж се наложи да преспи при мен, тъй като съпругата ми, която живееше в Чурго замина за Капошвар, за да урежда моето освобождаване. На Петдесетница кап. Гагов позволи (възможно е инициативата да е била негова) на енорийския свещеник Янош Лес да отслужи празнична лагерна литургия, в два или три неделни дни пък докара циганския оркестър от Чурго да ни свири.

Лично аз – и сам не зная как и защо – установих добри отношения с кап. Гагов. От дете чета на кирилица, затова и ме натовари да опиша загиналите български войни, погребани в градското гробище и до младежката църква в Чурго. Веднаж околийският полицейски началник Андор Шебьок, мой приятел от детинство, узнавайки, че и аз съм в лагера, ме покани на обяд. Кап. Гагов ме изпрати при Шебьок с един въоръжен войник, който изчака обядата и ме върна в лагера. Същото стана и когато енорийският свещеник Янош Лес, с когото сме приятели от детинство, ме покани на трапезата си – отново бях придружен от въоръжен войник в намиращата се в съседство енория. Едва-що влязох и свещеникът Лес ме попита: А защо не съм дошъл с началника на лагера? Изпратихме войника обратно за Гагов, който след няколко минути дойде. При енорийския свещеник Лес прекарахме един час в приятен дружески разговор, имаше и още два госта. За дружеското отношение на кап. Гагов е характерно и друго: когато ме заболя зъб лично той ме придружи до зъболекаря д-р Ищван Фоти, мой приятел и съученик от гимназията.

При освобождаването ми войниците от охраната ме обградиха и ликуваха, прегръщаха ме и ме вдигнаха във въздуха сякаш радостното събитие беше и тяхно. На другия ден кап. Гагов ми даде една конска каруца и придружител, за да си прибера личните вещи в Муракерестур.

Капитан Петър Гагов – както научихме в лагера – беше запасен офицер, с гражданска професия адвокат. През шестдесетте години в Будапеща се срещнах с две български съпругески двойки, помолих ги като се върнат да се поинтересуват за кап. Гагов. Със съжаление ме информираха, че търсенията им са били безрезультатни. Бих се радвал и бих бил признателен ако успее да науча нещо за него. Дори и днес, след 40 години си спомням за него с дружески чувства.“

Не е трудно да се намери обяснението на тези спомени. Още в самото начало, на 7 април 1945 г. в точка 5-а на заповед № 320 полк. Васил Попов, началник на Военнопленническата служба нарежда на кап. Димитър Филипов: „Да се определи и разреши един ден за свиждане, тъй като всички пленници са от Унгария, от близките села на околностите на Сигетвар, които подведени под забрана, т. е. под това, което повелява правилника, чувстват режима като тормоз.“ Вместо излишния в случая коментар следва да се отбелжи, че веднага след това дните за свиждане ежеседмично стават три. На 14 април полк. Васил Попов известява главния губернатор на комитат Бараня д-р Ищван Борош: „В последно време се констатира, че в онези военнопленнически лагери, в които има и унгарци, от околните села и градове прииждат жените и децата на военнопленниците, събират се на групи около лагерите и така затрудняват охраната при поддържането на лагерния ред. Моля по съответния административен път да разпоредите на подчинените Ви компетентни власти същите официално да информират населението на градовете и селата, че посещения могат да се правят в следните три дни на седмицата: в неделя, сряда и петък.“

Значението на цитираното писмо на полк. Васил Попов до главния губернатор д-р Ищван Борош вероятно е измеримо най-добре с уводните думи на унгарската журналистка д-р Юлия Беки към интервюто, взето от подполк. Арпад Сабо и публикувано във в-к Уй Дунантул“ на 27 юни 1945 г.: „В края на града, в казармата „Ференц Йозеф“, където сега е охраняваният от българите военнопленнически лагер – благодарение на отзивчивостта на командването – от пет часа следобяд вече гъмжи от жени и деца, близки на унгарските военнопленници, дошли, за да донесат мънищко топлина, да възвърнат чувството за липсващата семейна стряха, семейна обич.“

Интервюто има своето място тук и по друга причина. Подполк. Арпад Сабо е бил командир на 54-а ловна гранична дружина с командване в Пейч. Потърсен е от вестника, тъй като на 1 април при с. Берзенце той и поделението му – с цялото си въоръжение, снаряжение и обоз, под строй – доброволно и съгласно официалните документи „се самопредава“ на българите. В интервюто подполк. Арпад Сабо споделя, че на 27 ноември 1944 г. е получил заповед да се изтеглят от Пейч в западна посока, най-напред в Сигетвар, а от там през Бабоча в Берзенце, където прекарват зимата. В пълно съгласие с подчинените си войници командирът решава да премине на страната на първото българско поделение, което ще се появи в този регион. Шеговито казано – с това създава и „грижи“ на българската военнопленническа дружина, която е трябвало да се разпореди за по-нататъшната съдба на въоръжението и имуществото на унгарската част – бойни и хранителни припаси, униформи, превозни средства и т. н.

Подполк. Арпад Сабо не беше вече между живите тогава, когато снимах филма за Първа българска армия. Успяхме обаче да намерим един от неговите подофицери в Чурго,

катонával kísértetett el Sebőkékhez, aki a lakás előtt várta meg amíg megebédeltünk, s aztán visszakísért a lágerba. Hasonlóképpen, amikor Lesz János plébános, – akihez ifjúkorom óta jó barátság fűzött – meghívott uzsonnára, egy fegyveres katona kísért át a szomszédban levő plébániára. Amikor beléptem a plébániára, Lesz plébános első kérdése volt: Hát a táborparancsnokot miért nem hoztátok el? Erre a kísérőmet visszaküldtük a lágerba Gagovért, aki néhány perc múlva meg is érkezett. Kedves baráti beszélgetésben töltöttünk el egy órát Lesz plébánosnál, akinek kívülünk még két vendége volt. Gagov kapitány barátságára jellemző, hogy amikor megfájdult a fogam, személyesen kísért el dr. Főthi István fogorvos barátomhoz és gimnáziumi osztálytársamhoz.

Kiszabadulásomkor az őrség katonái körülvettek és örömrivalgásba törtek ki, ölelgettek, felemeltek, mintha csak őket érte volna valami örvendetes esemény. Másnap Gagov kapitány egy lovaskocsit adott rendelkezésünkre kísérővel együtt, hogy a Murakeresztúron hagyott személyes holmimat elhozzam.

Gagov Petár kapitány, ahogy a táborban tudtuk, tartalékos tiszt volt, civilben ügyvéd. Az 1960-as években Budapesten

megismerkedtem két bolgár házaspárral, akiket megkértem, hogy ott-hon tudakozódjanak Gagov kapitány után. Sajnálattal értesítették, hogy kutatásuk nem járt eredménnyel. Örölnék és hálás volnék, ha valamit is megtudhatnék róla. Még ma is, 40 év után barátsággal emlékezem rá.”

Nem nehéz megtalálni az idézett visszaemlékezések magyarázatát. Még a kezdet kezdetén, 1945. április 7-én a 320. számú parancs 5. pontjában Vaszil Popov ezredes, a Hadifogoly-szolgálat parancsnoka a következőket rendelte el Dimitár Filipov századosnak: „Ki kell jelölni egy látogatási napot, mivel az összes hadifogoly Magyarországról, Szigetvár környéki és közeli községekből való – zárlat alá helyezésük, a szabályzat betartása esetén, a táborrendet sanyargatásnak érzik majd.”

Ez esetben a valóban fölösleges kommentár helyett meg kell jegyezni, hogy ezután, szinte azonnal hetente már három a látogatási napok száma. Erről április 14-én Vaszil Popov értesítette Baranya megye főispánját, dr. Boros Istvánt: „Az utóbbi időben tapasztalható, hogy azokban a hadifogolytáborokban, ahol magyar hadifoglyok is vannak, minden nap a községekből és a városokból érkeznek a hadifoglyok feleségei, gyermekei, kik a táborok körül csoportosulnak és nehezítik az őrség munkáját a táborrend betartásában és betartatásában. Kérem intézkedését önök közigazgatása felé a községek és a városok lakosságának hivatalos értesítése érdekében, hogy a látogatások a hét következő napjain tehető: vasárnap, szerdán és pénteken.”

Vaszil Popov ezredes dr. Boros István főispánnak címzett levele fent idézett részének jelentősége talán legjobban azokkal a szavakkal mérhető föl, amelyekkel dr. Béký Júlia magyar újságíró vezeti be a Szabó Árpád alezreddessel készített és az Új Dunántúlból 1945. június 27-én megjelent interjút: „Kint a Ferenc József laktanyában, ahol most

a болгáроk áлтал óрзóит hadифоголýтáбор вan, а парaнснок-сáг [а болгáр – А. G.] мегéртó гесztуса коvеtкeзтéбeн дéл-уtán óт óрáкоr ассзоныко, гýерекек нýзýсöгнек, аз ott лeвó магыар hadифоглыко hozzátartozóи, akik eljőnnek egy kis melegséget, а még nélküлözóит otthon, а család érzését elhozni а hadифоглыко számáра."

Az interjú egy másik ok miatt is helyet követel magának itt. Szabó Árpád alezredes а пécsi 54. határvadász-zászlóalj parancsnoka volt. Az újságtól azért keresték, mert ő és alakulata – április 1-én Berzencénél – teljes fegyverzetükkel, fölszerelésükkel és tréningjükkel, alakzatban és а hivatalos iratok szerint önként megadták magukat а болгáроkнак. Az interjúбан Szabó Árpád alezredes elmondja: 1944. november 27-én kapták а парансot, hogy Pécsről vonuljanak vissza nyugati irányбан, először Szigetvárrа, onnan pedig Babócsán át Berzencére, ahol az egész telet töltötték. Alárendeltjeivel teljes egyetértésben а паранснок дóнтóт – „át fog pártolni” az első болгáр egységhez, amely megjelenik а körzetben. Tréfásан szólвал – ezzel gondot is okozott а болгáр hadифоглыór- és kiszolgáló zászlóaljнак, hiszen az utóbbinak дóнтeние kellett а магыар alakulat fegyverzetéről, valamint egyéb felszereléséről – munícióról és élelmiszerkészletekről, egyenruhákról, szállítóeszközökről és lovakról, híradóeszközökről stb. Sajnos, filmem forgatásakor Szabó Árpád alezredes már nem volt az élők sorában. Sikerült azonban Csurgón megtalálni egyik volt tiszt helyettesét, Nagy Mihályt, aki átélte ezeket а napokat. Így emlékezett: „Tiszteinkkel együtt elhatároztuk, hogy megadjuk magunkat а болгáроkнак. Mert róluk csak jóт lehetett hallani... Mindent megtettünk, hogy még véletlenül se szúrjunk szemet а néметекнек, de teljes felszereltségünkben mentük ki állásainkra. Mert eltökéltük, hogy ha

a néметек erőszakkal próbálnak bennünket nyugatra vinni, akkor fegyveres ellenálláshoz folyamodunk majd... Odáig azonban nem jutottunk el. А болгáроkhoz alakzatбан állтunk át teljes felszereltségünkben, fegyverünkkel, lovainkkal. А цsertői hadифоглытáборба vittek bennünket. Ott tisztjeinknek még а kardot is meghagyták, mindannyian ugyanolyan ellátásban részesültünk, mint а болгáр katonák, teljesen szabadон mozoghattunk а тáбор óриási parkjában... Június végén vagy július elején – immár nem emlékszem pontosан – а тáбор болгáр паранснокa, egy fiatalember а számunkра eléggé furcsа névvel [Nedjo Talmazov hadnagy – А. G.], Pécsre ment а szovjet katonai парансноккhoz [А. V. Szavov őмагы, majd Sz. I. Viszpaluk alezredes – А. G.], kérte és megkapta az összes szükséges iratot számunkра, és nem sokkal később mi haza is mehettünk! Képzelve el, а háборú épphogy véget ért, s mi már szabadок voltunk! Óт év múlва végre levehettük аз аngyalбóрт!"

A Nagy Mihály által elmondottak nem az egyetlen példa а болгáр katonák jóindulatú és humáнуs viszonyára а магыар hadифоглыкоkkal, ezt а viszonyт hivatalосан ösztönözтék és megerősítették а vezetési szerveк megfelelő konkrét intézkedései. А hadsereg törzsfőnöке Petár Hadzsiivanov

Михай Над, преживял описаните дни. Той си спомня така: „Заедно с офицерите решихме да се самопредадем на българите, защото за тях бяхме чували само хубави работи... Правехме всичко, за да не се наврем дори и случайно в очите на немците, но излизахме на позиция в пълна бойна готовност. Бяхме решили, че ако насила ни повлекат да продължим с тях, то ще им окажем въоръжена съпротива... Но не се стигна дотам. На страната на българите минахме под строй с оръжие, в походно снаряжение и с конете си. Закараха ни във военнопленническия лагер в Чертъо. Там на офицерите оставиха дори и сабите им, храната ни беше като на българските войници, можехме свободно да се движим из огромния парк на лагера... В края на юни или в началото на юли – вече не мога да си спомня точно – българският комендант на лагера, младо момче със странно за нас име [подпоручик Недьо Талмазов – Ал Г.], замина за Пейч, поиска и получи от съветския военен комендант на града документи и открити листове за всички ни и не след дълго можехме да тръгнем по домовете си! Представете си – войната едва що е завършила и ние бяхме вече свободни! След пет години най-сетне можехме да смъкнем униформите!"

Разказът на Михай Над съвсем не е единственото свидетелство за добронамерено и хуманно отношение на първоармейците към унгарските военнопленници, отношение, официално стимулирано и потвърждавано със съответните конкретни разпореждания на командните органи. Началник щабa на армията полк. Петър Хаджииванов със заповед № И-Р 951 от 8 май 1945 г. нарежда по-нататъшното смекчаване на режима в лагерите, достатъчно би било да се цитират две от точките: „11. На в.[оенно]пленниците трябва да се дава възможност, доколкото условията позволяват, да разнообразяват живота си чрез игри, песни, упражнения и други. За целта да се подпомага

създаването на футболни игрища, игрища за волейбол и други подобни. 12. С цел да се оползотвори труда на в.[оенно]пленниците и подобри храната им, със същите да се организира засяването и обработването на зеленчукови градини, царевични ниви и други подобни, в зависимост от местните условия и възможности."

Във военнопленническите лагери са въведени системни лекарски прегледи. На 15 май 1945 г. в лагер № 1 в Чертъо през преглед преминават 2843 унгарци. Заболялите веднага са изпратени в местните лечебни унгарски лечебни заведения, обикновено в Капошвар, Надканижа, Сигетвар, Пейч, Бая, Мохач и т. н., след оздравяването им мнозинството от тях са освободени и снабдени с надлежните за такива случаи документи се прибират по домовете си.

Унгарски военнопленници последователно биват освобождавани, целта е час по-скоро да се нормализира животът и стопанската дейност и да се започне преодоляването на огромните щети и разрушения от военните действия. В началото на юни 24 унгарски военнопленници биват изпратени на работа в трите градски фурни в Сигетвар, а за Пейч заминават 15 шивачи, 25 обушари, 5 дърводелци и 5 шлосери. Малко по-късно 345 унгарски военнопленници от лагера в Чурго са предадени

на главния губернатор на комитата Бараня (по негово искане), от тях 56 са железничари, от които има остра нужда. На 12 април 1945 г. от лагера в Чертьо армейската военнопленническа служба предава на началника на IV хонведска област (възстановена с българско съдействие) в Пейч подполк. Ласло Мароши 221 унгарски военнопленници,

ezredes az 1945. május 8-i I-R 951. számú parancsával elrendeli a hadifogolytáborok rendjének további enyhítését, ebből elegendő volna két pontot idézni: „11. Amennyiben a körülmények megengedik, a hadifoglyoknak lehetővé kell tenni életük változatosabbá tételét, mégpedig játékok, dalok, testgyakorlatok stb. útján. E célból segíteni szükséges őket a

„необходими за обезвреждане на минните полета под ръководството на майор Александър Димов“.

Българският старши офицер се свързва с миночистенето в три южноунгарски комитати, най-вече в Шомод, а сетне в Бараня и Зала.

Тогава в комитат Шомод минните заграждения са били на площ от 11500 ха, като броят на мините – след сумиране по изворите – е надхвърлял 400 хиляди. Например в началото на пролетните земеделски работи само в землището на с. Надба-

лабдарúgó-, röplabdapályák és hasonló építésében. 12. A hadifoglyok munkájának hasznosítása, valamint ételmezésük javítása céljából a fent nevezettekkel – a helyi körülményeknek és lehetőségeknek megfelelően – szervezni kell konyhakertek, kukoricatáblák stb. vetését és megművelését.”

A hadifogolytáborokban rendszeres orvosi vizsgálatokat vezettek be, így például 1945. május 15-én csak a csertői 1. számú táborban 2.843 magyar hadifogoly egészségét ellenőrizték. A betegeket azonnal a helybeli magyar egész-

сегүгйи intézményekbe utalták be, rendszerint Kaposvár-ra, Nagykanizsára, Szigetvárra, Bajára, Mohácsra stb., fölgő-gyulásuk és az ilyen esetekben szükséges igazolások kiadása után legtöbбben haza is mehettek.

Szakadatlanul engedtek szabadon magyar hadifoglyokat, abból a célból, hogy minél előbb normalizálódjon az élet és a gazdasági tevékenység, és ily módon elkezdődjön a harc-cok által okozott óriási károk és pusztítások leküzdése. Így például június elején 24 magyar hadifoglyot munkára küldtek a három városi pékségbe Szigetváron, Pécsre pedig 15 szabó, 25 cipész, 5 asztalos és 5 lakatos utazott. Valami-vel később a csurgói táborból 345 magyar hadifoglyot adtak át Baranya megye főispánjának (az ő kérésére), ezek közül 56 vasutas volt, akikre igen nagy szükség volt.

1945. április 12-én a Hadifogly-szolgálat a cseretői táborból átadott Marosi László alezredesnek, a pécsi 4. honvédkerület parancsnokának 221 magyar hadifoglyot, „akikre szükség volt az aknamezők megtisztításánál Alekszandър Dimov őrnagy vezetésével”. A bolgár főtiszt három magyar megyében került kapcsolatba az aknamentesítéssel, legfőképpen Somogyban, majd Baranyában és Zalában.

Akkor Somogy megyében az aknazárak összterülete 20 ezer kat. hold volt, az aknák száma pedig – a források alapján összeszámolva – meghaladta a 400 ezret. A tavaszi mezőgaz-dasági munkák kezdésekor például csak Nagybjom hatá-rában a napi robbanások száma 5-6 volt, ezek gyakran halállal vagy megcsonkítással jártak. Nem különbözött a helyzet a szintén Somogy megyei Nagy-atád városában és környékén. Dr. Freller Andor, a helyi járási Nemzeti Bizottság vezetője, 1945. április 9-én a követ-kezőket jelentette be a megyei bizottságnak: „Eljártam a bolgár katonai parancsnokságnál és kértem az aknák eltávolítását az utcákról, házakról, kertekből, mezőkről, mert az emberek addig nem tudják a termelést megindí-tani.” Ilyen indítékkal kértek segítséget Alekszandър Dimov őrnagytól Ötvöskőnyi község lakosai is. Számtalan halaszthatatlan feladata volt, csak egyet tehetett – gyors kiképzést szervezett, hogy fel lehessen ismerni a különböző típusú aknákat, hatástalanításuk módjait. Parancsnokságát illetően ez egy „vegyes” bolgár-magyar zászlóalj volt. Nem fölösleges megjegyezni, hogy a magyar katonák és tisztek bolgár őrzés nélkül dolgoztak, de egyetlen egy szökési kísérlet nem volt.

A bolgár főtiszt vezetésével az önkéntes magyar aknaku-tató zászlóalj több mint 73.000 aknát hatástalanított, Kisbjomnál kezdte el a munkát, folytatta azt Nagybjom-ban, Nagyatádon, Barcsen és Vízváron és ezek környékén. Nemsokára aztán Alekszandър Dimov őrnagy átadta a 4. pécsi honvédkerületnek a jó és eredményesen működő aknakereső zászlóaljat, amely az új magyar hadsereg egyik alakulata lett és 1947 közepéig még 320 ezer aknát hatástá-

йом ежедневно взривовете са били 5-6, често съпроводжани със смърт или осакатявания. Не е било по-различно положе-нието в гр. Надатад и землището му. На 9 април 1945 г. д-р Андор Фрелер, ръководител на местния Околийски национален комитет докладва на Комитатския национален комитет: „Обърнах се към българските военни власти и помолих да се обезвредят мините от улиците, къщите, градините и землището, защото хората не могат да започнат работата”.

Това е поводът и на жителите на с. Йотвюшкони да потърсят помощ от майор Александър Димов. Имал е много неотложни задачи, така е могъл да направи само едно: да организира бърз местен курс за запознаване с различните типове мини и начините на тяхното обезвреждане. По отношение на команд-ването това е „смесена“ болгари-унгарски дружина (баталь-он). Не би било излишно да се отбележи: унгарските военни работят без каквато и да е охрана от болгарска страна, но ня-ма дори и един опит за бягство.

Под ръководството на болгарския старши офицер добровол-ната унгарска миночистачна дружина обезврежда повече от 73.000 мини, започвайки от Кишбайом и продължавайки в Надбайом, Надатад, Барч, Визвар и техните околности. Скоро след това майор Александър Димов предава на IV хонведска област добре и резултатно функциониращият миночистачен батальон, който става едно от поделенията на нова унгарска войска и до средата на 1947 г. обезврежда още 320 хиляди мини. След пре-даването на миночистачната дружина майор Александър Димов органи-зира нова. Належщата необходимост от второ унгарско миночис-тачно поделение е разбрана и от

началника на IV хонведска област подполк. Ласло Мароши, който на 27 юни 1945 г. в официално писмо до командира на IV корпус ген.-лейт. Стоян Трендафилов иска разрешение за формиране на въпросната част. Още на следващия ден гене-ралът нарежда на началника на военнопленническата служба полк. Васил Попов исканите военнопленници да бъдат пре-дадени, майор Александър Димов отива във военнопленни-ческия лагер в Чурго, където набира 173 доброволци за поде-лението.

На 26 май 1945 г. ген.-лейт. Владимир Стойчев дава заповед Първа болгарска армия ешелонно да се завърне в Болгария. По тази причина майор Александър Димов е могъл да остане в Унгария и продължи започнатата си работа само със специално разрешение от най-висшата тогавашна инстанция, от Съюзната контролна комисия (за Болгария и Унгария със съветски председатели, нататък СКК). В очакване на отговора болгарският офицер е в Пейч, отказът е получен на 31 юли 1945 г. Преди това министърът на войната на унгарското Временно национално правителство ген.-полк. Янош Вьорьош се обръща към министъра на външните работи Янош Дьондьоши с цел последният да издейства

продължението на престоja, но въпреки това ССК отказва да даде съгласието си. Унгарците намират начин да изразят благодарността си, майор Александър Димов е награден с орден, „... тъй като гореспоменатият през 1945 г. в Унгария, на територията на комитат Шомод по собствена инициатива освободи унгарски военнопленници, обучи същите на миночистачно дело и с тях обезвреди голямо количество мини. С това той има големи заслуги по отношение на жизнената безопасност на унгарското население и на селското стопанство в тежки за страната условия.“

От изворите не може да не се направи заключението, че съветското ръководство (и част) на ССК не е особено „благосклонна“ към Първа българска армия, вероятно приоритетната причина – констатирана и подчертавана неведнаж от съветските заместник-командири по политическата част, т. е. комисарите – е, че първоармейците никога не са виждали враг в лицето на цивилния и военния унгарец и при всички случаи са помагали според възможностите и силите си. Командирът на Първа българска армия ген.-лейт. Владимир Стойчев – чрез унгарското министерство на външните работи – прави многократни опити да получи съгласието на ССК за освобождаване на унгарските военнопленници преди връщането в България, в което на практика решаваща дума е имал политическият съветник Г. М. Пушкин, извънреден и пълномощен посланик на СССР в Унгария. Най-сетне на 23 юли 1945 г. съгласието е дадено. Армейската военнопленническа служба предава на съответните унгарски власти, т. е. освобождава общо 6.905 унгарски военнопленници, от трите лагера в Унгария 5264, а от най-новия в околностите на австрийския град Лайбниц 1641 души. Военнопленниците от други националности – с изключение на югославските – биват предадени на съветското командване по места. Югославските (сърби, хървати, словенци, дражевисти, усташи, четници) – съгласно заповед № 048 на гвардейския ген.-полк. А. С. Желтов, член на Военния съвет на Трети украински фронт – българската армейска военнопленническа служба ежедневно е отправяла в щаба на 3-а югославска народоосвободителна армия.

В дните на относително спокойствие и почивка между боевете първоармейците са намирали време да помагат на унгарското население, преди всичко в пролетните земеделски работи, в раздаването на земя на безимотните. Например на 11 април в-к „Уй Дунаутул“ съобщава следното: „За четири дни в землището на с. Мариядюд българските войни помогнаха да се засят 365 дка ечемик, 15.094 дка овес и 12 дка царевица“. И нататък: „Помагат и на населението, което не разполага със собствен конски превоз, като закарват зърнени храни на бедните за смилане в мелницата, а за евакуираните от съседните селища закупили 6 тона картофи и ги раздадоха на нуждаещите се.“ От голямо значение е била и помощта, оказвана на току-що получилите земя нови стопани, които не са разполагали с никакви средства за нейното обработване.

lanított. Miután átadta az általa föllálított aknakereső zászlóaljat Alekszandár Dimov őrnagy egy új megszervezéséhez látoit. Ennek halaszthatatlan szükségességét megértette Marosi László alezredes, a 4. pécsi honvéderület parancsnoka is, aki 1945. június 27-én Sztojan Trendafilov altábornagynak, a IV. bolgár hadtest parancsnokának címzett hivatalos levélben engedélyt kért az említett alakulat föllállítására. A tábornok már a következő napon megparancsolta Vaszil Popov ezredesnek, a hadsereg hadifogoly-szolgálat vezetőjének, hogy a kért hadifoglyokat adja át, Alekszandár Dimov őrnagy pedig azonnal csurgói hadifogolytáborba utazott, ahol 173 önkéntest toborzott.

1945. május 26-án Vladimir Sztojcssev altábornagy kiadta a parancsot az Első Bolgár Hadsereg lépcsőzetes visszatéréséről Bulgáriába. Ennél az oknál fogva Alekszandár Dimov őrnagy csak külön engedéllyel maradhatott Magyarországon munkáját folytatni, az engedélyt a legfelsőbb hatóságtól, a Szövetségi Ellenőrző Bizottságtól (mind Bulgáriában, mind Magyarországon szovjet elnökökkel; a továbbiakban SZEB) kellett beszerezni. A bolgár tiszt Pécsért várta az utóbbit, 1945. július 31-én azonban nem-

leges választ kapott. Előtte a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere Vörös János vezérezredes átiratban fordult Gyöngyösi János külügyminiszterhez, hogy eszközölje ki a bolgár főtiszt tartózkodásának meghosszabbítását, de a SZEB nem járult hozzá⁷⁴. A magyarok megtalálták a módját hálájuk kifejezésének, érdemrenddel tüntették ki Alekszandár Dimov őrnagyot, „...mert nevezett 1945. évben Magyarországon, Somogy megye területén saját kezdeményezéséből magyar hadifoglyokat szabadított fel, ezeket aknamentesítésre kiképezte és velük nagy mennyi-

ségű akna felszedését végezte. Ezáltal a magyar lakosság életbiztonságának és a magyar mezőgazdaságnak az ország nehéz körülményei között jelentős szolgálatot tett.“ A rendelkezésre álló forrásokból elkerülhetetlenül meg kell állapítani, hogy a SZEB szovjet vezetése (és beosztottjai) nem voltak különösen „jóindulatúak” az Első Bolgár Hadsereghez. Valószínűleg ennek elsődleges oka – amint azt a Vörös Hadsereg parancsnokainak politikai helyettesei, azaz a komisszárok nem egyszer megállapították és hangsúlyozták – az, hogy a bolgár katonák soha nem láttak ellenséget a magyarban, legyen az civil vagy katona, s lehetőségeikhez és erejükhez képest minden esetben segítettek. Az Első Bolgár Hadsereg parancsnoka Vladimir Sztojcssev altábornagy – a magyar Külügyminisztériumon keresztül – számtalan kísérletet tett, hogy hadserege hazatérése előtt szabadon lehessen engedni a magyar hadifoglyokat, ebben gyakorlatilag döntő szava volt G. M. Puskin politikai tanácsosnak, a Szovjetunió rendkívüli és meghatalmazott magyarországi nagykövetének. Végre-valahára 1945. július 23-án az engedélyt megadták. A hadsereg hadifogoly-szolgálatát átadott az illetékes magyar hatóságoknak, azaz szabadon

engedett összesен 6.905 magyar hadifoglyot, a három magyarországi táborból 5.264, a legújabból, amely Leibnitz osztrák város közelében volt, 1.641 főt. A más nemzetiségű hadifoglyokat – a jugoszlávok kivételével – átadták a helyi szovjet parancsnokságoknak. A jugoszláv hadifoglyokat (szerbek, horvátok, szlovének, draszevisták, usztasák, csetnikiek) – A. Sz. Zselto vezérezredes, a Harmadik Ukrán Front Katonai Tanácsa tagja 048. számú parancsának megfelelően – a bolgár hadifogoly-szolgálat naponta továbbította a 3. Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg törzsének. A viszonylagos nyugalom és pihenés napjaiban a bolgár katonák időt szakítottak arra, hogy segítsenek a magyar lakosságnak, mindenekelőtt a tavaszi mezőgazdasági munkákban, a földosztásban. Így például április 11-én az *Új Dunántúl* hírül adta: „Máriagyűd határában négy nap alatt 63 kat. hold árpat, 28,85 kat. hold zabot és 2 kat. hold kukoricát segítettek elvetni a bolgár katonák”. S tovább: „Segítik a fogatnehézségekkel küzdő lakosságot, így Máriagyűdön elszállítják a szegények búzáját a malomba őrltetni, a menekültek számára 6.000 kg burgonyát vásároltak össze, és osztottak ki a rászorultak között.” Nagy jelentőséggel bírt az a segítség, amelyet az épphogy földet kapott új gazdáknak adtak, hiszen a megművelésre semmilyen eszközzel nem rendelkeztek.

A katonák időt szakítottak mulatságok, hangversenyek, sportversenyek szervezésére, ezeken hagyományossá vált a magyarok részvétele. Nem egyszer említették nekem, hogy Szigetváron bolgár-magyar barátságos labdarúgó-mérkőzést játszottak, valószínűleg ez lehetett az első. Nehezen, de megtaláltam egy tudósítást, mely szerint barátságos mérkőzésen a 80.100. számú bolgár katonai egység csapata 4:1-re legyőzte a város tizenegyét, természetesen – a hadititok megőrzése érdekében – a város nevét nem említették. Sikeres volt a további kutatásom, kiderült, hogy a bolgárokat a negyedik hadtestnek alárendelt, Sumen városában föllállított 3. hadtest híradószázalój csapata képviselte, ennek parancsnoka Petár Puntovics Dojcev, a tudósító pedig a Provadia melletti Vetrinó községből származó Dimo Jankov Donev, a zászlóalj parancsnokhelyettese volt.

Április 2-án – elkeseredett harcok után – az 57. szovjet hadsereg, a bolgár 12. és 10. Rodopei Gyaloghadosztály – más alárendelt egységekkel és a 31. Szilisztrai gyalogezreddel – elfoglalta Nagykanizsát, eljutottak a Mura folyóig, majd készültek előrenyomulásra nyugati irányban. Ötnap elteltével – a nagykanizsai Nemzeti Bizottság, valamint az Egyesített Baloldal Bizottságának hivatalos lapjaként – megjelent a *Zala* című újság, melynek főszerkesztője dr. Soltész Imre volt. A lapban 1945. április 28-án először jelent meg *Bolgáruł beszélünk* című állandó rovat. A bolgár szöveget – érthető okok miatt – latin betűs átirással adták, hiba nélkül. A kezdet a hagyományos köszöntések: „Jó reggelt!”, „Jó napot!”, „Jó estét!”, „Isten hozta!” stb. A következő kifejezések: „*Mu május elseje van*”, „*Szép ünnep*”, „*Két órákor labdarúgó-mérkőzés lesz*”. Tovább: „*A háborúnak hamarosan vége*”, „*Jöjjen nyaralni Várnába*”, „*Menjünk moziba*”, „*Milyen filmeket szeret legjobban?*” stb. Látható, hogy mind a bolgárok, mind a magyarok az egyszerű békés életre vágyakoztak, a háborút csak akkor emlegették, amikor a végétől volt szó.

Nagykanizsa lakosainak egy békés hétköznapi örömben volt részük április 15-én, amikor Szigetváron találkozott a

Войните намират време и да организират забави, концерти, спортни състезания, в тях традиционно става и участието на унгарците. Неведнаж ми споменавах, че в Сигетвар на великден в понеделник е играл приятелски българо-унгарски мач, вероятно първият. Намерих една дописка, информираща, че поделение 80100 е победило в приятелски мач местен унгарски градски отбор с 4:1, естествено – за съхраняването на военната тайна – без да се споменава града. И второто ми издирване беше успешно – оказа се, че българският отбор е на 3-а корпусна свързочна дружина от Шумен с командир майор Петър Пунтович Дойчев, придадена към IV корпус, а дописникът Димо Янков Донеv от с. Ветрино, Провадийско, нейният помощник-командир.

На 2 април – след упорити боеве – поделенията на 57-а съветска армия, 12-а и 10-а Родопска български дивизии при съдействието на придадените им части и на 31-и Силистренски полк овладяват Надканижа, стигат до р. Мур, за да продължат настъплението си на запад. Пет дни след това – като издание на Националния комитет и официоз на Обединения лев фронт в града и комитата Зала започва да излиза политическия ежедневник „Зала“ с главен редактор д-р Имре Шолтес. От 28 април 1945 г. във вестника се появява една постоянна рубрика със заглавие „Разговаряме на български“. Българският текст се дава с латинска транскрипция, без грешки. Започва се с традиционните поздрави като „Добро утро“, „Добър ден“, „Добър вечер“, „Добре дошли“ и т. н. Следващите изрази са: „Днес е Първи май“, „Хубав празник“, „В два часа след обяд ще има мач“. Нататък: „Войната ще свърши скоро“, „Заповядайте на летуване във Варна“, „Заповядайте на кино“, „Кои филми най-много обичате?“ и т. н. Видно е, че и българи, и унгарци са жадували за най-обикновен мирен живот, войната се споменава само тогава, когато става дума за нейния край.

До една от мирните делнични радости жителите на Надканижа стигат на 15 април, в деня, когато в Сигетвар местният градски отбор се среща с отбора на 3-а корпусна свързочна дружина. В Надканижа сборният отбор на Трети български корпус играе с местния „Локомотив“, резултатът е 2:2, а хилядите зрители са препълнили стадиона. Успехът на срещата и сред населението е несъмнен, тъй като само седмица се след това се играе реваншът. За него излиза предварително съобщение, обявен е и вход от 1 пенгьо, не малка сума тогава. Информацията за футболния мач е подробна: първото полувреме е почти равностойно, унгарските железничари водят с 4:3, но „през второто полувреме техническото превъзходство на унгарците си каза думата, тежният терен уморяваше българите – железничарите им вкараха още четири гола и спечелиха с 8:3.“ Не е пропуснато да се отбележи обективно: от българския военен отбор най-добре са играли вратарят и център-нападателят.

Двете футболни срещи стават изходна основа на организирания голям българо-унгарски спортен празник в града на 1 май. Отпечатан и разлепен е специален плакат, а същия ден във в-к „Зала“ се появяват не една, а две предварителни информации за събитистото, на страница 2 и 4. Последната съдържа и програмата на спортния празник: „В два часа следобяд на 1 май във вторник на игрището на СК „Надканижа“ започва голям спортен празник, който ще трае цял следобед. Спортният следобед ще бъде открит в 2 часа с колездачни състезания. В тях участват изтъкнати български състезатели и сборен военен отбор. В три часа

започва футболната среща между Българския сборен военен отбор и СК „Надканижа“. В почивката ще има боксови демонстрации. В 4,45 ч. ще започнат мотоциклетни състезания с участието на най-добрите български и балкански състезатели. В рамките на състезанието на публиката ще се покажат редица демонстрации с мотоциклети.“ Първата предварителна информация обаче е публикувана по-рано, още на 29 април, тя съдържа не само програмата, но и споменава имената на някои изтъкнати български състезатели, например на няколкократно балкански шампион по мотоциклетизъм Цоню Ангелов, шампиона на България Стоян Чолаков, шампиона на Габрово Янко Христов и др. От следващата информация научаваме, че Българският сборен военен отбор е победил с 3:2, „българите показаха по-голяма физическа издръжливост, отколкото СК „Надканижа“, играха по-поривисто и резултатът е реален“. Впрочем, спортният екип на унгарския отбор, както и наградите са осигурени от командваното на Трети български корпус. Краят на цитираната информация едва ли се нуждае от коментар: „С радост констатирахме колко добра е спортната ни дисциплина и осигуреният – въпреки огромното множество – ред на стадиона, който беше за пример.“

helyi városi labdarúgócsapat a 3. hadtest híradószázalój csapatával. Nagykanizsán szintén mérkőzés volt, a helyi Vasutas játszott a bolgár harmadik hadtest válogatottjával, az eredmény 2:2 volt, a nézők ezrei pedig betöltötték a stadiont. A találkozó sikere vitathatatlan volt a lakosság körében is, egy hét múlva sor került a visszavágóra. Erről előzetes tájékoztatás is megjelent, az 1 pengős belépőről is írtak, ami nem kis összeg volt akkoriban. A labdarúgó-mérkőzésről szóló tudósítás részletes: az első félidő majdnem azonos erők küzdelme, a magyar vasutasok vezettek 4:3-ra, de „a második félidőben a magyarok technikai fölénye döntőnek bizonyult, a nehéz pálya kifárasztotta a bolgárokat, a magyarok még négy gólt rúgtak és 8:3-ra nyertek“. Nem mulasztották el megjegyezni, hogy a bolgár csapat legjobbjai a kapus és a középcsatár volt.

A két labdarúgó-mérkőzés alapul szolgált egy nagy bolgár-magyar sportünnep megszervezéséhez május 1-én. Külön plakátot nyomtattak és kiragasztották, s ugyanezen a napon a Zala című újságban nem egy, hanem két előzetes hír jelent meg, a 2. és 4. oldalon. Az utóbbi tartalmazza a sportünnep programját is: „Május 1-én, kedden délután 2 órakor kezdődik a ZMNT pályán az egész délutánt felölelő nagy sportdélután. 2 órakor kerékpárversennyel indul a sportdélután. Részt vesznek jó nevű bolgár versenyzők, katonai válogatottak. 3 órakor labdarúgó-mérkőzés: Bolgár katonai válogatott és ZMNT csapái között. Félidőben bokszbemutató. 3/4 5 órakor motorkerékpár-verseny a legjobb bolgár és balkáni versenyzők részvételével. A verseny keretében többféle motorkerékpár-mutatványt fognak bemutatni.“ Az első előzetes tudósítást azonban korábban, április 29-én közölték, s ez nemcsak a programot tartalmazza, hanem említi néhány kimagasló bolgár versenyző nevét is, így például a többszörös Balkán-bajnok Conjo Angelovét, a bolgár bajnok Sztojan Csolakovét, a gabrovói bajnok Janko Hrisztovét stb. A következő tudósításból megtudhatjuk, hogy a bolgár katonai válogatott győzött 3:2-re, „a bolgárok állóképesebbek voltak, mint a ZMNT, lendületesebben játszottak, ami igazságos eredményt hozott.“ Egyébként a magyar csapat sportfelszerelését és a jutalmakat a harmadik bolgár hadtest parancsnoksága biztosította. Az idézett tudósítás utolsó mondatához aligha van szükség kommentárra: „Örömmel láttuk sportfegyelmünket és a pályán fenntartott mintaszerű rendet a nagy tömeg ellenére.“

80 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ЛАСЛО НАГИ

80 éve született Nagy László

Дьорд Сонди – Черти¹ Szondi György – Vonások

Miért jelennek meg a könyvek? Ez a könyv miért? A lepkeszárny rebbenése megbolydítja a levegőt. Egy könyv lapozása nem csupán annak a tekintetét alakítja, ki azt kezében tartja. Egy látóhatár. Ők is olvasnak. Őket is olvassák, azokat. A szavak is hordozók. Miért éppen ez a könyv? Hogy létező tolmácsolások ismétlődjenek? Hogy találkozzanak, hogy egymásra csodálkozzanak és lepődjenek meg benne, hogy minket lepjenek meg. Hogy legyenek új kérdéseink. 1949-ben Bulgáriába érkezik egy fiatal magyar poéta, még abban az esztendőben megjelenik első verseskötönyve.

Защо се появяват книгите? Защо тази книга? Пърхането на пеперудено крило раздвижва въздуха. Разлистването на страници променя не само погледа на този, чиито ръце държат книга... Един хоризонт. И те четат. И тях ги четат. И думите са носители. Защо пък именно тази книга? Да се повтарят съществуващи (пресъ)творения? Да се срещат, да се чудят, да се изненадат в нея, да ни изненадат. Да имаме нови въпроси.

През 1949 г. в България идва един 24 годишен млад унгарски поет, същата година излиза и първата му стихосбирка. Остава в България около две години, обиква хората, страната,

1. Увод към излязлата неотдавна в София антология от творби на Ласло Наги и Маргит Сечи „Южен обред“, ИК „Дутенберг“, София, 2005. Корица: Лице на дърво, дърворезба от Ласло Наги.

1. Bevezető a Szófiában megjelent Nagy László és Szécsi Margit antológiájából. *Juzsen obred*, Szófia 2005.

културата ѝ. Започва да превежда, през 1953 година издава първата си антология, посветена на българските народни песни и балади. В живота си пресъздава почти 800 страници – от албанска, китайска, славянска, френска, испанска, циганска и пр. поезия, от лирическото богатство на малките угрофински народи и четиристотин страници от българската лирика. И по-късно идва често тук. Когато през 1976 г. получава Международна ботевска награда, завършва речта си с думите: „Пристигайки при вас, пристигнах у дома си.“ От лятото на 1952 година е женен за Маргит Сечи, артистична поетеса. И тя посещава България – дивната страна, която изцяло я завладява... И се раждат приятелства, стихове, песни и картини. Ражда се странното, неприличащо на оригиналното звучене българско име на поета, българите го уважават вече така, нека тъй остане. Изникват множество стихотворения, посветени на него – за цяла книга, научни студии, томове. Случват се живописни платна, явяват се картини, вдъхновени от Смолян. Небивало българско внимание – възрожденска къща в памет на унгарския творец, посветил ярка част от творчеството си на покоряващата го българска поезия. За това говорят обнародваните за първи път документи в книгата. Изненади за разлистващия ценител, за търсещия новост български читател.

На тези следговорни страници не ще бъдат дадени оценки. (Едно да се знае обаче; поемата – с унгарски термин „дългата песен“ – „Венчавка“, раждането на която е станало в Несебър, според някои унгарски литературоведи е най-значителното стихотворение в историята на унгарската литература през XX век.) Повсичето творби на Ласло Наги са новаторски трудни за интерпретация. Водовъртежно теглят надолу, вихърно вдигат до небето. Какъв нежен изобретател е той на на бурни словосъчетания! А ситно светкавичният му слог? Предизвикателство на чуждоезичен пресътворител. Дължим признанието си към Нино Николов, намерил сили – след себекорене – да преведе наново някои стихотворения от приятеля си, сред тях „Сватба“ („Венчавка“ по Светла Къосева). В тази композирана книга поместваме документи от архива на Нино Николов, благодаря на вдовицата му. Публикуваме за първи път материали, благодарение и на сина на Маргит Сечи и Ласло Наги – Андраш Над. При съставянето на този том от пресъздадени текстове на Ласло Наги се стремях да уважа досегашните постижения на българските поети и с оглед на това съм включил всеки с по нещо. Субективна бе оценката ми като предпочетох нови преработки в ущърб на предишни. Емблематичният недовършен на Ласло Наги „Кой ще пренесе любовта?“ поместваме с всичките му български варианти (част от тях са резултат на един преводачески конкурс).

Поезията на Ласло Наги е популярна и сред унгарските музиканти, немалоко са мелодиите, композирани по негови текстове, немалоко са и тези, които са изпълнени като български народни песни по негови преводи – над десет хиляди стиха са те. Бсата Пая бе тъй вдъхновена от преведената песен „Бял

Mintegy két évet marad Bulgáriában, megszereti az országot, kultúráját, az embereket. Fordítani kezd, 1953-ban kiadják első gyűjteményét, amelyet a bolgár népdaloknak és népballadáknak szentel. Életében közel 800 oldalnyi verset ültet át – albán, kínai, szláv, francia, spanyol, cigány stb. költészetet, a finnugor kis népek lírai gazdagságából szóltat meg magyarul, és – négyszáz oldalt a bolgár poézisból. Utána is vissza-visszajár az országba. Amikor 1976-ban megkapja a Nemzetközi Botev-díjat, beszédét e szavakkal fejezi be: Önökhöz érkeve hazajöttem. 1952-ben feleségül veszi a finom hangú költőnőt, Szécsi Margitot. És ő is látogatja már a kies Bulgáriát, mely teljességgel megnyeri.

És születnek barátságok, költemények, dalok és képek. Megszületik a költő bolgár neve, mely az eredeti hangzáshoz alig hasonlít, Bulgáriában már így tisztelik, hát maradjon. Seregnyi hozzá írt vers születik, könyvet kitesznek, tudományos munkák róla – több kötetnyi. Festmények készülnek, versei ihletésében képek. Szobrok, festők alkotásai népesítik be a szmoljani múzeum-

házat. Gyönyörű bolgár figyelem – újjászületés kori ház a magyar költő tiszteltetésére, ki művészetének jeles részét szentelte az őt oly rabul ejtő bolgár lírának.

Erről tanúskodnak e könyvben először publikált dokumentumok. Meglepetések a költő tallózó tisztelőjének, az újat kereső bolgár olvasónak.

Ezen utószavas oldalakon értékítéletek nem követik egymást. (Egyet jó tudni mégis: a *Menyegző*, melynek születési helye Neszebar, ez a poéma – magyar meghatározással „hosszú ének” – több magyar iro-

dalomkritikus szerint a XX. századi magyar irodalom legjelentősebb költeménye.) Nagy László verseinek többsége az interpretáció szempontjából újszerűségével igen nehéz. Örvénylően lefelé húznak, egckig emelnek viharzón. Mily gyöngéd leleményese a költő a szilaj szóösszetételeknek! És aprózó villám-mondatfűzése? Kihívás az idegen nyelvű tolmácsoló számára. Elismerés illeti Nino Nikolovot, ki – önkorholás után – felülemelkedett magán és magyar barátjának több versét újrarendezte, köztük a *Menyegzőt*. E megkomponált könyvben Nino Nikolov archívumát is használjuk, köszönöm a költő özvegyének. Ugyancsak első ízben közlünk itt anyagokat Szécsi Margit és Nagy László fiának, Nagy Andrásnak köszönhetően. A kötet összeállításakor az eddigi Nagy László-fordítások tekintetében törekedtem tiszteletben tartani az eredményeket, ezért valamennyi bolgár költőtől válogattam be versátültetést. Szubjektív az értékelésem, amikor az új fordításokat rendre előnyben részesítettem a régiekkel szemben. A költő meghatározó remekművét, a *Ki viszi át a Szerelmet* című verset összes

болгар változatában közzétesszük (egy részük versfordító verseny eredményeként készült el).

Nagy László költészete a magyar zenészek között is népszerű, nem egy melódia alapja valamely verse, nem egy előadói siker született a költő bolgár népdalfordításából – több mint tízezer verssort ültetett át magyarra. Paya Beát annyira megragadta az általa tolmácsolt *Fehér szél fú*, hogy az első sorok után maga továbbköltötte a népdalt és szerzett hozzá zenét, hogy így adja elő. A bolgár folklór hódolójának arany hatása. A könyvhöz tartozó CD-n gyönyörködhetnek Nagy László kedvenc bolgár dalában is, Sebestyén Márta énekel egyenértékű szépséggel a „Glava li ta boli, szine moj”-t. „Arccal a tengernek”, kezdi híres-neves költeményét a költő – s hangzik fel a Nino Nikolov fordította poéma Veszelin Mezekliev bravúros előadásában. (A könyvben szereplő versátültetés pedig Szvetla Kjoszevat dicséri.)

Friss szellő fú a kötetlapokon, lengi be azokat, a költőnő, Szécsi Margit lelkét ontja szét adakozón. Két évvel ezelőtt először jelentek meg versei összegyűjtve, még általa válogatva egybe. Halála után se kapta még meg az őt megillető helyet a magyar irodalomban. Robbanó erejű finom stílus, bolgárul megszólaltatni nem könnyű feladat, nyelve nem kevésbé nehéz férje kifejezőeszközeinél. S lám e könyvben is ő kicsit az árnyékban marad. Egy versében Nagy László (névének fordított betűrendjében) Tigram Icsésznek nevezi. Ezen álnév alatt jelent meg Szécsi Margit naplóoldalainak jó része bolgárul – Laci, Nagy László feleségének bulgáriai emlékei, élményei. Őt fűzet a tenger-

ről, Szófiáról, az országról – szépművű szavak. Vele volt, amikor a Botev-díjat átvette, Bozsenciben is akkor, a Rodope hegységben utána. „Szerartás délen” – meghitt nagyszerű alkotás, „bolgár”. Címét adja – Nagy András-javaslatára – az egész könyvnek. A vers megihlette Kokavec Ivánt, aki muzsikát szerzett a szöveghez, hallgassák – a CD befejező dala. Az utolsó szó a zenei kompozícióban, ugyanígy a könyvben is – a költőnőé. Az utolsó előtti pedig – Angelina Szlavováé. A bolgár színésznő nem először állított össze tőle versegyüttest, ez a mostani, a felvett – új, eredeti, ezúttal már megörökített meg is marad. Szereti Szécsi Margitot, ez látható, hallható, érezhető.

Nevena Stefanova akkor utazik Magyarországra, amikor Nagy László Bulgáriába érkezik. 2005 elején papírra vetett visszacélkezői – egyfajta tanúságtétel. Ő is rajzol, 1952-ben lerajzolja „Lacit”. A magyar költő először a képzőművészeti főiskolán tanul, egyetemre azután magyar szakon jár Budapesten. Rajzolt csak, rajzolt – ezt látjuk mindenütt a könyvben. Nézzék csak meg a kis szerény deszkalapocskát. Arasznyi matéria – átszellemíti

vятър духа,“ че сама продължи след първия стих и го досъчини, и изпя музиката към този текст. Златно въздействие и тук на обожателя на българския фолклор. На диска можете да се наслаждавате и на любимата песен на Ласло Наги „Пава ли та боли, сино мой“ в автентичното превъплъщение на Марта Шебещен. „С лице към морето“ започва тъй именитата поема на Ласло Наги – и прозвучава в превода на Нино Николов – с виртуозното изпълнение на Веселин Мезеклиев. (А избраният превод в книгата е от Светла Кjosева.)

Ведър вятър вее игриво, витае из страниците, щедрата душа на поетесата Маргит Сечи. Събрани, подбрани още от нея стихотворения бяха издадени за първи път в Унгария преди две години. И след смъртта си тя не е получила заслуженото си място в унгарската литература. Взривен, фин стил, нелеко преодолим за пресътворяване на български, не по-малко труден от езика на съпруга й. И ето, дори в тази книга тя е малко в сянка. В едно свое стихотворение Ласло Наги я нарича Тиграм Ичес (с обратния букворед на двете й имена). Под този псевдоним бяха публикувани страници от дневниците на Маргит Сечи, спомени от пребиваванията й в България

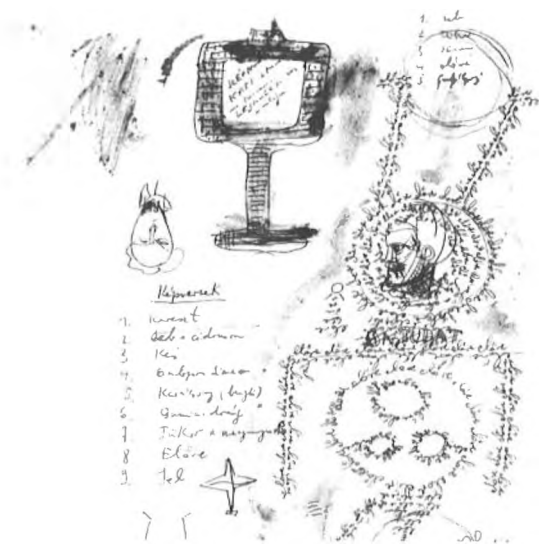
– като съпруга на „Лаци“, на Наги. Пет тетрадки за морето, за София, за страната – изящни слова. Тя бе с него, когато удостоиха поета с Ботевска награда и в Боженци, и в Родопите... „Южен обред“ Интимно великолепно творба, „българска“ Дава заглавие – по предложение на Андраш Над – на цялата книга; вдъхновява Ищван Кокавец да напише музика по този текст, чуйте я – завършваща песен на диска към книгата. Последната дума в музикалната композиция и в книгата също – е нейна. Предпоследната пък – на Ангелина Славова. Актрисата не за първи път се представя със свои композиции, тук записаната

е нова, своеобразна, вече „увековечена“. Обича тя Маргит Сечи, това с евижда, чува се, усеща се.

Невена Стефанова заминава за Унгария, когато Ласло Наги пристига в България. Спомените й, написани в началото на 2005 година, са вид свидетелство. И тя рисува, нарисувала е „Лаци“ през 1952 година. Унгарският поет първо е студент в Художествената академия, после започва да учи унгарска филология. Рисувал е, рисувал е – това виждаме навсякъде и в настоящия том. Погледнете непретенциозната дървена дъсчица. Педя материя, одухотворена от художника на словото и майстора на багрите и чертите, който вижда и вдъхва живот, и изобразява. Вижете корицата на книгата.

„Без поезия човечеството би останало еднокрило“ – споделя поетът, и: погали небето в най-чистата висина. Пази го жена му, пазят го словата и тези, които създава по свое подобие от българската лирика, пазят го от голямата хорска суматоха. Българската народна поезия го облагородява, кара го да създаде нов език, да се гмурка в унгарския фолклор.

Ласло Наги е могъл да прецени дали са успешни преводите на български на неговите творби. Имал си е мнение. Много нови интерпретации се родиха обаче след неговата кончина, голяма

част от публикуваните сега произведения. Не думите му ще говорят за силата на писанията на двамата унгарски творци, те сами трябва от тези страници да въздействат. След поетични, нежни „поздрави“ един към друг и след творбите им, свързани с България, останалите включени сега произведения общо взето следват хронологичен ред. Временно доказателство на едно съставителство. На едно от възможните.

Кладенецът отдолу ни наблюдава, „покрива от къщата ми вятърът отнесе“ – нахвърля поетът. Моментални спомени се вграждат в нас докато пръстите търсят, погледът прелиства. Единно сме различни, тази книга леко ни сдружава. Именно тези стихове заедно, тъкмо на български, точно сега и така. А новите въпроси?

a szó művésze, a színek és vonalak mestere, ki lát és lelket lehel – kifejez, ábrázol. Nézzék meg a címlapot.

„Költészet nélkül az emberiség egyszárnyú lenne” – vallja a költő, és: megsimogatja az eget a legtisztább magasságban. Óvja a felesége, óvják a szavak, azok is, amelyeket önképére teremtett a bolgár poézisból, óvják őt a nagy emberzúrvavartól. A bolgár népköltészet nemesíti, új nyelv alkotására készíti, arra, hogy belemerüljön a magyar folklór kincsbe.

Nagy László megítélhetette, mennyire sikeresek műveinek bolgár megszólaltatásai. Volt véleménye. Sok új fordítás született azonban halála után, e kötetbe foglalt versek és prózák nagyobbik része. Nem szavaim igazolják a két magyar alkotó műveinek erejét, maguknak kell hatniuk azoknak a kötet oldalairól. Gyengéd költői egymáshoz fordulásaik, majd a Bulgáriával kapcsolatos versek után a kötetbe válogatott írások nagyjából az időrendet követik. Egy összeállítás időleges bizonyítéka. A lehetséges változtatások egyike.

Figyel bennünket lentről a kút, „a házamnak nincs teteje, elfújta a szél” – veti papírra a költő. Pillanatnyi emlékek épülnek belénk, míg keresnek az ujjak, szálal a tekintet. Egyként vagyunk mások, ez a könyv picinyt közelít bennünket. Éppen ezek a versek együtt, éppen bolgáru, éppen most és így. És az új kérdések?

Ласло Наги – Стихотворения Nagy László – Versek

József Attila!

Mért játszott a szíved, te szerencsétlen,
rombolva magád szüntelen télben,
építve dalra dalt, s kifúlva
kigyúlva,
ésszel mérhető pontokon is túlra
tudatod mért nyilalt?
Hiszen te tudtad:
álmaid orra buktak,
magad örökre kicsuktad,

Атила Йозеф!

Защо изгря сърцето ти, кажи?
В безкрайна зима ли да се руши,
да пее ден и нощ?
И зрящ,
задъхан и кипящ,
защо умът ти, остър като нож,
се врязва в недостъпното за нашите души?
Ти знаеше, аз също знам,
че са обречени мечтите ти, че милост няма,

че си изключил себе си от всичко на света,
че трябва да прегaziш преспите на лудостта,
и сам, осиротял,
за капчица човечност и за вярна обич зажаднял,
от огнена чиния да ядеш смъртта.

Ти знаеше и зная аз:
великият си ти сред нас,
но момко на безкрайната ВСЕЛЕНА,
ти не получи своята част,
макар да стигаха за всичко твоят ум и страст.
И заслужаваше ли си, че зъзна ти,
че кълновете на грядущето затопли в шепи,
че спореше с чудовища свирепи,
щом всичко туй с живота си плати?
Да можеше да отговориш ти!
Защото ужас смръзва всяка моя клетка,
когато в трезва равностойност
съдбата си оглеждам в тоя миг.
Разбий закона, с ярост го срини!
И вехтата си шапка от праха вдигни,
възправай рамене на мъченик
и подредил отново прешлените си стросени,
разплакани очи, от огнени близнаци обкръжени,
в зениците ми впиш,
за да проникне в тях и закипи
безпаметната ненаситност на душата,
секрецията на небесните жлези
и неспасяемото битие – тук, на земята.

Атила Йожеф!
Дай ми твоята надежда –
без нея слънчевата светлина
като мътилка се изцежда,
разлага се кръвта
и нищо, че се зъби твоята уста,
че скърца твоя врат –
кимни ми, че си заслужава,
опровергай пред мене логиката на смъртта,
ти, чийто череп нимба окръжава,
ти, който си белязан с мъката на тоя свят!
Дай сладка работа на моите представи,
те вече са обзели цялата ми плът,
към гърлото пълзят,
горещата им пепел върху мен вали
и радиоактивно отвращение ме дави –
боя се аз да не разнищат всичките ми тайни,
да спр да ме боли.

За да не стигна никога дотам – бъди,
пред мен бъди!
И помогни ми мръсните продажници и подлостта
сърцето с гняв да победи,
с красиви думи – моята уста!

Превод: Григор Ленков

járhatsz a téboly havát,
s árván, idétlen,
emberségre, hú szerelemre étlen
villámló tálból észed a halált.
Tudtad, tudom én is:
a nagy: te vagy,
s te, a Mindenség summáslegénye,
részt se kaptál, pedig az egészre
futotta érdemed.
Érdemes volt-e ázni, fázni,
csak a jövő kövén csírázni,
vérszagú szörnyekkel vitázni,
ha ráment életed!
csak szólhatnál, hogy érdemes!
Mert csontom, vérem belerémül,
végzetedhez ha én állítok végül
józan zárómérleget.
Törd fel a törvényt, ne latold!
A porból vedd fel kajla kalapod,
vértanú vállad,
s a kifordult nyakcsigolyákat
rendbeszedve
két kisírt szemmel, tüzes iker-körrel
nézz a szemembe,
hogy rendülne bele
a mohó, emléknélküli tenyészet,
az egek mirigy-rendszere
s e megváltatlan földi lét.
József Attila!
te add nekem reményt,
mert nélküle
romlott a napvilág,
a vér eves,
bár a fogad viczorog,
bár a nyakad csikorog,
bólints, hogy érdemes,
cáfolt meg halálos logikád,
te glóriás,
te kintől bélyeges!
Képzeletemre bízzál édes munkát,
mert immár úgy szorgoskodik,
hogy a sarkamtól torkomig
forraszt rám forró hamubundát,
rádióaktív iszonyt –
félek, hogy minden rejtelmet kibont
s végül már semmi se fáj.
Hogy el ne jussak soha ama síkra:
clém te állj.
Segíts, hogy az emberáru-lók szutykát
erővel győzze a szív,
szép szóval a száj!

Ha döng a föld

Már tudtam én, ha döng a föld:
szívemhez anyám közelít,
oda emel, hol felkereng
tej és akácméz illata,
a gyolcs sikongó kapuit
sarkig kitárja, mosolyog,
s rámszabadítván kútjait
a Mindenségben altat el.

S láttam később: a dögne-
héz
zsákot mint pólyát úgy
viszi,
és csípején forognak el
sötét öntöttvas éjszakák,
cukorrépából télidőn
gyémántos kazlat ő gyalul,
ő sétál fehéríngesen
a mennykőves mezőkön át.

És képzeletem tudta már:
s Csodálatos Anya ő,
szívárványkörben ott rezeg
örökzöld tölgyfa-koronán,
dob-táras acélfegyverek
hiába veszik célba őt,
mert a golyókat vértelen
elnyeli mint a délibáb.

Meséből ő a Fehér ló,
növendék fia vagyok én,
törvényt és könyvet hord
elém
gyöngy-tüzű állkapcsai
közt,
s hátára forraszt, úgy röpit
az égi kőkényfák alatt,
hogy a tövisnek hajamat
csupán fésülni engedi.

Európa, íme, itt vagyok,
te félelmemnek fókusza,
gyönyör és tör itt szá-
mosabb
mint a barbárok síkjain,
mezítlén itt sikoltozok
sípcesontjaid közt, gótika,
Le Corbusier, inaim
beton-kiüllőkre csavarod.

De zene zendül, nagy zene,
túl alkonyom vérpadjain,
az örök halál falait
anyám sörénye átveri,
s tudom: ha újra döng a föld,
szívemhez anyám közelít,
s akár ha tengert hallanék:
a Mindenség nekem beszél.

Когато закънти земята

Когато закънти земята, знаех,
че мама към сърцето ми върви
и ме подема там, където се възнасят
дъхът на мляко, билки и треви;
на люлката разплаканите порти

усмихната разтвря бързо тя
и своите кладенци освободила,
приспива ме във Всеобятността.

По-късно виждах как чували тежки
тя носи към далечен селски кът;
около кръста ѝ чугунни ноци
беззвездни и безлунни се въртят;
от захарно цвекло тя реже зиме
парчета – те примамливо блестят,
през пламнали през мълнии полета
по бяла риза тя върви без път.

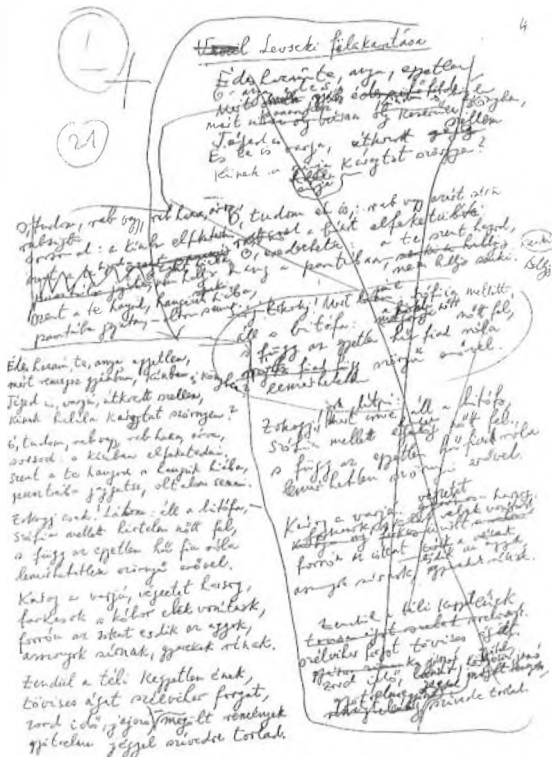
И знаеше представата ми вече,
че тя е Майката Чудесна; аз
я виждах да трепти между дъгата
и клоните на листналия бряст.
напразно с прицел дирят я. Над нея
оръжията страшни нямат власт –
безследно и безкръвно преминават
куршумите им като през мираж.

От приказките Бялата кобила,
откърмила ме смел юнак, е тя;
закон и слово носи тя за мене
във своята огнедишаща уста,
залепва ме за своя гръб и литва
под храстите на мътни небеса,
та само шиповете им вълшебни
да решат мойта бухнала коса.

Европа, ето аз съм тук, сред тебе,
Европа – фокусът на моя страх,
насладата и мечът в тебе властват
с небивал и за варвари замах.
Аз, дрипав между твоите пицали,
о, готика, надигам своя стон –
тук архитектите ти моите жили
усукват по колони от бетон.

Но музика – отвъд местата лобни
на моя залез, – музика гърми,
там гривата на майка ми прелита
на вечна смърт надменните стени;
аз знам, когато закънти земята,
пак мама към сърцето ми върви
и чувам сякаш от море безкрайно
на мене нещо Вечността мъгли.

Превод: Димо Боляров

Пристигането на гостите

Без целувки, без звън, без въпроси,
просто идват далечните гости.

Не в прозорците, не през вратите,
от стените изникват сами те.

В ням рояк, напористи, епични,
всички – малки, без чин, голи, ничии.

Идат с виснала плът, светлината
я крепи и са пъстри месата:

сини – като скок на небесна комета
към Аралското езеро на планетата,

и зелени в април, зеленооки
като хлъзгава нефтена локва,

като празник червени – в срам жалък,
като Дожа във клетка от пламък,

като шатра от жълта метличина –
жълта – конска пикня – апокалиптична!

Те – познати от старите драми,
древни, влюбени в своето знаме,

в мойта памет – познати, убити,
но със призрачна сила в очите,

те – одрани, безумно изящни,
те – без кръв, но туптящи и страшни!

Бавен хаос мен в утрото носи!
Тази къща е пълна със гости!

Те не хапват, цигари не смучат,
и без глас ме наричат: куче.

И очите им вълчи опипват
моя поглед, дълбоко го скриват

в тях, додето не рухна в тъмата
и не хрусне в зъба ми звездата,

а косите ще пламнат сред рози –
лед в пожара на моята козина,

и със нокти от черно олово
къто вълк ще завия отново!

Превод: Пламен Дойнов

Vendégeim jövele

Nem csöngetnek, se csók, se bók,
csak jönnek a látogatók.

Nem ajtón, nem ablakon,
úgy lépnek be a falon

szótalan rajban, agresszíven,
rangtalan mind és mind mezítlen.

Fény a törzsüket függve tartja,
szívárványosan húruk tarka:

kék mint a meteor-szaltó,
földgömbön a kék Aral-tó,

és zöld mint Április, olyan
akár a síkos nyersolaj,

piros mint ünnep és a szégyen,
mint Dozsa a tűz ketrecében,

sárga mint árvalányhaj sátra,
apokalipszis-lóhúgy-sárga!

Ismerősek évezred óta,
szerelmesek egy lobogóba,

emlékeimben ismerősek,
megölve is szörnyen erősek,

megnyúzva is őrjítő szépek,
elvérezve is lüktetések!

Rendetlenségem reggele!
Vendégekkel a ház tele!

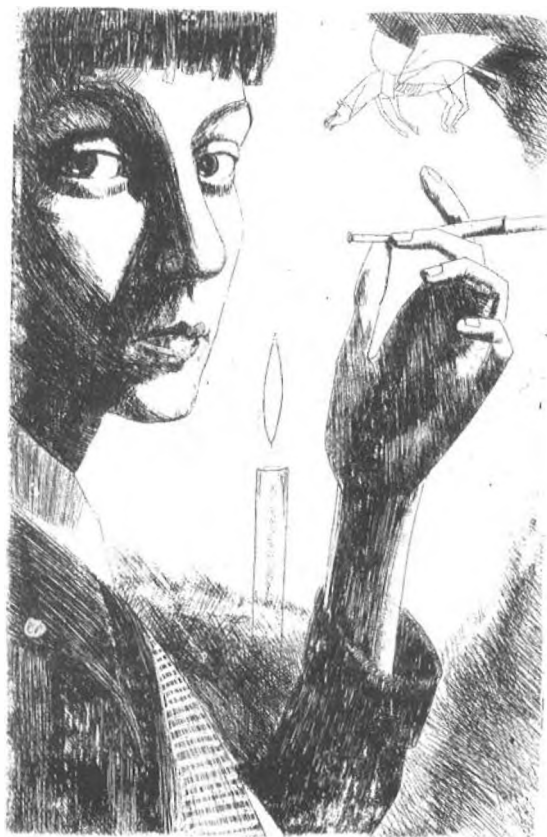
Nem dohányoznak, nem esznek,
némán is ebnek neveznek.

Szememet farkas-szemeik
bűvölik, el se engedik,

míg eszméletem el nem zordul,
fogam csillagot nem csikordul

s nem úszik tűzvész hajamig,
irhám hevéré jég, amíg

vassá nem érnek meg a körmök
s újra ordasként nem üvöltök!

ИЧЕС ТИГРАМ – Морски дневници

Нищо интересно – само радост¹

Tigram Icsész – Tengeri naplók

Semmi érdekes – csak öröm¹

[1. FÜZET – 1972]

Új kötetem dolgozom. Címadó verse: *A liliomos bolygó*. Barátomtól tudom: meghalt egy kertész. A gondozatlan kert elvadult. S ott a fehér liliom megfojtott mindent, gazt meg kerti virágot. Ki győzne, gondoltam én, a végső háború után, az utolsó ember sírján, a virágok vetélkedésében? S leírtam iszonyattal: győz a liliom, a tisztaság jelképe, és szívós, megkövült virág-kéreggel bilincsbe fogja a földet. E haláltozás-kérget a Végítélet sem törheti fel: nincs feltámadás, igazság-osztás. Hóhár meg áldozat fehér virág-burokban bolyong az űrben, mindörökkön örökké. Mert a szándék, ha eszközeiben gyilkos, nem igazolható, a tiszta szándék lilioma föl nem menti az

[Първа тетрадка, 1972 г.]

Над нова стифосбирка работя. Даде й заглавие стихотворението „Лилиева планета“. От приятеля си знам: Ще умре един градинар. Градината ще подивее. И там белите лилии ще задушат всичко, бурен и цвете. Кой ще победи, мислех си, след сетната война, върху гроба на последния човек, в съперничеството на цветовете? И написах, с отвращение: ще победи лилията, символът на чистотата, тя ще окове земята в жиливи венцевкаменени фортове. И Страшният съд няма да разчупи черупката на яйцето смърт: няма да има възкресение, раздаване на справедливост. Снежнобялото и жертвенобялото ще

1. А címről. Nagy László írta visszafelé felesége nevét a *Z. költőnek, sürgősen* című verse végén. *Vidám üzenetek. Jönnék a harangok értem*. Magvető Kiadó, 1978. A *Tengeri naplók – Semmi érdekes, csak öröm* címet maga Szécsi Margit adta, a 2. füzet borítóján. (Nagy András jegyzete)

1. За заглавието: Ласло Наги изписва името на жена си в обратен ред в края на стихотворението „На поета З., спешно“ (1978); заглавието „Морски дневници – Нищо интересно“ е дадено от Маргит Сечи на корицата на втората тетрадка. В началото на тетрадката е отбелязана годината, през която е започнала записките си. (Бележка на Андраш Над, художник, син на поетесата и Ласло Наги.)

блуждаят в цветните ципи на пустия космос, от вечност за вечност. Защото намерението, ако си служи с убийствени средства, не може да идентифицира, бялата лилия на чистото намерение не може да спаси човечеството от действията на палача. И защото великите по подбуда Кръстоносни войни опустошиха земята в името на лилията. Оръжията, лилиите върху щика все още не могат да бъдат благословени. Ужасно е и това, че всеки е виновен за участието си. Ориста ни е обща. Една и съща планета ни е родила.

*

Златно-червен осветен кораб е вечерното небе. Под було се крие и луната – като солидно величие, което оставя да просветне и нов, по-дребен роднина. Светли мушици се прокрадват под абажура на лампата. Сега съм в пладнето на живота си, стоя над шума на морето, 44-годишна. Ако и сега не усещах откъде съм се пръкнала, ако и сега не чувствах колко стремителна е красотата, бих била от дърво. Още в самолета се разплаках. Животът, който наричаме също така и Бог, много пъти и в различни форми се разкри пред мен в тези три дни. Когато пристигнах, отворих Библията. В Пета книга Мойсеева пише: „Защото тая заповед, която ти днес давам, не е тежка за тебе, нито е далечна; (...) това слово е твърде близо до тебе: то е в устата ти и в сърцето ти (...) Ето, аз днес ти предложих живот и добро, смърт и зло. (...) Избери живота, за да живееш както ти и потомството ти.“²

Велик беше, велик беше капитанът! Старият морски капитан влезе в несебърската кръчма, сетне – на мен, непознатата, донесе две малки изпечени риби, поднесе ги с два пръста, изящно. Поканих го да седне, с жест, защото не говоря чужди езици. Пийнахме така „червено вино“, сетне пропяхме заедно. Беше в добро настроение! Печените риби, които все повече ми носеше, изях до една. Беше свой човек в кръчмата, носеше ми рибата ей-така, безплатно. Казваше: капитан съм и нашето приятелство е вечно. Поради това трябваше да танцувам, дори и по обед, щом така се е паднало. Но зная аз и да пея, и хоро да играя. Танцувахме със стареца, двамата засдно. Чужденците (защото аз вече се чувствах тукашна) се удивляваха, ръкопляскаха. Българите се въодушевяваха! Излязох сетне на бялата и гореща пладнешко-провинциална улица, сякаш и аз бях сама по себе си капитан, капитан на смъртоносната красота и тайните, който се скита явно и скритом във времето, колкото и морските му пети да го спъват-завалят по паважите на големите градове, простреляната му походка все пак е разклатено сигурна и наперена: който ми е приятел, той ще ме познае и в Будапеща, и на брега на Черно море. О, капитане! Голямо сърце, голямо сърце!

Сега бих могла да заявя със сигурност: човекът винаги си е летял.

Знам го оттогава, откакто хвърлих поглед от самолета и съгледах египетско-суровите очертания на разквартените посевни площи, кучеглавите разтегнати божествени знаци, картографията на речните долини, завои и планински пътища. Наистина, откъде би могъл да получи човек – затънал в калта, загубен в горите, подгизнал в блатата – визиите на картографията? Откъде би събрал смелост за подобна обяснителна деформация на нещата? За преувеличения в прахта как би намерил сили?

emberiséget hóhéri cselekedetek alól. Mert nagy indítékú keresztesháborúk pusztították a földet, a lilium jegyében. A fegyver, a puskacsőre drótozott liliummal, meg nem áldható. S rettenő az, hogy a végzetért mindenki felelős. Végzetünk is közös. Egyazon bolygó a hazánk.

*

Aranypiros, kivilágított hajó az esti tengeren. Fátyolba búvik a Hold is, mint a szelíd nagyság, ki új kis rokonát tündökölni hagyja. Fényes legyecské tétozák a lámpa talapzatán. Most vagyok életem delén, a tenger morajlása fölött állok, negyvennégy évesen. Ha most sem érezném meg: honnan is jöttem, ha most se tudnám, milyen megindító a szépség: fából volnék. Már a repülőgépen sírtam. Az élet, amit hívunk például istennek is, sokszor és sok alakban megnyilatkozott előttem e három napon. Mikor megérkeztem, felütöttem a Bibliát. Mózes V. könyvében áll: „Mert e parancsolat, melyet én a mai napon parancsolok néked, nem megfoghatatlan előtted, sem távol nincs tőled... sőt felette közel van hozzád ez íge; a te szádban és szívedben van ... Lám, elődbe adtam ma néked az életet és a jót: a halált és a gonoszt ... válaszd azért az életet, hogy élhess mind te, mind a te magod.”

Nagy volt, nagy volt a kapitány! Az öreg tengerészkapitány belépett a neszebari kocsmába, majd nekem, ismeretlennek odahozott két kicsiny sült halat, két ujjal, finoman. Hellyel kínáltam, mutogatva persze, mert nem beszélék idegen nyelvet. Ittuk hát a cserveno vinót, aztán énekeltünk ketten. Jókedve volt! A sült halakat, amiket egyre csak hozott nekem, mind megettem. De ő idetartozott a kocsmához, a halat csak úgy hozta, ingyen. Azt mondta: ő kapitány, és a mi barátságunk örök. Erre muszáj volt táncolni, noha ebédidőben. Tudok én énekelni is, kólozni is. Táncoltunk az öreggel, ketten. A külföldiek (mert én már idevalónak éreztem magam) bámultak, meg tapsoltak. A bolgárok hajráztak! Úgy mentem ki aztán, a fehér és forró délvidéki utcára, mint aki magam is kapitány vagyok, halálos szépségek és titkok kapitánya, s hogy civilben s rangrejtve vándorolok az időben, de a tenger talpam alá csúszott mindenkor a nagyvárosi kövezeten, s lőn járásom ezért imbolygóan biztos és vagányos: aki barátom, fölismer engem Pesten és a Fekete-tenger partján. Ó, kapitány! Nagy szív, nagy szív!

Ma már bizonyossággal jelenthetem ki: az ember mindig is röpi. Azóta tudom, mióta a repülőgépből kinéztem, és láttam a szántóföld-táblák egyiptomi-merev ábráit, kutyafejű, megnyújtott isten-jeleit, a folyóvölgyek, kanyarok, hegyi utak térkép-rajzolatait. Ugyan, honnan is vette volna az ember, a sárba-süppedett, erdőbe-veszett, mocsárban gázoló ember a térképezés vízióját? Honnan vette volna a merészséget a dolgok értelmező deformálásához? A túlzáshoz, a porban, hogy bátorsága hogy lett volna? Röpi az ember, igazából vagy varázslat útján, ami egyremegy. Láttam a merev föld-táblákból ikoni Máriát, szögletes fiával, láttam a lezuhant sárkánydenevért, s a feketekender-színű párdumacska-hercegnőt, s óriás tálakat vívó vállas, árnyékolatlan sík alakokat, a föld merev lovait, egy órán át vonultam tízezer méter magasban a világtörténet alakjai fölött, és leírhatom a

2. Втор. 30:11-19. – Б. р.

kijelentő mondatot: a lélek röpi. Ugyanúgy, mint: az ember izzad. S mikor föltekinttem, láhattam: itt fönn, a magasban, fekete-kék az ég, akár az ikoni menny. Ez már a világűr. Itt is jártunk valamikor.

Holdszivárványban meg óriás-tücskök gyűrűjében fekszik a balkáni tenger. Ma már minden orcáját felöltötte, reggel kék párában hevert, és szelíd volt, szelíd. Majd beszívó, üvegöld hullámokat görgetett felém, rémített sok tajtékszegéllyel, mennydörgő víz-torlaszokkal. Soká ültem a homok-dűnén. Ej, hajrá, magyarok, gondoltam, és befutottam egyből, ügyelve, hogy a hullámok hátán maradjak, mert ha levág a víztömeg, akkor kampec. Lebegtem hát, de retentő nehéz volt visszajönni. Soká hevertem, feküdtem behunyt szemmel, fövenyből két kis dombot csináltam s azt fogtam, mint két forró homokkezet. Sokat gyalogoltam a parton meztőláb. A víztől lepordolt föveny megindítóan szép és selymes. A legjobb, hogy semmi szót nem értek, teljesen magamra vagyok bízva. Negyven év szegénysége, igája lecsúszott rólam. Meddig is? Tizen-

két napra, ha az utazást is számítom, ami fölemelő és megrikató volt. Ez most: a nyugalom. A szobám örjítően szép, tarka, bíborszín meg selymes-narancs takarókkal, puhák. Szobám a tengerre néz, magosból, csöndes. Nem szégyellem leírni. Megkeményítettem szívemet a gondok

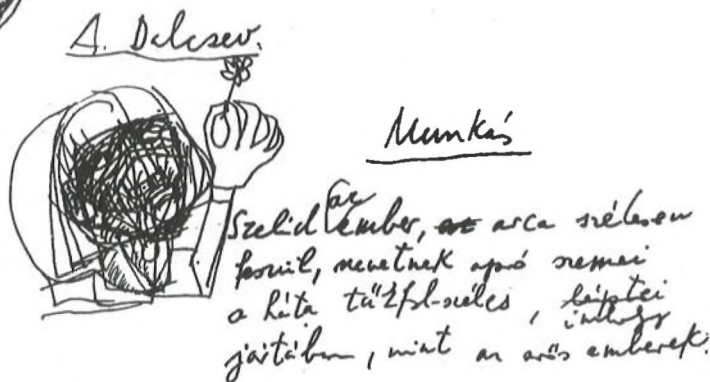
íránt, meglágyítottam a szépség felé. Látom magamat, gyerekként, a pince-szobában, ami konyha meg asztalosműhely is. Apám nincs otthon, anyám boltba megy kenyérért, este van. Én ülök a petróleumlámpánál, és mondom anyámnak: de soká gyere! Ez van. Ó, emberiség, soká gyere. Hadd éljek mostan. Aki ismeri az életemet, annak nem kell magyarázkodnom. A többiek most nem érdekesek. Asztalomon sör, cigaretta, délvidéki szőlő meg barack. Rádió is, balkáni muzsikával, ha bekapcsolnám. De csönd legyen. A tücsköket hallgatom. Bundi, mikor hétéves volt, s az első osztálynak vége lett, összeszedte minden játékát, s elszántan játszott estig, nem is evett, játszott csöndben, vadul. Én is most élek.

Bizony, kék a tenger, szebb, mint a képeslapokon. Sötétkék, mint az ég tízezer méter magasban. A kis lila kagylókból már egész rakományt gyűjtöttem, jut majd otthon mindenkinnek. Meg nagy, moszat-szakállas fekete kagylóim is vannak, fölraggatom otthon. Ilyen a tenger ajándéka. Legjobb a forró fövenyt pergetnem az ujjaim között. Mennyi milliméter-pici, tarka kavics, kagylótörmelék, sírni kell, olyan gyönyörű. Meg a hullámok pilanatonként-rajzolt határvonala a homok-porondon! Láthatatlan kéz villámgyors grafikája. És a moraj, folytonosan. Nem tudok rá magyar szót, hangzásra megfelelő. Moraj, moraj. Mora, Mora. De: harsog is. És

Летял е човек със своята истина или с вълшебствата си, което е все същото. Видях в коравите земни площи иконната Мария с ъгловатото й дете, видях сгромолясания прилеп-дракон, както и пантерата-херцогиня с цвета на черен коноп, както и религията, разнасяща огромни блюда, безсенчесто равните фигури, суровите жребци на земята, за един час се пренесох на висота десет хиляди метра над формите на световната история и ще напиша изявлението си: душата лети. Точно тъй както човекът се поти. А когато погледнах, успях да видя: тук горе, във височините, небето е тъмносиньо, както в иконния рай. Това е вече празният космос. И тука сме се скитали някога.

В лунна дъга, та и в огромния пръстен на щурците, лежи балканското море. Днес вече то се появи с всичките си физиономии, сутринта си почиваше в сини изпарения, и беше солидно, солидно. Сетне търкулна към мен всмукващи стъкленозелени вълни, изплаши ме с многото си разпенени ръбове, с гръмотевичните си барикади. Дълго седях на пясъчните дюни. Хей, дръжте се, унгарци, помислих си и се гмурах на един дъх през вълните, внимавайки да се задържа върху техния гръб,

защото отиваш на кино, ако те помете водната маса. Трептах отгоре, но беше ужасно трудно да се върнеш на брега. Дълго съгнах, лежах с притворени очи, натрупах две малки хълмчета от водорасли и се хванах за тях като за две горещи шепи от пясък. Дълго се разхождах по пясъка боса. Отръсканите от вода водорасли са трогателно нежни, почти копринени. Най-

доброто е, че не разбирам нито една дума, изоставена съм само на себе си. Игото на четиридесетгодишната ми бедност се свлича от мен. За още колко? За дванайсет дни, ако пресметна и пътя, който беше извисяващ и разреждаващ. А сега: покой. На страж в стаята са красивите шарени, оранжеви багри, както и коприненопурпурните одеяла, толкова меки. Стаята ми гледа към морето отвисоко, тиха е. Не се срамувам да го опиша. Втвърдих сърцето си за грижите, омекотих го за красотата. Виждам се като дете в мазето, което е кухня и дърводелска работилница. Баща ми не си е вкъщи, майка ми е отишла до хлебарницата за хляб, вечер е. Аз седя до газената лампа и думам на майка си: хайде де, идвай си вече! Това е. О, човечество, хайде де, идвай си вече. Нека поживея сега. На този, който познава живота ми, няма какво да обяснявам. А останалите не са интересни. На масата ми има бира, цигари, южно грозде и праскови. Има и радио с балканска музика, ако го включа. Но тишината е по-добра. Вслушвам се в щурците. Бунди, когато беше седемгодишен и завърши първи клас, събра всичките си играчки и решително игра до късно вечерта, игра кротко, диво. Сега е моят ден.

Да, разбира се, синьо е морето, по-красиво от морските изгледи. Тъмносиньо, както небето от десет хиляди метра. От ситните лилави миди събрах цяло съкровище, ще има за всички вкъщи. Та – и големи, с бради като водорасли миди ще имам, да си ги окача вкъщи. Подарък да са ми от морето. Най-добре изпускам

между пръстите си горещия пясък. Колко ситни, пъстрокаменни мидови остатъци – да се разплачеш, толкова са красиви. И нарисуваният за миг гребен на вълните върху арената на пясъка! Светкавичнобърза графическа линия на невидима ръка. И плясъкът, непрекъснатият плясък. Не зная за него унгарска дума; подходяща по звук. Морај, морај. Мора, Мора. Но: и тътнешчи тръби. И искри до бяло в гребена на вълната, бял воден прах дими. Горещо и светло е всичко. Само вятърът е студен и в градините вече навлиза кърваволистната есен. Намирам се в края на септември.

Колко добре нахлува музиката от Турция през морето. Изпих си бирата, лягам, слушам турска музика. От червеното легло се вижда морето. Ужасно, страхотно е всичко. Е, имам и добра цигара.

Морето, луната. Както и умножаващите се съкровища на масата: двойното синьо кафе, водораслото, варените миди. Бирата в малката бутилка (ще си отнеса една за спомен вкъщи) – „Шуменско пиво“: В главата ми не остана нито едно чуждо слово! Как ли ще бъде пътник през света – защото, решавам се, ще пътувам поне веднъж в годината.

Ужасно е студено. Това не пречи на шурците да стържат като банда със стъклени цигулки. Трябваше да слеза на брега, но се побоях сама, да не би да ми се изпречи някой. Наистина тук няма идиот, който да се скита сам по това време. Само аз бих могла да бъда нещо подобно, но – ще видим.

Живея от ден за ден като котка. Нямам самосъзнание. Съзнанието ми е осъзнаването на мига. Призовки ме водят (и то добри призовки).

Морето в лунната светлина е нещо като разтопената и застиваща руда. Както е в Библията: „и той направи излято от мед море“⁴³, рече Соломон. А краищата му... като уста на чаша или потир от лилия... този кант от пяна. Тъмносино е там, където луната не грее. Самата луна е със синя обшивка. Нямам мисли, съществува само красотата. И не така, че за мен или за друг... а така, че го има още човека, че човекът още съществува – трогателно е това, ако го забележиш.

Червено-златно-зелен кораб плава все по лунната пътека. Блести и сянката му. Сякаш е огнена игра. Рибено-птичи облаци се движат по небето. Една топола разсича морето на две. За тази работа трябва да бъдеш сама, сама.

Днес надвечер поскитах. Сама намерих местата, които ми подходат. Това са малки крайбрежни хълмчета, черешови, бадемови, с големи валчесто-пещерни глогинкови скали. Под тях – къщичка, почивна станция, в градината – едроглави рози, та и домати. Огромно плато с държавна почивна станция в строеж. В основите на каменния хълм изоставен червен булдозер, загребвал земя с шепите си. Един овчар гледа, сетне изчезва. Всичко е обезнародено.

Купчинки от счупени бутилки, разбити в земята, ровове, готов до половината път, стари лозови стебла. Вятър от морето. Сетне: нивичка с буци – сецам се: старо гробище, останал е и мъничък дървен кръст.

Огчупвам клонче от глогината, стъпила върху надгробна пръст навярно. Зобвам от плода, той е прекрасно червен. Свечерява се, скитам по прашнокаменна плоскост, сякаш се снимам във филм. Това тук е свят, полузавършен, обичам го. Червени плодоносни храсти в гробището.

szikrázik fehérén a hullámtaraj, fehér vízport füstöl. Forró és fényes minden. De a szél hideg, s a kertekbe már bejön a vérlevelű ős. Szeptember végén vagyunk.

Törökországból a tengeren át milyen jól átjön a muzsika. Megittam a sörömet, lefekszem, török zenét hallgatok. A piros ágyból a tengerre látok. Borzasztó, rettenetes jó dolgom van. És jó cigarettám.

A tenger meg a Hold. Meg a sokasodó kincsek az asztalon: a nagy kékfekete, hínáros, ránőtt-indás kagylók. A kicsiny sörösüveg (hazaviszek egyet emlékébe), a Sumenszki pivo. Semmi idegen szó nem marad meg a fejemben! Hogy leszek hát világutazó? – mert eltökélten utazni akarok, legalább évente egyszer.

Hideg van szörnyen. A tücsköket nem zavarja, mintha üveghegedű-csorda türrögne. Le kéne mennem a partra, de félek egyedül, hátha elkapnak. Igaz, olyan hülye itt nincs, aki most egyedül köszálna. Csak én lennék, hát – majd meglátjuk.

Napról napra élek, mint a macska. Nincs öntudatom. Vagy: öntudatom a pillanat tudata. A beidegzések visznek (és jó beidegzések).

A tenger a holdsütésben igazán mint az olvadt és lehűlő ércz – cz-vel, mint régen írták. Akár a Bibliában: „és öntetett vala tengert ércből” – mármint Salamon. És széle ... mint a pohár ajaka vagy a liliom kelyhe ... ez a tajték-szegély. Sötétké, ahol a Hold nem süti. A Hold is kékkarimás. Nincsenek gondolataim, csak a szépség létezik. Nem az, hogy számomra, vagy másnak ... de hogy van még ember, hogy még létezik az ember, aki megláthatja – ez a megindító.

Piros-arany-zöld hajó úszik, egyenesen a holdsütésbe. Árnyéka is ragyog. Akár a tűzijátéké. Madár-hal felhők járnak az égen. A tengert egy jegenye szeli ketté. Ehhez egyedül kell lenni, egyedül.

Ma estefelé elkalandoztam. Csak meglelem a nekemvaló vidéket. Kis, parti domb-láncok ezek, cserjések, mandulafásak, nagy, gömbölyű-üreges, galagonyás sziklák. Alattuk kis ház, üdülő, a kertben nagyfejű rózsza meg paradicsom. Óriás fennsík, épülő állami üdülővel. Kőhalom tövében elhagyott, vörös földmarkoló, traktor. Egy birkalegetett ember, néz, majd eltűnik. Minden néptelen. Rengeteg üvegcserep, belezúzva a földbe, árkok, féligkész út, régi szőlőtőkék. Szél a tengerről. Majd: buckós kis terep – rájövök: régi temető, még egy kis fejfa áll. Galagonyaágot török, tán egy régi sírhantról. Eszegetem a galagonyát, gyönyörű piros. Alkonyodik, vándorolok a kőporos síkon, mintha filmen lennék. Ez: a féligkész világ, szeretem. Piros cserszömmörce-bokrok a temetőben. Majd hazafelé, újból a paradicsom meg rózsza. Újra látom a tengert, kék, de igen vadak a hullámok. Beborult. Lesz-e még annyi ragyogás, mint délelőtt? Ennyi fényt mégcsak el se képzelhettem.

Nagy halom kék kagyló a hegyen. Eszik ezt vajon? Hazafelé csak átugrom a kerítésen. Hintázok. A kertnek már őszi illata van.

Magas a tenger szegélye a láthatáron! A emeletes ház az is felülemelkedik, este, ház tetején, s a jegenye csúcsán is felül úszik a kivilágított óriás hajó.

Ma már korán ébredtem, hatkor. Már a Nap felkelt. Nem volt piros a reggel, inkább ezüstbe-játszó, nagy, párás, homályos ragyogás. A kerti madarak énekeltek. Más itt

3. III Цар. 7:23. – Б. р.

minden, mint nálunk, más itt a шёл is. Nem ёлес, nem meghatározott, mintha valamely sикátorból (bolond lik-ból) törне elő, a шёл itt egyetemes, de meg lehet állни benne. Fejet mostam a tengerben, rendкívűл шелід, лагы ёс өлелő volt. Ёsztam, majd hanyattfekve vitettem magam a hullámokkal, tán csak méter magasak voltak. Barnapiros vagyok, mint a kertek. A hajam sima ёс фёныес lett, akár a játёкlovak сөрёnye. Soká pergettem kezeimben a фёвёnyt, ёс néztem a vizet. Miriád kispici nappali csillag ugrál rajta, ёс fehér lovakkal ostromolja a фёвёnyt, de hogy is mondta az Ёр: ёз itt ellene áll kevély hajjaidnak. Miért is? Lehetnéнк csupa tajtékból meg csillagokból. Most a Királyok Könyvét olvasom. Megöнтетё pedig Salamon... de milyen ёrcz-ból? Talán: vasból, ёзűстбөл, sápadт kézből, ёнбөл ёс aranyból. Ёз: a teliholdas tenger.

Innen a költözőmadarak elmenёse olyan lehet, mint a kiűzetёс a paradicsomból. Még héját se láttam. Igaz, ёjjeli ragadozó lehet. Macska, az van.

Mandulát szedtem a kertben, meg diót. Ётеlem, italom босёges. De рóзсákat is ёhetнék jóдolgomban. Hogy írtam? „Ёс habzsolok virágot, бíборba өлтözөм.” Mostan csakugyan фёлтёszem magamra, a бíбор, se-lyemсзөрű takarót, ёс киүүлөк az erkёlyre, nézni a tengert, a Holdat. Király, király vagyok!

Рáадásul bárba meg тáncolni is mehetнék, mert egy гөндөрhajú, matrózруhás pasas meghívott. Milyen lehet itt a szerelem? Тán darabok-ра төрик a tenger. Mik lehetnek azok az igen villogó ёриás bogarak a láмпák alatt?

A leghűлйébb дoлoг lehet: ёркекес ўтинáплót írni илйесмирől. A шёп az nem irodalmи ёркекёсёг, pláne nem stílus. A шёп az шёп. Kellemes napsзúrásом van, áлmos vagyok. Meteorokat is láttam, a tengerbe hullanak. Talán fekete kőбөл vannak.

Гyөньөрű: a kivilágított hajó végигűszik a háztетөн (mert magos a láthatár), majd elváлик a тетётől ёс киűszik a leveгёbe, szinte фёлемелкедик фёныесен.

Ma végre láttam a napкелтёт. Ёткор már фөнн voltam, a tenger ёнсзёрнű ёс гyөнгьházас, a látóhatár teli төмөр, сётёткék-ёлмсзёрнű ёриás alakokkal, telt ember-ёриás gomolyokkal. Az ёг тiszta, ёс фөнн, ёпп a zeniten a Hajnalcsillag, vakítóан fehér гyёмáнтdarab. Már-már azt hittem: elműлт a napкелте, bár egy piros oroszлáн figyelmeztетett: várjak még! S ekkor „feljөve” a tenger pusztájából a Nap, тűзес vasként, a vashika-nap, ёс rop-pant homlokával mindezt a гигáсzi, сўлыос felhő-төмеget,

А сетне, по пътя за вкьци, отново домати, та и рози. Отново виждам морето, синьо е, но вълните му са подивели. Заоблачи се. Ще има ли още толкова блясъци, колкото сутринта? Толкова светлина е просто невъобразима.

Голям хълм със синя мида на върха. Яде ли се това? По пътя за вкьци прескоких оградата. Полюлях се на люлките. На есен лъхаше в градината.

Висок е кантът на морето по хоризонта! Повдига се и от етажите на дома, вечер почти по покрива, и тогава големият осветен кораб плава някъде над тополата.

Днес вече се събудих рано, в шест часа. Слънцето беше изгряло.

Утринта не беше червена, играеше си в сребърно, беше голям, изпълнен с пара размътен блясък. Птиците в градината пееха. Различни са тук и други неща, различен е вятърът. Не е остър, не е категоричен, сякаш се надига от някакъв забутан сокак (от луда дупка – луд вятър), универсален е, но може да му се устои. Натопах си косата в морето, беше спокойно, меко и нежно. Поплувах, сетне се оставих на вълните, не бяха големи. Мургаво-червена съм както градините. Косата ми стана гладка и лъскава като гривата на разигран жребец. Дълго подхвърлях в ръцете си първия приз и разглеждах водата. Милиард дребни дневни звездички подскачаха по нея, с бели жребци шурмуваха първия приз, но както е казал Бог: това тук се изправя срещу слабата тиляна. Защо? Когато бихме могли да бъдем само от пияна и звезди. Сега чета Книга Царства. Излято е всичко това от Соломон... но от каква руда?

Вероятно от желязна, от

сребърна, от медна ръка, от калай или злато. Такова е морето в пълнолуние.

Оттук и отлитането на прелетните птици би могло да изглежда като прогонване от рая. Не познавам и черупката им. Може да е черупка на нощен похитител. Но и котката, нали и нея я има.

Набрах си от градината бадеми, орехи. Храната, пиенето е изобилно. Но бих могла да изям и розите – за собствено удоволствие. Как го написах? „Слагам цветята в устата си, събличам ги в тъмноалено.” Сега, просто така, намятам си католическопурпурното копринено одеяло и се изправям на балкона да разглеждам морето, луната. Кралица, кралица съм!

На всичко отгоре бих могла да отида да танцувам и в бара, защото едно къдрокосо момче в моряшка блуза ме повика. Каква ли ще е тука любовта? Морето ли разчупва на парчета? И какви са тези бляскави бръмбари, просветнали под лампиона?

Най-тъпо би било да напишеш интересен дневник за подобни неща. Красивото не е любопитна литературщина, още по-малко – стил. Красивото си е красиво. Обхваната съм от приятни

слънчеви убождания, сънлива съм. Видях и метеори, които падаха в морето. Трябва да бяха от черен камък.

Прекрасно е: осветеният параход вече плава по покривите на къщите (защото се вижда надалече), сетне се откъсва от покривите и излита във въздуха, сякаш се извисява в светлината.

Днес най-сетне видях изгрева на слънцето. В пет часа бях на крак, морето бе калаено и седефено на цвят, хоризонтът бе сплъстен с тъмносините огромни оловни образувания, с гигантските кълба на удовлетворения човек. Небето бе чисто и там горе, тъкмо в зенита, бе Зорницата, бялото късче диамант, блестяше ослепително. За малко щях да помисля, че изгревът ме е отминал, макар че един червен лъв ме бе предупредил: почакай! И тъкмо тогава изгря от морската пуста слънцето, нажежено желязо, железен бик-слънце, и с огромното си чело всичките тези гигантски, тежки облачни маси, набъбнали като човек-животно-град, ширнати като блок за паметник, казвам, целия този друг свят прободе с рога, повдигна и изтика на небето като огромна перука. И аз се реех: Слава! Слава! Сетне всичко се превърна в злато. Бяло е сега небето, бяло. И морето е бяло, блестя и се пени величествено. Димни са само подножията на небето. Големи натежали черни птици летяха призори. На север. Какви бяха тези птици?

Сега слушам турска музика. Алена съм, усещам лекия бодеж на слънчевото изгаряне. Косата ми стана много хубава – от морето. Вълните имат страшна сила, никога не съм я предполагала. Така ме шамароса една от тях, че ме събори – и ме връхлетя с ужасна тежест. Ако не бях успяла да се изправа, следващата щеше да ме повлече. По банския ми костюм полепнаха водорасли. Те се измиват трудно от тялото, пълни са с дребни мидички, гладки и лепкави остатъци от охлювчета и миди! Велико е морето, велико! И човек, въпреки това пристъпва към него. Казва: къпах се, плавах с параход, победих го. Нищо не е, отговарям аз. Само един-единствен човек е победил морето: този, който е ходил по него. Необятният бунт на вълните... както гладко, просторно се извисяват... а сетне бяло се разпадат, разкъсват... и пълзи напред пияната.

Не е за учудване, че древните са завързвали кобилките си на морския бряг, за да заченат от морски жребци. Действително, като препуснало в една линия хергеле прииждат морските гребени.

Луната сега се скита в една огромна риба, как да го кажа: прилича на чига. Премина през главата ѝ, сега се рее над нея. Дори не е чига, а риба меч. Има нос, дълъг като кинжал. Кипи, поти се, кънти и призовава всичко. Няма само човек, който да тръгне по водата. Няма го и кораба. Тук трябва да бъдеш само онемал.

Величествено, тихо е морето. Грее луната. Не се чува шумът на вълните, само шурици. Днес ядох бадеми и грозде в градината, следобед. Богат и щастлив човек се усетих. Една магарница и магаренцето ѝ пасяха трева.

Усмивам се! Нощното небе е лунна пустота. Можеш да го настъпиш, да избягаш от него.

Ще се настаня в пурпурния си трон (в одеялото) и ще се вирам, докато не ми се затворят очите.

Реших да отида във Варна. Намерих си някак място в автобуса. Да, това трябва да е истинският живот, множеството, макар и неделното. Градът е модерен, с пазар като всички пазари. Не видях старите красиви сгради, но бях в Храма, тъкмо благославяха

ember-állat-város széles, elnyúló szobor-tömbjét, mondom, e más-világot öklelve fölemelte, föltolta az égre, mint világ-parókát. És én hebegtem: Dicsőség! Dicsőség! Aztán minden arannyá változott. Most fehér az ég, fehér. A tenger is fehér, ragyog és óriásian tajtézkik. Párás az ég alja.

Hajnalban nagy, nehézkes fekete madarak röptek Észak felé. Mik lehettek?

Most török zenét hallgatok. Piros vagyok, kis napszúrásom van. Nagyon szép a hajam a tengertől. A hullámoknak oly rettenetes erejük van, sose képzeltem. Úgy odavágott, hogy elestem – aztán szörnyű súlyával rámsuhan. Ha nem tudok fölkelni, a következő biztosan elvisz. A fürdőruhám alá ment legalább két kiló föveny. De ezt nehéz ledörzsölni a testről, ezek csupa mikro-kagylók, sima, tapadós csiga- meg kagylótöredékek. Nagy a tenger, nagy! És az ember mégis rámegy. Azt mondja: fürödtem, hajóztam, meghódítottam. Semmi az, felelem én. Egyetlenegy hódította meg a tengert: aki járt rajta.

A hullámok széles fölkelése... ahogy simán, szélesen föl-magasodnak... aztán fehéren beromlanak, beszakadnak... s előrerobog a tajték. Nem csoda, hogy a régiek a tengerpartra kötötték ki kancáikat, foganjanak a tenger lovaitól. Valósággal, mint egyvonalban rohanó ménes, a hullámtaraj.

A Hold most egy óriási halban vándorol, hogy is: ez kecsege. Már átment a fején, most fölötte lebeg. Nem is kecsege – kardhal. Hosszú tőrszerű orra van. Forr, tajtézkik, dübörög és rivall minden. Már nincs ember, aki vízre mehetne. Hajó sincs. Most már itt némának kell lenni.

Szelíd, csöndes a tenger. Süt a Hold. Hullámmorajt se hallani, csak a tücsköket. Ma ettem mandulát meg szőlőt a kertben, délután. Gazdag és boldog embernek éreztem magam. Egy számár meg a kiscsikója legelt a kertben. Mosolygok! Az esti tenger: holdas pusztaság. Rá lehetne lépni, el lehetne vándorolni rajta.

Kiülök bíbor trónusomra (a takarókba), és nézni fogom, míg lehunyódik a szemem.

Bementem ám Várnába. Az autóbuzson valahogy elboldogultam. Hát ez bizony a való élet, sokaság, bár vasárnapi sokaság. A város modern, a piac, mint minden piac. Nem láttam régi szép épületeket, de voltam a katedrálisban, éppen megáldottak valakit, fejére stólat terítettek. Az ének, az nagyon szép. Az akváriumban is voltam. Hát – halak, halak. De a két nagy tengeri hal impozáns volt, lassan úsztak, szinte mordultak. Meg szép kishalakak is láttam, rengeteget, ezüstöset, lebegtek, olyan volt, mintha egy sereg kiszórt tűt felnagyítának tízcentisre. Szép égszínkék, lila meg narancssárga, szélesszájú halakat is láttam, de láb-csápjuk is volt, hat vagy nyolc. Voltak bölényforma, fekete halak. Meg nagy, ezüstpikkelyesek. Meg picinyek is, de ezek déltengeriek. Láttam preparáltakat is, állványon, valahogy sült-hatásúak, vagy füstöltek. – Már tudom a kis kagylók nevét, amiket gyűjtök: Domax Julianae. Vajon mit kéne csinálni Domax Julianaeból?

Visszajöttem ide, nem is megyek el, mígnem elutazom. A tenger szinte rámszólt: hát érdemes volt elmenni? Most aztán megmutatja, milyen szép is ő: partja türkiz-zöld, beljebb mélykék meg ibolyaszín. De hideg szél fúj, s nem lehet fürödni. Bár hullám se mozdul! De ott benn, mélyen

мър пичи, fehér habfodrok. Mint hal- vagy madársereg, vízre-ülő. Csönd, csönd! Nagy violás foltok a vízen. Vasárnap van. Milyen virágot vagy falevelet tehetnék el, könyvbe préselve? Jaj, hiszen a bibliai pipacsot is elfeledtem, mit jelent! El is töredezett olvasás közben. A jelek eltöredeznek értelmüket veszítve. Mint a szobor-arc. Csak az írás úgy-ahogy időtálló, ha időtlen is, mint ez az én naplóm. Ami, emlék, maradandó, az átfurmálja az embert, beleépül az emberbe, mintegy templomba. Ahogy Weöres írja: „mint belső kos-szarv, pillér és perem” – és velem együtt múlik el, ha én lerontatom.

Szeretem ezt az ibolyaszín borzongást is a vízen. Fázik a tenger.

Tizenöt kilométerre biztosan ellátok, mert látom a „napospartot”, s még azontúl is látszik a tenger. Vajon mennyire messzi van a látóhatár?

És mostan valóban beborult és a víz széle sötétkék, közepe gyöngyház homály. Sötétjében fehér tarajok, akár a halcsordák ro-
bognak Délnek.

De szép, szép, és áldott, aki ide vezérelt. Esik.

Eltettem mégis a kis piros csereszömörce-levelet, a Bibliába, az Ezékiel kerek-keihez. Majd elvész értelme, eltöredezik ez is, mint a Jó orcája. Adná isten, hogy csak a jó maradna fenn belőlünk! De

hiszen az is marad – mert mi más az írás, mint a legfőbb jó? Ez maradt az emberiségből, és legyen mindig, aki elolvassa és megérti.

Leszállt az eső a vízre. Jöhetsz, Dávid király.

A hullámtorlaszok megtörő lezuhogása: fehér görögtűz. Jó dél-amerikai zene a rádióban. Jó mindent leírni! Takaróim bíbora: nemcsak királyi, de melegít is. Így, ha az ember megvénül, fázik: takarózhat királyságával! Nagy mandula-zsákmányom van, mert eső és szélfúvás után szedtem, és előttem senki se gyűjtögetett ma. Így most mandulát eszegetek, dohányozom, és román zenét hallgatok. Nagy fehér felhők úsznak a szürke, egyszínű égen, a tömör felhőburok alatt. A tenger ónfehér. Nem értem rá körülnézni az esős kertben, a szemem a földön járt, a mandulák után. Most, fönről látom, hogy kizöldült minden.

Az egyszínű ég megsávosodik, mintha árnyékolt, látóhatár-hosszú szántás-dombok lennének. Lenn a fehér felhők már futó, szürke állatok. Alattuk: halvány, igen kevés pír. A tenger sötétkék, majd lassan sötét-ólmós lesz. Most mehetett le a Nap. Esik.

Bizony. Itt nem szabadna aludni egy percet se! Az éjjel fölébredtem, három felé. Eltűntek a felhők, ilyen ragyogó mennyboltról mégcsak nem is álmodhattam. A Hold tetőpontján állt az égnek, és óriáscsillagok tündökölték

някаго, отецът бе облякъл тържественото си одяние. Песните бяха много красиви. Бях и в Аквариума. Какво – риби, риби. Но двете огромни морски риби бяха импозантни, плуваха бавно и сякаш мърмореха. Видях и красиви по-дребни риби, трепкаха сребърни, рееха се, сякаш цяла армия от изтласкани игли някой бе уголемил до десетсантиметрови. Беше прекрасно небесно-синьо, лилаво и портокаловожълто сияние, а видях и риби с огромни уста, форма черни риби. Както и доста големи сребролюспест-ти. Че и мънички, но те бяха от южните морета. Препарирани риби също имаше, на поставки, приличаха на изпечени или опушени.

Вече знам името на малките миди, които събирах: Domax Julinae. Какво ли може да се направи с Domax Julinae?

Върнах се тука и няма повече да изляза, докато не си тръгна. Морето сякаш ми проговори: струваше ли си да ме напускаш? Сега на всичко отгоре то ми показва колко е красиво: брегът му е тюркоазнозелен, по-навътре е дълбокосиньото, както и

теменуженото. Но вятърът е студен, не е за къпане. Колкото и неподвижни да са вълните! Колкото и да са мънички там, вътре, тези къдрички от пяна. Като рибки или птици, нахаквали по вълните. Тишина, тишина! Огромни виолетови петна по водата. Неделя е. Какво ли цвете или листо трябва да сложа в книгата, та да се запази? Боже, нима загърбих библейския мак, какво би могло да оз-

начавя това! Начупил се е по време на четенето. Знаците се изронват и губят своето значение. Като лица от постамент. Остава написаното, което се запазва във времето, макар и безвременно, както е моят дневник. Каквото е спомен, нещо запазено, то преизгражда човека, вижда се в него, сякаш в църква. Или, както Вьорьох е писал, „като вътрешен кочи рог, подпора и ръб“ – и си отива с мен, ако го разруша.

Обичам и тази теменужена тръпка на водите. Морето студува.

Сигурно виждам поне на петнайсет километра, защото съзирам Златните лясци, а и бреговете зад тях. Колко ли далечен би могъл да бъде този хоризонт?

Сега наистина се заоблачи и просторът на морето стана тъмно-син. Всичко по средата – мъглявоседефено. В тъмнината – бели гребени, сякаш пасажи от риби профучават по пладнe. Но е хубав, хубав и благословен, който се е насочил насам. Вали.

Сложих все пак едно малко червено листо в Библията, при Иезекиил. Ще се изгуби смисълът му, ще се изрони и то, както се рони Ликът на добротата. Де да бе ни дал Господ да остава от нас само доброто! Всъщност само то си остава – че какво друго е писането, ако не най-голямото добро? Само то остава от човечеството и нека има всякога кой да го прочете и разбере.

Дъждът слезе във водите. Време е за теб, цар Давиде!

Затишие след барикади от вълни: бял гръцки огън. Добра южноамериканска музика по радиото. Добре е да се опише всичко!

(Ereke)

Az eső az vízre. Jöhetsz, Dávid király.
A hullámtorlaszok megtörő lezuhogása: fehér görögtűz.
Jó dél-amerikai zene a rádióban. Jó mindent leírni!
Takaróim bíbora: nemcsak királyi, de melegít is. Így, ha az ember megvénül, fázik: takarózhat királyságával!
Nagy mandula-zsákmányom van, mert eső és szélfúvás után szedtem, és előttem senki se gyűjtögetett ma. Így most mandulát eszegetek, dohányozom, és román zenét hallgatok.
Nagy fehér felhők úsznak a szürke, egyszínű égen, a tömör felhőburok alatt. A tenger ónfehér. Nem értem rá körülnézni az esős kertben, a szemem a földön járt, a mandulák után. Most, fönről látom, hogy kizöldült minden.

Пурпурът на одеялото например: освен че е царско, то и топли. Така че остаряващият човек, ако студува, би могъл да се загърне в своята царственост.

Имам голямо съкровище от бадеми, защото ги брах в дъжда и вятъра и никой не бе посегнал към тях. Така че дъвча сега бадеми, пуша и слушам румънска музика. Големи бели облаци плуват в сивото, едноцветно небе под сгъстените очертания на облаците. Морето е оловно. Не можах да го видя в дъжделивата градина, очите ми шареха по зсмята, крачех подир бадемите. Сега от високото виждам, че всичко се е раззеленило пак.

Едноцветното небе се е окислило, сякаш сенчести, изправсни до хоризонта хълмове за посев са го изпълнили. Пробягващите в низините му бели облаци са почти сиви животни. Под тях: бледна, мъничка червенина. Морето се смрачава, бавничко ще стане тъмнокалаено. Сега може да залезе и слънцето. Вали.

Така е. Тук не бива да се спи дори една минутка! През нощта се събудих, някъде към три. Облаците бяха изчезнали, не бях и сънувала такава блестяща вис. Луната светеше в зенита на небесата, гигантските звезди блестяха като диаманти. Това не беше табор от мъгляви звезди, а обособени, огромни звездни тела, драконови и кръстати по форма, чисто звездно небе от светла коприна, докато край морето! – мир, бисерно спокойствие за всички! Завивайки под одеялото децата си, помайчените и смаяни жени, както и узнаващите всичко с очите си сериозни мъже – както някога, в детството ми, когато в двора на наемната къща изпод черницата разглеждаха звездите. И пристъпват към морето у мен всички, които в живота си напразно са протягали тежките си ръце към звездите. Заедно сме тук и те биха могли да кажат: „Виждаш ли? Виждаш ли? Нас ли пренасяш, наметната в алено одеяло? Заради това ли беше необходимо всичко – пътят, тишината, величието? Крале станахме, крале.“ И така бихме разговаряли нощ след нощ, настъбрани край морето.

Малката шарено-бяла котка скача навън по паважа. Паветата около старите крушови дървета са подредени в кръг. Всичко това е красиво, естествено. Утрото е студено и влажно, но слънцето грее, морето е светло, велик и просторен е плясъкът на вълните. Сега пуша и отпивам от кафето си, сетне ще слеза на брега. Мнозина са си заминали: закусиха в черни попътни дрехи, по това съдя. Ще слеза. Какви ли нови малки мидички ще открия? Ще зарея погледа си далече, далече, макар че всички небеса са ми непривични. Погледе мой, разбери поне веднъж, че няма прегради за тебе!

elszórva, mint gyémántok. Nem homályos csillagtábor, de elkülönült, nagy égítetek, sárkány- meg keresztforma, tiszta csillagképek, és világos selyem volt az ég, míg a tenger sötét láthatatlanba vonta magát. Most értem, hogy hajósok csillagképek után biztonsággal röpködnek az ismeretlenbe, és rábízhatják magukat arra, amit úgy hívunk: tengernek csillaga, Mária! Mindez hát valóság. A Mars vörösen villózott. Középen hevert a szép sárkány-idom csillagkép: három meg egy. Fáj, hogy oly későn fedeztem fel a tenger északáját. Most azt kívánom én: bár minden ember lenne gazdag, s az eddig oly hiábavaló találmányok jóvoltából, valamely különös szerkezet segítségével az egész emberiség kinn északázhatna a tengeren! Békesség, gyönyörűség mindenkinek. Takaróba burkolva a gyerekek, anyáskodva és ámuldozva a nők, mindentudó orcával a komoly férfiak – mint régen, gyerekkoromban, mikor a bérház udvarán, az eperfa alól nézték a lakók a csillagokat. És meglepik bennem a tengert mindazok, akik életükben hiába nyújtogatták nehéz kezüket a csillagok után. Együtt tanyázunk itt, és mondogatják: Látod! Látod! És a bíbor takarókba burkolózva, őket hordozom. Ezért kellett minden; az út, a csend, a fönség. Királyok lettünk, királyok. És így beszélünk éjszakákon át, táborozván a tengeren.

A kis fehérarka macska kinn ugrál a kövezeten. A régi, nagy körtefák körül-kövezve. Mindez szép, természetes. Hideg és nedves a reggel, de süt a Nap, fényes a tenger, nagy és széles a hullámverés. Míg dohányozom és megiszom a kávé, azután kimegyek a partra. Többen már elutaznak, fekete úti ruhában reggeliztek, erről tudom. Lemegek. Milyen új kis kagylókat találok majd? Elnézek messze, messze, de még mindig szokatlan. Tekintetem, értsd meg ez egyszer, hogy nincs határ előtted!

Миролюба Гендова – Миклош Мажароф

Gendova Miroljuba – Mazsaroff Miklós

Én mondtam: mindent abba kell hagyni:
A művészetnek ne legyenek korlátai —
Se ütem, se vonal, se szín.

Vagyis az a művészet, amit az ember gondol,
És ha nem gondol semmit, az is művészet —
És ha csak érez valamit, az is művészet
És ha neked nem, hát nekem.

És ha ez nem művészet: hát nem az,
De akkor nem is kell művészet —
Mert az a fontos, hogy figyeljenek
Az emberek és jól érezzék magukat.

(Karinthy Frigyes)

...Аз казвам,
всичко трябва да се забрави.
Изкуството няма граници,
нито ритъм, нито линия, нито цвят.

Или това е изкуство, което човек мисли,
и ако не мисли нищо, и това е изкуство,
и ако само чувства нещо, и това е изкуство,
и ако за тебе не е, то за мене е.

И ако това не е изкуство, тогава не е,
но тогава не е и необходимо,
защото важното е хората да внимават
и добре да се чувстват.

Фридеш Каринти

Миклош Мажароф е роден на 24 декември 1929 г. в Алшождолца. Родителите му, български градинари, са се заселили в Унгария. Миклош, следвайки традициите на семейството, учи за градинар. След войната се заселват в Бакон, където няма достатъчно градинарската работа, която да осигури препитанието на семейството. Младият Мажароф най-напред се записва в колегиума Янош Н. Балог (Деркович), чийто ръководител е Гюла Пап. По-късно го приемат в Художествената академия, където му преподават Роберт Берен,

Mazsaroff Miklós 1929. december 24-én született Alsó-zsolcán. A szülei bolgárkertészként települtek át Magyarországra. Miklós a családi hagyományokat követve kertésznek tanult. A háború után a Bakonyba költözött, ahol nem volt elég kertészmunka, amely biztosította volna családjá megélhetését. A fiatal Mazsaroff először beiratkozott Nagy Balogh János (Derkovits) kollégiumába, amelynek vezetője Papp Gyula volt. Később felvették őt a Képzőművészeti Akadémiára, ahol Berény Róbert, Pór

Берталан Поп и Ендре Домановски. Дипломира се през 1953 г. От 1956 до 1958 г. живее в България, след което се заселва в Мишколц. Осем години ръководи Художествения кръжок на железничарите. От 1973 до 1990 г. е секретар на Северно-унгарското местно художествено сдружение. Почива на 6 септември 1997 г.

Не съм пристрастна, но мисля, че картините на Миклош Мажароф са повече български, отколкото унгарски, ако въобще може да се направи такава съпоставка. Те бликат от слънчева светлина, топли тонове. Важно за художника е

Bertalan és Domanovszky Endre tanítványa volt. 1953-ban szerzett diplomát. 1956-tól 1958-ig Bulgáriában élt, majd Miskolcon telepedett le. Nyolc évig vezette a Vasutas Képzőművészeti Kört. 1973-tól 1990-ig az Észak-Magyarországi Területi Szervezet művészeti titkára volt. 1997. szeptember 6-án hunyt el.

Nem vagyok elfogult, de úgy vélem, Mazsaroff Miklós képei inkább bolgárok, mint magyarok, ha egyáltalán beszélhetünk ilyen összevetésről. Napfény, meleg tónusok áradnak belőlük. A művész számára a béke fontos, a fest-

днеска е тук, утре го няма, изсъхва или го отсичат. Стойността на едно литературно произведение също не е в това, че точно отразява реалността. И художникът трябва да придаде нещо от себе си към картината. Мога да рисувам само онова, което ме грабва... Семейната среда ме научи да виждам и обичам красотата на природата, стойността на цветята, цветното им богатство“ – пише за себе си художникът.

Ако разгледаме някои графични работи, линолеум, които Мажароф е правил с голямо удоволствие и любов, ще видим, че те са подчинени на всички графични закони, изучавани в академията. Изразява, изобразява връзката между човек и природа, животни и природа, хора и животни. Миклош Мажароф е известен най-вече с пейзажите си сред широката публика, някои негови ценители го познават и като художника на промишления район Мишколц-Боршод. Той се интересува най-вече от цивилизационното развитие на пейзажа – главно живота на провинцията, настроенията и проблемите на хората, промените на формите на живот. Не би трябвало да забравяме и по-малките, но силни аспекти като например работническите изображения, работата в цеха. За Мажароф наблюдението на местните проблеми и забележителности не е крайна цел, а начало, защото чрез тях се ориентира към главните тенденции и обобщения, които съдържат в себе си реалността. Конкретните явления му предлагат визуално-чувствени въздействия, които той развива като пълноценен живот и човешко съдържание.

Произведенията на Мажароф носят висока концентрация, лишени са от случайности, наситени са със същност – явления от нашата действителност и от нашата епоха. Той влиза в изкуството като представител на една нова генерация, която се състои от хора на труда, от народа от селата и заводите, от подтиснатите. Въпреки че този тип художници не успяват да създадат административна формация и официално сдружение, тяхната масовост и амбициозност ги изкарва на сцената на интелектуалния живот. Основа на сплотеността им е общата надежда и задача за коренно преобразуване и възобновяване на унгарското изобразително изкуство. Те поставят своята работа в служба на обществото. И това, че тяхната предприемчивост, талант и постижения не успяха да постигнат напълно целта си, ни най-малко не зависеше от тях.

ен viszont inkább arra törekszem, hogy minél egyszerűbben, minél kevesebb eszközzel fogjam meg a lényegét. Egy fa, egy bokor ma létezik, holnapra eltűnik, kiszárad vagy kivágják. Egy irodalmi mű értéke sem abban rejlik, hogy pontosan tükrözi a valóságot. A művésznek is adnia kell valamit saját magából a képhez. Csak azt tudom lefesteni, ami rabul ejt... A családi közeg megtanított arra,

hogy lássam és szeressem a természet szépségét, a virágok értékét, színviláguk gazdagságát” – írja magáról a művész.

Ha megnézzük néhány grafikáját, metszetét, amelyeket Mazsaroff nagy kedvvel és szeretettel csinált, láthatjuk, hogy a grafikának az akadémia tanult összes törvényét betartja. Az ember és a természet, az állatok és a természet, az emberek és az állatok kapcsolatát fejezi ki, ábrázolja. Mazsaroff Miklós leginkább tájképei által ismert széles körben, néhány tisztelője az iparvidék, Borsod megye, Miskolc festőművészeként ismeri. Leginkább a tájkép civilizációs fejlődése érdekli – főként a vidéki élet, az emberek hangulata és problémái, az életforma változása. De nem szabad megfeledkeznünk az

olyan kisebb, de fontos aspektusokról sem, mint a munkás-ábrázolások, a munka a gyárban. Mazsaroff Miklós számára a helyi problémák és nevezetességek megfigyelése nem végcél, hanem kezdet, mert azokon keresztül orientálódik a fő tendenciák és összegzések felé, amelyek a realitást hordozzák magukban. A konkrét jelenségek vizuális-érzéki hatásokat kínálnak számára, amelyeket ő teljes értékű életté és emberi tartalommal fejleszt.

Mazsaroff Miklós alkotásai magas fokú koncentrációról tanúskodnak, nincs bennük semmi véletlenszerű, telítve vannak lényeggel – ezek valóságunk és korunk jelenségei. A művészetbe egy új generáció képviselőjeként kerül be, amely dolgozó emberekből, a falvak és a gyárak népéből, az elnyomottakból áll. Annak ellenére, hogy az ilyen típusú művészeknek nem sikerül adminisztratív formációkat és hivatalos társaságokat létrehozniuk, tömegességük és ambíciózusságuk kivezeti őket az értelmiségi élet színpadára. Összetartásuk alapja a magyar képzőművészet átfor-

маласанак és megújításának közös reménye és feladata. Munkájukat a társadalom szolgálatába állítják. És az, hogy vállalkozókészségük, tehetségük és teljesítményük nem tudta teljes mértékben elérni a célját, a legkevésbé sem rajtuk múlt. A bekövetkezett politikai válság alapjaiban rengette meg látásmódjukat, és világossá vált, hogy a kultivált tradíciók nem állják ki a valóság kihívásait. Így a kezdeti lelkesedést az elkeseredés váltja fel, felülkerekedik a becsapottság érzése, a legtöbb művész magába zárkózik, és nagyon sok időnek kell eltelnie, amíg ez a generáció megtalálja önmagát. Szerencsére a válság leküzdéséhez nem a múlttal való kapcsolat megszakításán át vezet az út. Azok, akik új lapot nyitottak, nem tagadták meg régebbi műveiket, sok mindent megőriztek a múltból. Sok művész

átértékelte a művészetét, egész életét.

Mazsaroff Miklós tipikus példa az eddig elmondottakra. Sikeresen nagyobb megrázkódások nélkül átélte ezt a nehéz periódust, a belső emigrációt választva a látványos szembenállás helyett. 1953-tól az évtized végéig nem jelent meg a közönség előtt. Különböző munkákba kezd, és a megkeresett pénzen utazik. A hallgatása azonban nem jelenti azt, hogy szakított a hivatásával; csak elhalasztotta a terveit, de nem felejtette el őket. Ez a lelki gazdagodás időszaka, és amikor a 60-as években aktív tevékenységbe kezd, már új élményekkel és több erővel rendelkezik.

Mazsaroff Miklós a társadalmi, művészeti élet aktív szervezője.

Szoros kapcsolatokat ápol a borsodnádasdi gyárral, a szövetségi gazdaságokkal.

„Tíz évig szerződéssel szoros kapcsolatban álltam velük. Ez idő alatt rengeteg kiállítást szerveztem a gyárban. Ez a szerződés jó ürügyet szolgáltatott arra, hogy tanulmányozzam a műhelyekben folyó életet és közelebbi kapcsolatokat építsek ki a munkásokkal. Nemcsak élményeket kaptam, hanem ösztönzést is a gyárban, és sok jó barátot szereztem. Ez nemcsak a gyakori koccintásokban fejeződött ki látogatásaim során, hanem emberi, baráti viszonyt is kialakítottunk. A munkásokkal megvitattuk a képeket, vitatkoztunk, még ha nem is értették őket mindig, igyekvünk és a jó viszonyunk kiváltotta az érdeklődésüket a művészet iránt. Ezek a kapcsolatok a 60-as évek végén megszakad-

Nastъпилата политическа криза разтърсва из основи вижданията им и става ясно, че култивиранияте традиции не могат да издържат на предизвикателствата на действителността. Така първоначалното въодушевление е заменено с разочарование, надделява усещането, че са излъгани, повечето художници се затварят в себе си и много дълго време минава докато това поколение открие себе си. За щастие, преодоляването на кризата не става чрез скъсване на връзките с миналото. Тези, които отгърнаха нова страница, не отрекоха предишните си произведения, запазили много неща от миналото. Много художници направиха преоценка на творчеството си, на целия си живот. Миклош Мажароф е типичен пример за казаното дотук. Той успява да преживее този труден период без особени сътресения, избирайки вътрешната

миграция пред зрелищното противопоставяне. От 1953 почти до края на десетилетието той не се представя пред публика. Захваща се с различна работа и със спечелените пари пътува. Мълчанието му обаче не означава, че е скъсал с професията; той отлага плановете си, но не ги забравя. Това е период на духовно обогатяване и когато през 60-те години започва активна дейност, той е вече художник, обогатен с нови преживявания и повече сила.

Мажароф работи и като деен организатор на обществения художествен живот. Поддържа тясна връзка със завода в Боршоднадаш, със селски стопанства.

„Бях в тясна връзка чрез договор почти десет години. През това време организирах много заводски изложби. Този договор бе добър повод за обстойно изучаване на живота в цеховете, за създаване на по-близки връзки с работниците. Обогатих се

не само с преживявания, в завода получавах инспирация и спечелих много добри приятели. Това се проявяваше не само в честите поздравници, които вдигахме по време на посещенията ми, ние създадохме човешки, приятелски отношения. Обсъждахме картините с работниците, спорехме, дори и да не ги разбираха винаги, техният стремеж и добрите ни отношения предизвикваха у тях интерес към изкуството. Тези връзки прекъснаха в края на 60-те години предимно поради производствените трудности, но приятелството остана. Мнението ми за тези договорни отношения е, че трябва да съществуват дотогава, докато не са в тежест на нито една от договорните страни.“

Мажароф създава контакти и със селски стопанства, редовно ги посещава, рисува животни и хора. Прави много изложби и

tak, elsősorban termelési problémák miatt, de a barátság megmaradt. Ezekről a kapcsolatokról az a véleményem, hogy addig kell fennállniuk, amíg egyik szerződő félnek sincsenek terhére.”

Mazsaroff Miklós kapcsolatokat épít ki a szövetkezeti gazdaságokkal, gyakran látogat el oda, embereket és állatokat fest. Sok kiállítás rendez, és kitüntetés kap a szocialista kultúra terjesztéséért.

„A művészek nem hivatalnokok, rájuk nem vonatkozik semmilyen kötelező előírás. Ennek ellenére nagyok a művészekkel szembeni elvárások. A megvalósítás gyakran anyagi problémákba ütközik, például a miskolci galéria rekonstrukciója.”

Gyöngyösi Gábor a következőket írja róla:

„Természetesen nem nézhetjük hosszú ideig Mazsaroff Miklós képeit anélkül, hogy el ne gondolkoznánk a bolgár természettel való kapcsolatán. Saját bevallása szerint hatalmába kerítette őt a természet romantikája, mert a svájci hegyek látványa nem mély nyomokat hagy benne, hanem valamilyen a lelkében ismert belső rendet, amely Bulgáriában jellegzetesen bolgár. E mondatban nagyon mély tartalom rejlik, amelynek a gyökerei a hagyományokhoz nyúlnak vissza. Meséli, hogy a bolgár Világszövetség meghívta őt, és akkor tudta meg, hogy művészetét a bolgár művészet részének tartják. Bulgáriában lehetősége nyílik rá, hogy több kisvárosi galériát és múzeumot megismerjen, amelyeknek gyűjteményét vállalatoktól és intézményektől vásárolták meg, hogy örökre ott maradjon – a múzeumokban. Ez mély benyomást tett rá, és megpróbálta Magyarországra is átültetni.”

„Ezek voltak a legtermékenyebb évek, ekkor minőségileg sokkal jobb alkotások keletkeztek. A miskolci művészek nagy része kapott kitüntetés, és ezekben az években alapozták meg népszerűségüket“.

Mazsaroff Miklós 30 évig Miskolcon él és alkot olyan művészekkel együtt mint Feledi Gyula, Váti József, Tóth Imre, Lenkey Zoltán, Kaló László, Máger Ágnes, Pap János, Seres János – a miskolci értelmiség krémje abban az időben. Ők alkotják az átmenetet a művészek régi és új generációja között, akik később a kialakult hagyományokat új tartalommal töltik meg.

Mazsaroff Miklós lelkesedéssel beszél ezekről az időkről:

Mazsaroff Miklós mind Magyarországon, mind Bulgáriában jól ismert. Két ország művésze. Termékeny, tehetséges, ambiciózus. Megkapta a Munkácsy-díjat. Mazsaroff Miklós 1997. szeptember 6-án, 68 éves korában hagyott itt bennünket. Halála egy olyan élet végét jelentette, amely tele volt alkotói feszültséggel, a művészetbe vetett erős hittel. A keze már nem fogja az ecsetet, de képei megmaradtak, hogy örömet szerezzenek és melegséget árásszanak.

Genát Andrea fordítása

получава орден за разпространение на социалистическата култура.

„Художниците не са чиновници, за тях не се отнася никакво задължително предписание. И въпреки това очакванията от художниците са големи. Реализацията често се сблъсква с материални проблеми, например реконструкцията на галерията в Мишколц.“

Габор Дьондьоши пише за него следното:

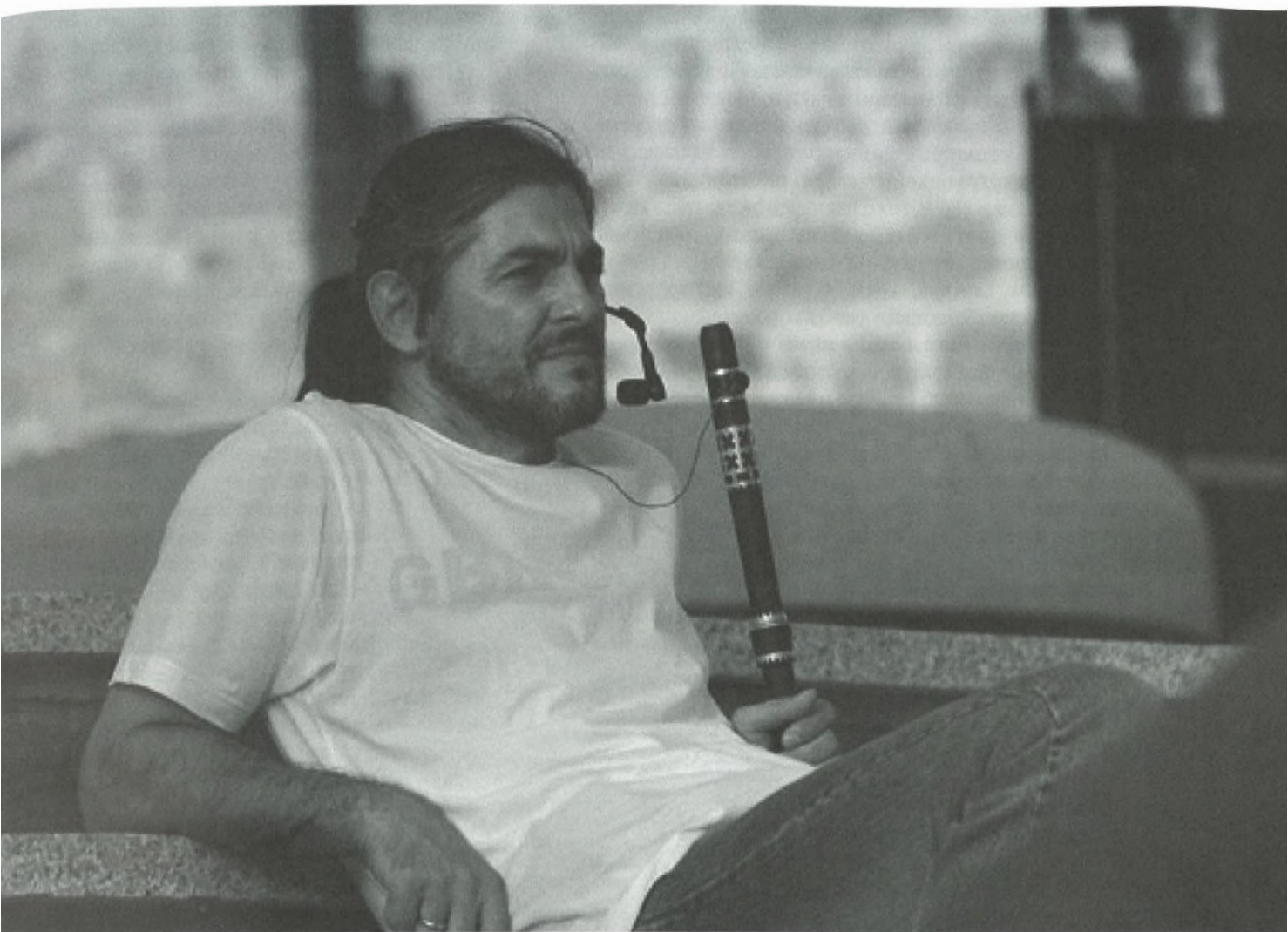
„Разбира се, не можем да гледаме дълго картините на Миклош Мажароф, без да се замислим за връзките му с българската природа.“ Според него, завладяла го е не романтиката на природата, защото гледката на швейцарските хълмове не оставя у него трайни следи, а някакъв духовно познат вътрешен ред, който в България е характерно български. Зад това изречение се крие доста дълбоко съдържание, чиито корени са в традициите. Разказва, че българският Световен съюз (организацията за българите в чужбина – бел. ред.) го е поканил и тогава той научава, че изкуството му се смята за част от българското изкуство. В България има възможността да опознае много галерии и музеи, каквито има във всички малки градове и чийто материал е закупен от предприятия и институции, за да остане там – в музеите. Това му прави силно впечатление и се опитва да го пренесе и в Унгария.

В продължение на 30 години Мажароф живее и работи в Мишколц с художници като Гюла Феледи, Йожеф Вати, Имре Тот, Золтан Ленкеи, Ласло Кало, Агнеш Магер, Ласло Пап, Янош Шереш – каймакът на мишколцката интелигенция по онова време. Те именно са връзката между старото и ново поколение художници, които по-късно изпълват с ново съдържание установените традиции.

Мажароф говори с удоволствие за тези времена:

„Тези години се смятаха не само за най-плодотворни, тогава се създадох качествено по-добри произведения. Повечето от художниците на Мишколц получиха награди и през тези години положиха основите на днешната си популярност.“

Миклош Мажароф е добре познат както в Унгария, така и в България. Той е художник на две страни. Плодотворен, талантлив, амбициозен. Носител на една от най-престижната награда Мункачи. Миклош Мажароф ни напусна на 6 септември 1997 г. на 68-годишна възраст. Смъртта му сложи точка на един живот, изпълнен с творческо напрежение, с дълбока вяра в силата на изкуството. Ръката му няма да държи повече четката, но картините му останаха, за да ни носят радост и топлина.

Музикантът е номад

Разговор с българския виртуоз на кавала Теодосий Спасов

A zenész nomád

Beszélgetés Teodoszj Szpaszovval, a kaval bolgár virtuózával

A macedón Vlatko Sztefanovszki és a szerb Miroszlav Tadić már ismert nevek a balkáni zene mai rajongóinak és az akusztikus gitár szerelmeseinek köreiből. Jelenlétüket a zenei világban McLaughlin és Paco de Lucia sikeres együttműködéséhez vagy Ry Cooder munkásságához hasonlítják. Harmadik albumukban „Treta majka”-ban (szó szerint „harmadik anya”, macedón zsargonban annyit jelent, hogy harmadik nekifutás, harmadik kísérlet) a bolgár Teodoszj Szpaszov virtuóz kavaljának jelenlétével színesítik előadásukat. Március 29-én mutatta be a balkáni trió legújabb albumát a budapesti közönségnek.

Македонецът Влатко Стефанофски и сърбинът Мирослав Тадич са утвърдени имена сред любителите на съвременната балканска музика и звука на акустичната китара. Присъствието им в света на музиката бива сравнявано с плодотворното сътрудничество между Меклафлин и Пако де Лучиа или с творчеството на Рай Кудер. В третия си албум „Трета майка“ (на македонски жаргон: трети опит, трети дубъл) те обогатяват цветовата гама на изпълнението с присъствието на виртуозния кавал на българина Теодосий Спасов. На 29 март балканското трио представи своя най-нов албум пред будапещенската публика.

За подготовката на новия албум и Влатко Стефановски, един от пионерите на обновлението на балканските музикални традиции, казва:

Мирослав Тадич и аз работим вече 10 години, правим акустична музика и в един момент почувствахме потребността да освежим нашето звучене, да го допълним с нещо ново. Теодосий беше най-добрият избор, тъй като той е един от експертите на балканската музика, виртуоз, който свири на своя кавал по неповторим, единствен начин. Мисля, че двете акустични китари и кавалът като акустични инструменти, отлично се допълват и създават музикална картина, която е много инспиративна, оригинална. Обединява ни изключителността на балканската музика, която е много комплексна, много емоционална и ритмично сложена, много богата. Усещането, че познаваш тази музика е фантастично.

Мирослав Тадич от дълго време живее в Щатите, където е университетски преподавател по китара. Той твърди, че балканската музика предизвиква все по-голям интерес навсякъде по света.

Има млади хора, студенти в университета, където преподавам, които проявяват интерес към балканската музика, както заради интересните технически елементи в ритъма, в мелодията, в орнаментиката, така и заради емоционалната ѝ зареденост. Тази комбинация я прави много вълнуваща. На африканска музика, на индийска музика хората вече са се наситили и с интерес приемат новото звучене – една непозната досега музика, която се усвоява трудно и поради това е голямо предизвикателство. Интересът, както от страна на музикантите, така и от страна на публиката е голям.

Теодосий Спасов е „слънчевото дете“ на съвременната българска музика, бликаща от традициите. Той навлиза в днешния музикален свят, идвайки от народната традиция: от уроците в селското читалище през средното музикално училище за народни инструменти в Котел и Музикалната академия в Пловдив, която придава арт оттенък на неговата чувствителност. После една покана от приятел да изпълни негова съвременна композиция по мотиви на традиционната музика в запис за радиото насочва интереса му към нови търсения. Въпреки че новаторството не се радва на радушен прием през 80-те години, запалената страст към откриване на собствен път в музиката, в творчеството и общуването не е угасена и до днес.

Как наричате музиката, която свирите?

В лицето на Влатко Стефановски и Мирослав Тадич намерих истински другари. Те работят от години в същата насока, в която и аз, и също като мене не обичат етикетите. Всеки от нас свири в различни жанрове и е познат в своята страна чрез различни проекти. Нашият съвместен проект, който се казва „Трета майка“ и излезе наскоро в Македония като отделен албум, включва македонски теми. Разбира се, в музиката присъства импровизацията, може да се чуе поп звука, джаз, фолклорният традиционен звук. Всичко е смесено в определена доза, определена от нашия вкус. Това е нашата музика, която идва от Балканите – тя е нашата световна музика.

Вие идвате от народната музика – училището в Котел,

Vlatko Sztefanovszki, a balkáni zenehagyományok felújításának egyik úttörője, így mesél az album készítéséről:

Miroszlav Tadiccsal már tíz éve dolgozunk együtt az akusztikus zene területén, s volt egy pillanat, amikor úgy éreztük, hogy fel kellene frissíteni a hangzást, valami újjal kellene kiegészíteni. Teodoszj bizonyult a legjobb választásnak, ő a balkáni zene nagy szakértője, virtuóz, aki egyedülálló módon bánik kavaljával. A két akusztikus gitár meg a kaval kiválóan kiegészítik egymást és egy nagyon inspiratív és eredeti zenei képet alkotnak. Minket a balkáni zene különlegessége hoz össze: ez egy nagyon komplex, nagyon érzéki és ritmikus, rendkívül gazdag zene.

Miroszlav Tadiccsa régóta az Államokban él, gitárt tanít egy amerikai egyetemen. Azt állítja, hogy világszerte egyre nagyobb az érdeklődés a Balkán zenéje iránt.

Az egyetemen, ahol tanítok, vannak diákok, akiket érdekel a balkáni zene, egyrészt a ritmusban, a dallamban, az ornamentikában fellelhető lenyűgöző technikai elemek, másrészt az erős érzéki töltés miatt. Ez a kombináció nagyon izgalmassá teszi a zenét. Afrikai zenéből, indiai zenéből már eleget hallottak az emberek és nagy érdeklődéssel fogadják az új hangzást – egy ismeretlen zenét, amelyet nehéz elsajátítani és éppen ezért nagy kihívást jelent. Nagy az érdeklődés mind a zenészek részéről, mind a nagyközönség részéről.

Teodoszj Szpaszov a hagyományokból fakadó mai bolgár zene „napgyermeké”. A népzene felől érkezett a kortárs zene világába: az első leckéket a falusi kultúrházban kapta, később a koteli népzenei középiskola következett, majd a plovdivi Zeneakadémia, mely egy art árnyalatot adott érzékenységének. Aztán egy baráti meghívás egy rádiós felvételre új utak keresésére ösztönzi. Ugyan ezek az újítások nem találnak pozitív visszhangra a 80-as évek Bulgáriájában, de felgyújtották benne a vágyat, hogy megkeresse saját útját a zenében, az alkotásban, az emberi kapcsolatokban, s az nem avult el mai napig sem.

Hogyan nevezné azt a zenét, amit játszik?

Vlatko Sztefanovszkiban és Miroszlav Tadiccsban igazi társakra találtam. Évek óta ugyanazt az irányzatot képviselik mint én. És ők sem szeretik a címkézést. Közülünk mindenki más-más műfajban játszik, saját országában ismert projekteken. A mi közös projektünk, a „Treta majka”, nemrég jelent meg Macedóniában önálló albumként és macedón témákat dolgoz fel. Természetesen a zenében helyet kap az improvizáció, kihallatszanak a pop, a jazz, a hagyományos folk hangjai is. Mindez olyan vegyületet képez, aminek csak a mi ízlésünk szab határt. Ez a mi zenénk, ami a Balkánról jön – a mi világzenénk.

Népzenei hagyományokból jött a zene világába – koteli iskola, plovdivi zeneakadémia (melynek híres a népzenei

szaka – S.K.) – „s az első újjító próbálkozásokat nem fogadták túl lelkesen a 80-as években. Mégis maradt ezen a hullámhosszon, miért?

Érdekes volt. Láttam, hogy egy olyan folyosón mozgok, ami az enyém, és ahol senki más még nem járt. Persze, már korábban is voltak emberek, akik keverték a műfajokat, de korábban senki sem vette ezt a mélyebben gyökerező hagyományokból kiindulva. Az én zenei pályám pedig éppen innen ered. Boldoggá tett elsőnek felkutatni az érzéseket: hogy feltaláló vagy, először érintesz valamit, amit előtted még senki sem mutatott be ilyen módon. Azért érdemes volt, hogy kordában tartsam az idegeimet, és figyelmen kívül hagyjam a szóbeszédet, ami mai napig is követ.

*Az ember egyedül írja a zenét, de a színpadon barátok kel-
lenek – ezek az ön szavai. Most barátokkal van a színpadon?*
Teljes mértékben. Nagyon erős barátság köt össze minket, ők az én lelki testvéreim. Olyan emberek, akik ugyanazt az utat jártak, mint én. Régóta terveztük, hogy együtt zenélünk. Most ők hívtak meg, hogy részt vegyek „Treta majka”-ban – a Sztefanofszki-Tadics gitár- duó harmadik lemezében, ahol én vagyok a díszvendég.

*A balkáni zene volt az, ami össze-
hozta Önöket?*

Nem csak a balkáni zene, a világ-felfogásunk hozott minket össze, a szabadság szeretete, az, hogy szeretjük mixelni a különböző kultúrákat, vallásokat, különböző nézőpontokat. A mi társadalmi és politikai nézetrendszerünkben, a személyes észleléseinkben sok az érintkezési pont. Mi nem csak babrálunk ujjainkkal a hangszer griffén, a többi mintha fontosabb volna. Hogy legyen miről beszélni, nagyon mélyen érintkezni egymással, együtt örülni a sikernek, együtt aggódni a kudarcon. Mintha egy test lennénk.

*Hogyan fogalmazná meg a közös célt, a közös szellem, ami
összeköti Önöket?*

Ezt talán még a hippikorszakban és az előtt fogalmazták meg sokszor... Sokan voltak olyanok, mint mi, akik kiáltoztak, akik meg is haltak. Van, akit meghallottak, bár sokan inkább bedugják a fülüket, hogy ne lehessen hallani azt a felzaklató szerelemkiáltást, szerelemért kiáltást.

Felzaklató a szerelem?

Igen. Szerelmet adni és kapni – nagyon sok munkát igényel, dolgozni kell saját magadon, sok nyugtalan éjszaka és nyugtalan nap, sok tisztaság, lelki higiénia és még nagyon sok minden kell: nem lesz elég az időnk, ha sorolni kezdeném. A zenesz nagyon közel áll ehhez a folyamathoz – szerelmet adni – mert a zene nagyon absztrakt művészet. Vannak pillanatok, amikor nem pénzért játszik az ember; azért játszik, hogy szerelmet adjon, hogy szerelmet kapjon és ebben az esetben a pénznek nincs értelme. Van amikor kedvem támad nem csak eljátszani a dallamokat, hanem szavakkal is élelni, a szavak más világok

muzeális akadémia в Пловдив – и даже първият опит не е бил приет особено ентусиазирано през 80-те години. Но вие останали на тази вълна, защо?

Беше ми интересно. Виждах, че се движа по коридор, който е за мен и по който никой преди това не е вървял. Разбира се, имало е хора, които са смесвали жанровете, но никой не се е опитвал да прави това, изхождайки дълбоко от традицията. Моята подготовка е оттам. Бях щастлив да откривам първи тези усещания: чувството, че си откривател, че се докосваш за първи път ти до нещо, което преди теб не е било представяно по този начин. И заради това си струваше да държа здраво нервите си и да не обръщам внимание на хорските приказки, които и досега съществуват.

*Човек пише музиката сам, а на сцената е с приятели – това са
ваши думи. Сега с приятели ли сте на сцената?*

Абсолютно. Те са ми много силни приятели и духовни братя. Това са хора, които са преживявали същия път, който съм извървял и аз. Отдавна си мислехме да се съберем. Поканиха ме

да участвам в „трета майка“, това е третият албум на дуото Стефановски-Тадич, на което аз съм специален гост. *Балканската музика ли ви обединява?* Не само балканската музика, светогледът ни обединява, любовта към свободата, към смесване на различни култури и религии, различни гледни точки. Нашата социална и политическа позиция, нашата персонална позиция има много допирателни. Не е само да си мърдаме пръстите по грифа на инструмента, другото е по-важно като че ли. Да имаме теми за разговори, да общуваме много дълбоко, да се радваме заедно на успеха, да се тревожим за някои неудачи. Ние сме като един организъм.

*Бихте ли формулирали тази обща
цел, общият дух, който ви обединява?*
Това е казано може би през хипи периода и преди това, много пъти...

Много такива като нас е имало, които са крещели, които са умирали. Някои са чути, макар и мнозина да си запушват ушите, за да не чуят този притеснителен вик на любов и за любов.

Любовта ли е притеснителна?

Да, да. За да раздаваш любов и да получаваш се иска работа върху себе си, много неспокойни нощи и дни, много чистота, много духовна хигиена и много други елементи, ако ги заизреждам, няма да ни стигне времето. Музикантът е много близо до този процес на раздаване на любов, защото музиката е много абстрактно изкуство. Има моменти, когато човек свири не за пари, той свири за да раздаде любов, за да получи любов и парите нямат смисъл в този процес.

Понякога ми се иска да спра да свиря мелодии, искам да запая словото, думата, те отварят други светове. И затова именно изкуството на песента, където се сливат мелодията, ритъмът и текстът, е много синкретично изкуство. Инструментализмът е малко по-абстрактен. И когато съм на кеф, както се казва, ми се дощява да пропея някоя песен, която лично на мене ми харесва и затова и пея. Без никакви претенции да съм певец. *Това са сигурно изключителни случаи?*

Не, тръгне ли музиката и започне да се получава магията,

тогава идва и песента и дори тропвам и танц. Аз работя за хората, които ме харесват.

Как се приема в чужбина този вид музика – като екзотика ли? Съмняват ли да съпреживеят хората този вид ритъм, тези чувства, които вие предавате с музиката?

Нашата музика не е от онзи широко популярен тип, разпространен по целия свят, като например попмузика, диско и всичко, което бълва по медиите и ни залива, стига до Япония, до Индия. Особено западната култура – това си е истинска стратегия за налагане първо на културата и после на всичко, което идва след нея. Това, което ние правим, е опит да наложим източната гледна точка към музиката, ще ни се тя да звучи интегрирано, да звучи достъпно и за западните, и за източните, и за южните, и за северните народи. Щастие е, когато си разбран и харесван от публиката. Разбира се, има инертна публика, която слуша само един тип музика, такава публика се среща навсякъде по света. И у дома да свириш нещо, което е оценено в цял свят, има публика, която ще каже: ние това не го разбираме. Но има и отворена публика, също навсякъде по света, която иска да научи нещо ново, да се обогати. Така е и сред музикантите: има такива, които искат да провокират и други които работят едно и също цял живот.

Процесът на глобализация как въздейства върху правенето на този тип музика – помага ли, пречи ли...

Ние, музикантите, хората на изкуството сме един вид лакмус – показваме накъде отиват нещата преди те да са се състояли. Нашата професия в сърцевината си, в зародиша си включва в себе си желание за глобализъм. Музикантът е номад, той пътува, това пътуване, движение, смяна на адреса, смяна на комуникации, на култури, религии, на храна, на какво ли не, на общуване прави музиканта по-универсален и по-адекватен по отношение на всичко, което се случва. Политиците имат своята професия, те се съобразяват с политическите процеси, икономическите процеси се движат от бизнеса и в зависимост от интересите те насочват нещата. Ние музикантите сме по-абстрактно настроени. И в нашето семейство, на музикантите, разбира се, има хора, които следят хода на събитията, за да превключат на актуалната предавка и да се настройат начаса на вълната, която се консумира. Аз съм от другия тип, по-мечтателния, който мечтае и свири своята мечта. И е много хубаво, когато тя бъде харесана, бъде реализирана и се приеме от публиката.

Помага ли ви публиката?

Това е абсолютно взаимен процес. Без публика, няма музикално изкуство. Ние се подготвяме, ние мислим, ние мечтаем, за да покажем нашите мечти на публиката.

И – разбран ли сте?

Който разбрал, разбрал...

Светла Кьосева

felé nyitnak. A dal művészete, ahol a dallam, a ritmus meg a szöveg összefut, nagyon szinkretikus művészet. Az instrumentális zene sokkal absztraktabb. Amikor jó kedvemben vagyok, néha rám jön a vágy, hogy elénekeljem egy-egy kedves dalomat – ezért előfordul, hogy énekelek is. Pedig nincsenek énekesi ambícióim.

Ezek nyilván rendkívüli pillanatok?

Nem, ha elindul a zene és alakul a varázs, akkor jön a dal is, van, amikor táncot is ropok. Én azokért az emberekért dolgozom, akik szeretnek engem.

Hogyan fogadják külföldön ezt a fajta zenét – netán egzotikumként? Átérik-e az emberek ezt a ritmust, ezeket az érzéseket, amelyeket a zenén keresztül ad nekik?

A mi zenénk nem a legnépszerűbb fajtákhoz tartozik, azokhoz, amiket az egész világon hallgatnak – mint pl. a popzene, a diszkó meg minden, ami csak úgy ömlik a médiából, zúdul ránk, elér Japánig, Indiáig. Különösen a nyugati kultúra – ez egy igazi stratégia, hogy először a kultúrában, aztán meg minden másban is terjeszkedik. Amit mi csinálunk, egy kísérlet, hogy a keleti nézőpontot is érvényesítsük a zenében. Szeretnénk, hogy integráló legyen a hangzás, hogy elfogadható legyen mind a nyugati, mind a keleti, mind a déli, mind az északi népek számára. Boldogság az, amikor a közönség megért és megnyered a tetszését. Persze, mindenhol a világon létezik fásult közönség, aki csak egyfajta zenét képes hallgatni. De az is előfordul, hogy amikor otthon zenél az ember, valamilyen, amit az egész világon elismernek, bizonyos közönség azt mondja: mi ezt nem értjük. Ugyanakkor világsszerte megvan az a nyitott közönség, amely mindig szeretne valami újat kapni, meggazdagodni. A zenészek között is van ilyen: egyesek provokálni szeretnének, mások pedig ugyanazt csinálják egy életen át.

A globalizációnak milyen hatása van erre a zenére – segít, gátat vet...

Mi, zenészek, a művészet emberei egyféle lakmuszpapír vagyunk – azt érzékeljük, hogy merre mennek a dolgok, még mielőtt megtörténtek volna. A mi szakmánk legmélyében, csírájában benne foglaltatik a globalizmus is. A zenész nomád, állandóan utazik, s ez az utazás, mozgás, címváltozás, kommunikációs kódok, kultúrák, vallások, ételek, akármilyen együttlétek váltása univerzálisabbá és adekvátábbá teszi viszonyát a körülötte történő dolgokkal. A politikusoknak megvan a maguk szakmája, ők a politikai folyamatokat figyelik, a gazdasági folyamatokat a biznisz mozgatja, érdekek irányítják a dolgokat. Mi zenészek egy absztraktabb világban élünk. Persze a mi zenész családkban is vannak emberek, akik követik a folyamatokat, hogy időben átkapcsoljanak egy másik sebességre, amely éppen aktuális. Én a másik típus vagyok, az álmodozó, aki álmodik és eljátssza saját álmait. Nagyon szép, amikor ez az álom a többieknek is megnyeri a tetszését, realizálódik és a közönség is elfogadja.

Segít önnek a közönség?

Ez egy abszolút kétoldalú folyamat. Közönség nélkül nincs zeneművészet. Mi készülődünk, gondolkozunk, álmodozunk, hogy a közönségnek ajánlhassuk saját álmainkat.

Úgy érzi, hogy megértik?

Magára vessen az ember...

Kjoszeva Svetla

Иван Форгач – Стремеж да си в тон с изискванията

Forgács Iván – Megfelelni akarás

1986 óta foglalkozhatom a bolgár filmmel, azóta vagyok vendége a várnai Zlatna Roza fesztiváloknak. Első alkalommal még hárman indultunk útnak közvetlen repülőjáráttal csupán a Magyar Filmarchívum képviselőjében. Visszajáró, lelkes „szakértő” lettem. Miért? – kérdezik azóta is egyre szkeptikusabb vendéglátóim. Bizonyára sok szép, hízelt válasz kitaláltam már. Pedig az igazság nagyon egyszerű. Azért foglalkozom bolgár filmmel, mert orosz szakos vagyok. És aki az archívumban szovjet területen dolgozott, az megkapta a bolgárt is. Nem számított, hogy nem ismerte a nyelvet, hogy semmit sem

С българско кино се занимавам от 1986 г. и оттогава съм редовен гост на Варненския филмов фестивал „Златната роза“. Първия път само от Унгарския филмов архив бяхме трима души и пътувахме с пряк полет до Варна. Станах постоянен, въодушевен „експерт“. Защо? – питат ме оттогава все по-скептично настроените домакини. Съчинявал съм не веднъж приятни и ласкаещи отговори. А истината е от проста по-проста. Занимавам се с българско кино, защото съм русист. В архива всеки, който работеше в областта на съветското кино, получаваше в добавка и българското. Нямаше значение, че не знае езика, че не знае нищо за културата на страната и въобще

за доста специфичната история на балканския регион. Съществуваше убеждението, че изхождайки от тясната политическа обвързаност, общата кирилица и близкото православно християнство, човек не може да има сериозни проблеми.

Днес вече едва ли си заслужава да протестираме с усмивка над подобна снизходителна повърхностност. Нещата са твърде показателни. Практиката почти никога не опровергаваше това предположение. Беше наистина лесно българските филми да се поставят в съветския контекст, а и тълкуването им не създаваше кой знае какви затруднения. И протестните гласове, и появилата се тук-там „прозападна“ ориентация се вписваха много добре в същата изразност – на пониско ниво. С националните традиции също нямаше проблеми. Те пък маркираха някаква мила екзотична изостаналост. Чуждестранният зрител нямаше защо да се притеснява поради недостатъчните си знания или „подготвеност“. По-скоро вниманието му бе привлечено от характерната за филмите авторска колебливост, която се артикулираше най-ясно с оценъчната мяра – стремежът да си в тон с изискванията.

Доколко едно произведение е в състояние да издържи качествено сравнение с международния прототип? Дали предлаганото може да даде представа за господстващите направления в света на киното? До каква степен можем да се задоволим с това, което е налице? Какво липсва? С една дума, каква е степента на зрелост на българската филмова продукция?

Трудно е да се разбере това продължаващо и до ден днешен самоотрицание. В такава ситуация човек се смайва най-вече от факта, че българската филмова култура е много повече в крак с времето, отколкото би трябвало да се предполага. Най-съществената ѝ слабост като че ли бе този постоянен стремеж да си в тон с изискванията, който убива желанието за самобитност. А без такова няма реален шанс за пробив. Когато през втората половина на шейсетте години младото поколение югославски кинотворци разбра, че навярно поради липсата на необходимите професионални традиции и реализъмът им, и новата им вълна ще си останат периферно явление, те изнамериха ярко провокативния „црни филм“, представящ една нова житейска парадигма. По същото време в съседство се родиха две легендарни адаптации, „Привързаният балон“ на Бинка Желязкова и „Козият рог“ на Методи Андонов, което даде основание да се предположи, че с емблематичния образ на Балканите българите ще създадат собствен стил във филмовото изкуство. Но липсата на самочувствие и някогашната твърда културна политика отстъпиха тази възможност на Кустурица.

Оттогава мина много време, имаше смяна на режима, атмосферата обаче си е все така тягостна. Някои дори вече погребват българския филм. От една страна това е разбираемо, тъй като при липсата на обширен вътрешен пазар и без нужната държавна подкрепа националната филмова продукция е в непрекъсната криза. Но това е проблем на всички

tudott az ország kultúrájáról, egyáltalán a balkáni régió igencsak sajátos történelméről. Valami azt súgta, hogy a szoros politikai kötődések, a cirill ábécé azonossága és az ortodox kereszténység párhuzamai miatt az illetőnek nem lehetnek komoly problémái.

Ma már aligha érdemes mosolyogva morgolódni ezen a lenéző felszíniességen. Sokatmondó dolog volt. A feltételezésre ugyanis a gyakorlat szinte sosem cáfolt rá. A bolgár filmeket valóban könnyedén szovjet kontextusba lehetett helyezni, értelmezésük nemigen okozott nehézséget. A lázadó hangok, a fel-feltűnő „nyugatos“ orientációk is szépen megszólaltak ebben az összefüggésben – csak gyengébb szinten. És a megjelenő nemzeti hagyományokkal sem volt baj. Egyszerűen valami-féle kedvesen egzotikus elmaradottságot jeleztek. A külföldi nézőnek tehát nem kellett elbizonytalanodnia saját tudását, „felkészültségét” illetően. Sokkal inkább felfigyelhetett a filmeket jellemző alkotói bizonytalanságra, amelyet talán megítélésük mércéje artikulált a legvilágosabban – a megfélelni akarás.

Egy-egy mű mennyire mérhető össze minőségileg nemzetközi prototípusaival? A kínálat egésze mit képes közvetíteni a filmvilágot éppen uraló áramlatokból? Mennyire vállalható, ami van? Mi az, ami nincs? Egyszóval, mennyire tekinthető érettnak a bolgár filmgyártás?

Nem volt igazán érthető ez a máig tartó önmarcangolás. Az embert ennek fényében rendre az lepte meg, hogy a bolgár filmkultúra sokkal inkább lépést tart a korral, mint gondolná. Alapvető gyengeségének éppen az tűnt, hogy a görcsös megfélelni akarás kiöli belőle az eredetiségre törekvést. E nélkül pedig nem lehetett igazi esély a kitörésre. Amikor a hatvanas évek második felében a felnövekvő jugoszláv filmes nemzedék felismerte, hogy talán kellő szakmai hagyományok hiányában realizmusuk és újhulámosságuk is csak a világ után kullog, kitalálta magának a 'crni film' harsányan provokatív, új létértelmezések felé törő áramlatát. Ekkortájt született a szomszédban két legendás adaptáció, Binka Zseljazkova „Privързаният балон”-ja (Lekötözött léggömb) és Metodi Andonov „Kozijat rog”-ja (Kecskeszarv), ami azt sugallta, hogy a bolgárok a Balkán emblematisus megjelenítésével sajátos stílusirányzatot fognak kínálni a filmművészet számára. Ám önbizalomhiányuk és egykori merev kultúrpolitikájuk átengedte ezt a lehetőséget Kusturicának.

Sok idő eltelt azóta, volt egy rendszerváltás is, a siránkozó légkör azonban a régi. Sőt, egyesek már-már temetik a bolgár filmet. Ez egyrészt érthető, hiszen megfelelő nagyságú belső piac és kellő állami támogatás híján a nemzeti filmgyártás folyamatos válsághe-

lyzetbe került. De hát ugyaneztől szenved a kelet-európai régió összes hasonló nagyságú országa. Másrészt meg tény, hogy a produceri erőfeszítések, a Nacionalen Filmov Centar és az állami televízió pénzei eddig rendre kitermeltek néhány nemzeti produkciót. Köztük két olyan jelentős művet, mint az élettől búcsúzó Eduard Zahariev lájdalmas "Zakásznjalo pálnolunie"-je (Elkészt telihold) és a pályáját kezdő Igljika Trifonova "Pismo do Amerika"-ja (Levél Amerikába), amelyek ismét eredetiséget villantottak fel a bolgár filmben.

Igaz, a tavalyi Zlatna Roza megrendezéséhez már szinte minden 2003-as és 2004-es munkát el kellett küldeni Várnába, ami nyilván lehangoló összképet sejtet e kulturális terület jelenlegi állapotáról. Ám ha közülük hét játékfilm is rászolgál, hogy szót ejtsenek róla, az nyugodtan szülhetne már egy kis önbizalmat és jobb kedvet. Bevallom, számomra a fődíjak még mindig ennek hiányát jelezték. A sikeresen kiclégített megfelelni vágyás mindennél előbbre való, kötelezően örömteli elismerése csengett vissza bennük. A dokumentumfilmsként ismert Sztanimir Trifonov első nagy fikciós munkája, az „Izpepeljavane“ (Elhamvadás) esetében ez még valahol érthető is, hisz Bulgária régóta vár saját „gulag“ filmjére. A hatásosságra nem is lehet panasz. Tökéletes retrót láthatunk, Emil Hrisztov kamerája ismét minden színárnyalatra érzékeny, és Sztefan Váldobrev sem érdemtelenül jutott a legjobb férfi alakítás díjához. Külső szemmel mégis nehéz elélni a lelkesedés hazai hőfokára. Túl vagyunk már a téma melodráma szintű kezelésén, és így minden ismerősnek tűnik, talán még az is, ami újszerű. Egy olasz férfi és egy bolgár nő tragikus szerelmének felidézésekor az alkotók a szokottnál nagyobb hangsúlyt fektetnek a megalkuvásokra, a hatalommal való együttműködés készségére. Ám mindezt egy már-már hiteltelenül torz belüleges figurával dramatizálják. Alakítója, Dejan Donkov is láthatóan szenved a ráért gonoszság iszonyú súlyától. Így aztán a főhősnő megígását csak valami lefojtott szexüriélet magyarázhatná, azt pedig, hogy igazi szerelme felé utazva a vonaton fölakasztja magát, már csupán a műfaj mai divatja, amely szeret mindent a végsőkig fokozni. Nem akarom különösebben elmarasztalni a szerzőket, itt is arról az esetről van szó, amikor egyensúlyt kéne teremteni a helyhez köthető társadalmi-politikai sajátosságok megragadása és a piacképes filmnyelv között. Ritka nehéz feladat, Trifonov mérlege a belső elvárások felé billent el, de alighanem ez a jobbik eset.

Mindenesetre az ellenpélda, Ivan Nicsev filmje, a „Pátuvane kám Jeruszalim“ (Utazás Jeruzsálembe) sokkal kevesebb visszhangot váltott ki. Pedig a Lódzi diplomával büszkélkedhető, idősödő mester ezúttal tényleg apait-anyait

strani с подобни размери в целия източноевропейски регион. От друга страна обаче благодарение на усилията на продуцентите и парите, отпускани от Националния филмов център и държавната телевизия, редовно се създават по няколко национални продукции. Сред тях са и две такива значителни произведения като пълния с болка „Закъсняло пълнолуние“ на разделяния се с живота Едуард Захариев и „Писмо до Америка“ на дебютантката Иглика Трифонова, които отново дадоха знак за самобитност на българското кино.

Вярно, че за да се организира миналогодишната „Златна роза“, се наложи във Варна да бъде изпратено всичко създадено през 2003 и 2004 г., което очертава една доста жалка картина на сегашното състояние в сферата на културата. Но при положение, че сред филмите имаше седем игрални, за които си заслужава да се говори, това спокойно може да бъде повод поне за малко самочувствие и по-добро настроение.

Признавам, че главните награди издаваха за мене преди всичко тяхната липса. Успешно задоволеният стремеж да сме в тон с изискванията стоса над всичко и в нас отекна задължителния му и радостен култ. В случая с „Изпепеляване“ – първи игрален филм на известния като документалист Станимир Трифонов – това дори е някак разбираемо, тъй като България отдавна чака своя филм за „гулаг“. И от въздействието му няма защо да сме недоволни. Пред нас е едно абсолютно ретро, камерата на Емил Христов е чувствителна за всяка отсянка, а и Стефан Вáлдобрев не получи незаслужено наградата за най-добра мъжка роля. С външен поглед обаче е трудно човск да се извиси до степента на местното въздупление. Мелодраматичното разработване на темата е вече зад нас, всичко изглежда доста познато, дори и онова, което е ново. Запознавайки ни с трагичната любов на италианец и българка авторите слагат силен акцент върху комфорта и склонността да се сътрудничи с властта. И драматизират всичко това с неубедително покварената фигура на ченгето. Дори и изпълнителят Дени Донков видимо се измъчва под ужасния товар на отредената му злост. При това положение простъпката на главната героиня може да се обясни само с някаква подтисната сексуална маниакалност, а обесването ѝ във вляка докато пътува към своята голяма любов, може да се обясни с дневната мода в жанра, която обича да довежда до крайно напрежение всичко. Не ми се ще да се заяждам особено с авторите, тук отново става въпрос за необходимостта да се изгради равновесие между местните обществено-политически специфики и конкурентноспособния филмов език. Задачата е невероятно трудна, балансът на Трифонов се накланя в посока към вътрешните очаквания, но това навярно е и по-добрия вариант.

Във всеки случай обратният вариант, филмът на Иван Ничев „Пътуване към Йерусалим“, предизвика много по-малък отзвук. Макар че застаряващият маестро, който се гордее с диплома от Лодз, е вложил мило и драго, за да направи един истински касов

филм. Събитието се развива през 1940 г. и разказва за организирането на бягството на две еврейски деца от България. Тук е фокусиран сякаш преди всичко чуждестранният зрител. По време на пътуването се разкрива екзотичният образ на балканската страна. Онзи непредвидим, ала справедлив темперамент, светът на илюзионистите, чийто женски представител със съвсем земна гимнастика успява да набави паспорти дори и от германците. Действието се развива с приятен ритъм и макар Ничев да не бе увенчан с лаврите на успеха в родината си, определено може да разчита на интереса на чуждите разпространители.

Изхождайки от материалните дадености, трудно може да се предвиди каква ще е съдбата на исторически филми от подобен вид. Бих се осмелил обаче да изкажа твърдението, че силата на днешното българско кино е в изобразяването на съвременността. Колебливостта при избора между различните, вече съществуващи алтернативи, напрегнатият стремеж да си в тон с изискванията тук изведнъж се превръщат в основна добродетел, подпомагайки изключително много достоверното формулиране на житейска позиция. Дебютиращите кинотворци са открили и една силна юношеска фигура. На пръв поглед Весела Казакова гледа на света с погледа на особняк, но всъщност в ролите ѝ оживява българската липса на самочувствие и готовността за приспособяване. Но защо именно „Мила от Марс“ успя да раздели голямата награда с „Изпепеляване“? В случая явно решаващ е престижът на определен тренд.

Българската критика от доста време очаква провокативен, деконструиращ традиционните форми, алтернативен филм. И получи. За жалост, новото, което станалата известна с художествените си изложби Зорница София се опитва да предложи на зрителите, е поредица от банални мотиви.

От търговия с наркотици до покоя на планинските села – всичко е налице. Израсналата в дом за деца и бягаща от приятеля си бременна героиня получава подслон от старците в затънтено селце. Новороденото е наречено Христо, с което се слага знак за началото на ново летоброене. Ала новото никога не е мозайка от традициите на миналото. Колкото и агресивно да ни го доказва младата режисьорка. Тъй като филмът има очевидни тематични прилики с „Писмо от Америка“, заслужава си да анализираме начинът, по който Иглика Трифонова успява да постигне избухващо в ръкопляскания емоционално въздействие с прозвучаването на една народна песен. Без да влага пророчески нотки, тя се докосва до един все още органично присъстващ в съзнанието ни културен пласт. Нейната колежка обаче е да готова да наблъска какво ли не на куп заради един успешен старт, изказва дори специална благодарност на учителя си и както изглежда подобно самоизтъкване хваща влага. Кое то пък е белег за безтегловността на филмовото изкуство. Всичко на показ и да е крещящо.

В „Шантав ден“ Силвия Пешева поставя Весела Казакова просто в центъра на една днешна житейска

beleadott, hogy megcsináljon egy igazi sikerfilmet. Az 1940-ben játszódó történet két zsidó gyerek kalandos kimenekítését meséli el Bulgáriából. Itt a külföldi néző van elkényeztetve. Utazással felérő egzotikus képet láthat a balkáni országról. Visszaköszön neki a kiszámíthatatlan, de jóságos temperamentum, illuzionisták világába kerül, akiknek női tagja földi mutatvánnyal útlevelet is tud szerezni a németektől. A cselekmény kellemes ritmusban halad előre, és bár Nicsev ezúttal nem fűrödhet a hazai elismerésben, a külföldi forgalmazók érdeklődésére annál inkább számíthat.

Az ismert anyagi feltételek között nehéz megjósolni, milyen pályát futhat be egy-egy hasonló jellegű történelmi film. Meg lehet viszont kockáztatni azt az állítást, hogy a mai bolgár film erőssége a jelenkor ábrázolása. A már létező alternatívák közötti választás bizonytalansága, a feszült megfelelni akarás itt hirtelen irányadó erénybe csapott át, sokat segítve életérzésünk hiteles megfogalmazásában. És pályakezdő filmesek egy markáns kamaszegyéjséget is találtak mindehhez. Veszela Kazakova ugyan látszólag különként bámul a világra, ám valójában a bolgár önbizalomhiányt és alkalmazkodókészséget eleveníti meg szerepeiben. Hogy közülük miért a „Mila ot Marsz“ (Mila a Marsról) tudta kivívni a fődíj megosztását az „Izpepeljavane“-vel? Nos, itt megint egy trend presztizse lehetett döntő. A bolgár kritika jó ideje vágyhatott valami provokatívan formabontó, alternatív filmre. Megkapta. Kár, hogy a képzőművészeti kiállításai híressé vált Zornica Szofija közhelyes motívumok sorával próbál új létet kínálni nézői számára. Kábítószerek kereskedéstől a hegyi falvak nyugalmaig van itt minden. Nevelőintézetet meg-járt, barátjától menekülő terhes hösnőneknek egy eldugott helység öregjei nyújtanak menedéket. Megszülető gyerekét Hrisztónak nevezik, ami egy új időszámítás kezdetét jelentené. Csak hát az új sosem áll össze hagyományok mozaikjaiból. Akármennyi erőszakossággal képviselje is ezt az utat egy ifjú rendező. Mivel a film és a „Pismo do Amerika“ tematikai párhuzamai nyilvánvalóak, érdemes lenne elemezni, hogyan tudott elérni Iglyika Trifonova tapsviharig fokozódó érzelmi hatást egy népdal megszólaltatásával. Ő nem profetikusságát keresett, hanem feltárta egy még szervesen létező kulturális réteg helyét tudatunkban. Pályatársa viszont bármit képes összehordani egy sikeres indulásért, tanárának külön köszönetet mond, és úgy látszik, van is fogadókészség az efféle feltűnősködésként. Ami a filmművészet jelenlegi súlytalanságát jelzi. Bármit előtérbe lehet nyomni, csak legyen harsány.

Szilvija Peseva a „Santav den“-ben (Bolond nap) csupán egy mai életkép centrumába állí-

totta Veszela Kazakovát, nem volt elég harsány, és nem is kapott annyi elismerést, mint Zornica Szofija. Igyekezzett lefesteni egy nagyapját gondozó művészlány hétköznapijait minden különösebb provokáció nélkül. Tudomásul kell azonban venni, hogy ma már ennyi visszafogottság sem divat. És bár a mai témájú bolgár filmeknek jól áll a bizonytalankodás, vitathatatlan, hogy a befejezésnél nem lehet minden variációt kipróbálni. Ha sok szomorú esemény után nagyapa és unokája a konyhaasztalnál felszabadult dobolással vigasztalja magát, akkor itt a dolog vége, és nem érdemes az idős férfit még nekiezteni egy konnektornak. Mindegy, Peseva bemutatkozása így is figyelemreméltóan igényesre sikerült.

Az idősebb nemzedék sem panaszkodhat, legfeljebb a kritika érzéketlenségére. Izgalmas, meghatározó erejű művekkel álltak elő képviselői, méghozzá a legkülönbébb műfajokban. Ivanka Grábceva új munkája, az „Edna kalorija neznosz” (Egy kalória gyengédség) sokáig valami végtelenségig bonyolított szappanoperát sejtet, ám kiderül, hogy többről van szó. A rendezőnő veszi a bátorságot, és rákérdez a család intézményére. Valóban szánalmas látni, ahogy minden hős, még a fiatalok is, csak ezekben a szentesített keretekben tudják tervezni életüket. Miben segít? Örízni az érzelmeket? Tartást adni? Emelt fővel járni a világban? Megkönnyíti a kapcsolatteremtést emberek között? Igen – reménykedünk mindvégig egy elvált, gyerekeit egyedül nevelő asszony környezetét látva. Aztán mikor az utolsó jelenetben újdonsült szeretője mereven elutasítja a házasságot, mi is észbe kapunk. Valóban, minek mindenáron erőltetni ezt a gyakran oly meddő egymáshoz láncoltságot? Szabadon sehogy sem tudunk elszámolni az életünkkel? Igaz, Grábceva sem mer végül hadat üzeni mindennapjaink kispolgári értékrendjének, de legalább érdekes irányba tereli róla gondolatainkat. Kicsit több határozottsággal Woody Allen szintű önironikus filmet készíthetett volna Georgi Danailov forgatókönyvéből.

A korszakos lépést ez alkalommal is Rumjana Petkova próbálta megtenni – megint feleslegesen, vagy inkább kevés eredménnyel. Tíz évvel ezelőtt ő csinálta meg az első tartalmas bolgár filmet a hatvanas évekről, a török kisebbség helyzetéről „Gori, gori, ogânce” (Lángolj, lángolj tüzezske) címmel. Most saját, „rendszer-váltó” értelmiségi generációjáról fogalmaz meg kemény kritikát szép, visszafogott stílusban. Operatőre, Szvetla Ganeva ismét maximális érzékenységgel szolgálja elképzeléseit. Ritka plasztikus szófiai városképekkel teremt alaphangulatot a keményen lélektani film cselekménye számára, amely egy egymástól elszakadt szerelmespár kései találkozását meséli el. Valamikor költészettel foglalkoztak a legendás

сцена, без нищо крещящо – и не получи достатъчно признание, както Зорница София. Опитва се да изобрази без каквито и да било провокации ежедневието на млада артистка, която се грижи за своя дядо. Не може да не се вземе предвид обаче, че днес и подобна сдържаност не е на мода. И макар че колебливостта добре се вписва в българските филми на съвременна тематика, неоспоримо е, че в края на филма не бива да бъдат изпробвани всички варианти. Когато след множество тъжни събития дядото и внучката се освобождават от напрежението с бясно барабанене по кухненската маса, нещата трябва да свършат дотук и не си заслужава да караме стария човък да бърка в щепсела. Във всеки случай представянето на Пешева бе твърде впечатляващо.

По-възрастното поколение също няма от какво друго да се оплаче, освен от безчувствена критика. Представителите му излязоха с вълнуващи и силни произведения, при това в най-различни жанрове. Новият филм на Иванка Гръбчева „Една калория нежност“ в началото създава впечатлението за усложнена до крайност сапунена опера, но след това се изяснява, че става въпрос за нещо повече. Режисьорката се осмелява да постави под въпрос семейната институция. Наистина е жалко да се види как всеки герой, дори и млад, планира живота си единствено в традиционните рамки на семейството. С какво помага то? Запазва чувствата? Дава стабилност? Помага ти да ходиш с вдигната глава? Улеснява създаването на контакти между хората? Да – надяваме се заедно с разведената, отглеждаща сама децата си жена, когато наблюдаваме средата ѝ. И когато в последната сцена новоизлюпеният ѝ любовник твърдо отказва да сключи брак, изведнъж проглеждаме. Защо наистина се стремим към такова, често напълно безплодно, обвързване един с друг? Не можем ли свободно да дадем отчет на живота си? В крайна сметка самата Гръбчева не посмее да обяви война на еснафските ценности на нашето ежедневие, но поне насочва мисълта в интересна посока. С малко повече решителност можеше да направи самоироничен филм на равнище Уди Алън от сценария на Георги Данаилов.

Епохалната стъпка и този път се опитва да направи Румяна Петкова – напразно или по-скоро с неголям успех. Преди десет години тя направи първия съдържателен български филм за положението на турското малцинство през шейсетте години – „Гори, гори огънче“. Сега отправя твърда критика към собственото си поколение интелектуалци „на промените“ в изискан, сдържан стил. Операторът ѝ Светла Цанева с максимална чувствителност допринася за осъществяване на замисъла. С необикновено пластични градски снимки от София създава атмосферата за действие на този определено психологически филм, разказана чрез късната среща на една разделена двойка влюбени. Някога са се занимавали с поезия като почитатели на легендарния Христо Фотев, после надценявайки донякъде възможностите си мъжът емигрира в Америка, а

жената напуска духовния живот и става ватман. След двацет и пет години се срещат отново, когато мъжът се връща в България за погребението на баща си. Жената се опитва да устои на предизвикателството, но в един момент трябва да се вгледат в най-дълбоките си чувства и да прозрат, че не могат да се възприемат просто като жертви. Някогашните им дела в името на свободата са пълни с егоизъм, с големи амбиции, а животът не потвърждава способностите им. „Другият наш възможен живот“ беше за мен един от най-потресаващите филми на фестивала. Ваня Цветкова и Иван Иванов с голяма всеотдайност извайват задълго запомнящата се двойка на главните герои. Петкова може да се гордее и с този си филм. Вярно, че сега не са на мода подобни поколенчески изповеди, но естетическата стойност на филма, неповторимата интерпретация на седемдесетте години и на днешния ден навярно още дълго време няма да позволят това начинание да потъне в забравата.

И като обобщение имаше един експресивен сюрреалистичен филм за осъзнаването на Балканите. Петър Попзлатев е създал режисьорски вариант от материалите на филма „И Господ слезе да ни види...“ Акцентът този път не е поставен върху пътуването на френския социолог, който прави изследване за българските етнически конфликти и успява да научи единствено думата „късмет“, а за крайграничната среда, страдаща от прехода. Освен зрелищност ирационалните явления са най-доброто решение за непосредствено възприемане на шизофреничното състояние, в което живеем. В очите на режисьора кметът, началник-пощата и учителя на селото са едно и също лице. Като кмет дотолкова се е примирил с непрекъснатата смяна на имената, че когато в селото пристига френският гост, смята за естествено всеки да получи френско име и селището да се присъедини към Франция. Авторът на сценария Станислав Стратиев има ясно чувство за това с какви елементи да изгради сатиричния образ на нашето време. И макар че новият вариант на Попзлатев предизвиква недоволството на мнозина, той във всички случаи си е заслужил наградата за най-добър режисьор. Създал е неповторим и впечатляващ образ на родината си в контекста на Балканите.

Hriszto Fotev rajongóiként, majd kissé túlértékelve saját jelentőségüket a férfi Amerikába emigrált, a nő pedig kivonult a szellemi életből és elment villamosvezetőnek. Huszonöt év múlva találkoznak ismét, mikor a férfi apja temetése miatt hazalátogat Bulgáriába. A nő próbál ellenállni a kihívásnak, de végül számot kell vetniük legőszintébb érzelmeikkel, és be kell látniuk, hogy nem tekinthetik magukat egyszerű áldozatoknak. Egykori tetteik a szabadság nevében tele voltak önzéssel, nagyragyással, az élet nem igazolta tehetségüket. A „Drugijat nas vâzmozsen zsvivot“ (A másik lehetséges életünk) számomra a fesztivál legmegindítóbb filmje volt. Vanya Cvetkova és Ivan Ivanov teljes odaadással sokáig emlékezetes kettőst formált a főhősökből. Petkova erre a filmjére is büszke lehet. Ugyan most nem divat az efféle nemzedéki önvalótlomlás, a benne rejlő esztétikai érték, a hetvenes évek és a jelenkor eredeti értelmezése még bizonyára hosszú ideig nem engedi feledésbe merülni ezt a próbálkozást.

És mintegy összefoglalásként az ország Balkán-tudatáról is készült egy lendületesen szürrealisztikus film. Petâr Popzlatev rendezői változatot vághatott össze az „I Goszpod szleze da ni vidi...“ (És lejött hozzánk az Úr) anyagából. A hangsúly ezúttal nem a bolgár etnikai konfliktusokat vizsgáló francia szociológus utazására esik, melynek során egyedül a 'kâszmet' (szerencse) szó kínálja megtanulásra magát, hanem a rendszerváltásban szenvedő határ menti közege. A látványosan irracionális jelenségeken túl a legsokatmondóbb megoldás tudathasadásos állapotunk közvetlen érzékeltetése. A rendező szemében egy falu polgármestere, postafőnöke és tanítója ugyanaz a személy. Polgármesterként már annyira belefáradt az emberek átkeresztelésébe, hogy francia vendég érkezésekor magától értetődőnek tartja, hogy kapjon mindenki francia nevet, és a helység csatlakozzon Franciaországhoz. A forgatókönyvíró, Sztaniszlav Sztatiev pontosan érzi, milyen elemekre kell építeni korunk szatirikus ábrázolását. S bár Popzlatev új változatát sok nem tetsző morgás kísérte, a legjobb rendezői díjra mindenképpen rá-

С подобен подход обаче все пак ще е добре да се приключи за известно време. Повтарям, в новите български филми проблясват безброй нови мотиви, въз основа на които може да бъде преформулирана духовната суматоха в препъването ни към Европа. На български, с български герои, които се стремят да бъдат в тон с изискванията, но валидни за целия източноевропейски регион.

szolgált. Egyedülállóan markáns képet festett hazájáról balkáni megvilágításban.

Ezt a megközelítést azonban egy időre mégis érdemes lenne lezárni. Ismétlem, az új bolgár filmekben számtalan olyan motívum csillan fel, amelyek alapján újra lehetne fogalmazni Európa felé történő botorkálásunk szellemi zűrzavarát. Bolgárul, megfelelni akaró bolgár hősökkel, de érvényesen az egész kelet-európai régió számára.

НАГРАДИ

Присъдени на XXVI Фестивал на българския игрален филм ЗЛАТНА РОЗА – 2004г.

Голямата награда ЗЛАТНА РОЗА – по равно на филмите:

„Мила от Марс“ – за новаторската свобода и оригиналния артистизъм, с които интерпретира съвременната ни действителност.

„Изпепеляване“ – за кинематографичната енергия, с която е прочетена трудна страница от националното ни минало

Специалната награда на журито за телевизионен филм:

„Под едно небе“ – за най-цялостен и прецизно изграден телевизионен филм

Награда за режисура:

„И Господ слезе да ни види“ – Петър Попзлатев

Награда за операторско майсторство:

Емил Христов, проявил високо майсторство в три различни стила – „Изпепеляване“, „Под едно небе“, „И Господ слезе да ни види“

Награда за женска роля

Весела Казакова за ролята на Мила от филма „Мила от Марс“

Награда за мъжка роля

Стефан Вълдобрев за ролята на Енрика във филма „Изпепеляване“

Наградата на името на Вълко Радев – по равно на

Силвия Пешева, филма „Шантав ден“ и Зорница –София, филма „Мила от Марс“ – за ярък режисьорски дебют

Наградата на кмета на Община Варна

Джoko Росич за ролята му във филма „Славата на България“ и за цялостния му принос в българското кино

Наградата на филмовата критика

На режисьора Петър Попзлатев

Наградата на ИА Национален филмов център за продуцент

На Добромир Чочов за копродукция на много български филми, за успешна реализация и поетия риск за филма „Другият наш възможен живот“

Наградата на Националният център за книга към Министерство на културата

На Петър Попзлатев за филма „И Господ слезе да ни види“

НАГРАДИ

Присъдени на XXVI Фестивал на българския игрален филм ЗЛАТНА РОЗА – 2004г.

Голямата награда ЗЛАТНА РОЗА – по равно на филмите:

„Мила от Марс“ – за новаторската свобода и оригиналния артистизъм, с които интерпретира съвременната ни действителност.

„Изпепеляване“ – за кинематографичната енергия, с която е прочетена трудна страница от националното ни минало

Специалната награда на журито за телевизионен филм:

„Под едно небе“ – за най-цялостен и прецизно изграден телевизионен филм

Награда за режисура:

„И Господ слезе да ни види“ – Петър Попзлатев

Награда за операторско майсторство:

Емил Христов, проявил високо майсторство в три различни стила – „Изпепеляване“, „Под едно небе“, „И Господ слезе да ни види“

Награда за женска роля

Весела Казакова за ролята на Мила от филма „Мила от Марс“

Награда за мъжка роля

Стефан Вълдобрев за ролята на Енрика във филма „Изпепеляване“

Наградата на името на Вълко Радев – по равно на

Силвия Пешева, филма „Шантав ден“ и Зорница–София, филма „Мила от Марс“ – за ярък режисьорски дебют

Наградата на кмета на Община Варна

Джoko Росич за ролята му във филма „Славата на България“ и за цялостния му принос в българското кино

Наградата на филмовата критика

На режисьора Петър Попзлатев

Наградата на ИА Национален филмов център за продуцент

На Добромир Чочов за копродукция на много български филми, за успешна реализация и поетия риск за филма „Другият наш възможен живот“

Наградата на Националният център за книга към Министерство на културата

На Петър Попзлатев за филма „И Господ слезе да ни види“

Наградата на СБФД

Присъжда се за дебют – на филмите „Шантав ден“ на режисьорката Силвия Пешева и „Мила от Марс“ на режисьорката Зорница-София

Наградата на СБФД

Присъжда се за дебют – на филмите „Шантав ден“ на режисьорката Силвия Пешева и „Мила от Марс“ на режисьорката Зорница-София

Наградата на КОДАК

На оператора Емил Христов

Наградата „Горчивата чаша“ на факултета по журналистика и масови комуникации при СУ „Кл. Охридски“
на Зорница-София за филма „Мила от Марс“

Наградата на КОДАК

На оператора Емил Христов

Наградата „Горчивата чаша“ на факултета по журналистика и масови комуникации при СУ „Кл. Охридски“
на Зорница-София за филма „Мила от Марс“

Тюнде Троян – Лебедова песен

Размисли по повод спектакъла на Малко театро „Вавилон 2005”

Trojan Tünde – A hattyú éneke

Gondolatok a Malko Teatro Babilon 2005 című bemutatójáról

A tenyérszínpadon összefűzött ébresztőórák, egy fekete zongora és a háttérben fehér vászon. Minden egyszerű, már-már puritán.

Majd megjelenik egy fehér vászonba bugyolált alak, mint egy lélegző, élő szobor. Emberbáb. Lassú mozdulataival megpróbál kitörni az anyag rabságából, háta mögött fekete ruhás nő segíti ezt a különös születést.

„Hogy jó vagy rossz lehessen, az kell, hogy megszülessen”...¹

S a „láthatatlan lélek, léggömb lebeg a cémán.” Kiszabadul, hogy meginduljon a létezés. Az óvé. És a miénk.

Върху сцена колкото човешка длан – навързани будилници, черно пиано и фон от бяло платно. Всичко е просто, да не кажа пуританско.

Появява се фигура, увита в бяло платно, дишаща жива статуя. Кукла-човек. С бавни движения се опитва да се изтръгне от властта на материята, зад нея жена в черно подпомага това странно раждане.

„Да е добро или зло, нужно е да се роди“...¹

„...незримата му душа потрепва, балон с хелий“ И се освобождава, за да започне съществуването си. Своето. И нашето.

1. Balla Zsófia: A lélekzet

1. Жофия Бала, „Дъх”, превод Пенка Ватова.

Картините на спомена се плъзгат пред погледа. В забързания си живот ги преживяваме отново и отново.

„Земята тегли тялото
с веригите на сянката:
домът му там е, вдън небе.“²

Полека, приласкани, попадаме в един друг свят. С ритуала на измиването ставаме равноправни партньори в битието.

„Всичко е без мен отсъдено.

И пак си е на котла нула...“³

Пречистени, с обновените тяло и душа жадно се готвим за празника, който все още не можем да видим, само предчувстваме.

„Месец, месец и половина
времето зазорява,
мокри следи от обувки
и жадно очакване.“⁴

От дясната страна на сцената, от нищото се появява елха. Зелено, тъмно, топло. Три жени я украсяват с варакосани лентички, с радост и в очакване, както се украсява единствено коледното дърво. Очакване за празник, повтаряне на чудото. Чувстваме се защитени. Клоните на елхата бавно натежават от украсата. И когато всичко е готово, трите жени застиват в прегръдка до него. Внезапно едната с все сила блъска елхата: „куршум, попадение, смърт“⁵ Страхът пропъглява в чувствата ни, знаем, че никога повече няма да се чувстваме защитени. Една от жените застава пред хубав стар радиоприемник. Върти копчетата, а от пукащия и скърцащ етер идват странни гласове. Изреждат цифри.

243 877

„Там, в онази война,
убиха
двеста седемдесет и четири хиляди петстотин шейсет и осем христоси.

Ако не броим онези,
които и сами са убивали –
трийсет хиляди шестстотин деветдесет и един,
те словом са
двеста четирсет и три хиляди осемстотин седемдесет и седем,
или 243877.“⁶

И ние, зрителите, чийто мир и сигурност са отнети, гледаме изтръпнали картините на войната от екрана.

Усмивнати германски войници, унгарци зад телената мрежа, живели някога хора в униформи и униформените войници на днешните войни. Войната е просто проекция и въпреки това страшна. Снимките са цветни и въпреки това от тях лъха леден студ.

Emlékképek suhannak tova a szemünk előtt. Létezésünk szűrőjén újra átélhetjük őket.

„... a test, az árnyék
kolonca földre húzza:
házája, égi mélység.“²

Lassan, ringatón egy másik világba kerülünk. A tisztálkodás rituáléjával egyenrangú társak vagyunk a létezésben.

„Már minden eldőlt nélkülem...
Mégis döntetlen minden itt lenn...“³

Megtisztulva, megújult testtel és lélekkel sóvárgón készülünk az ünnepre, melyet még nem láthatunk, csak érzünk.

„Egy hónap, másfél hónap
derengő idő, szomjas várakozás és
vízfoltos cipő...“⁴

A színpad jobb oldalán a semmiből jelenik meg egy fenyő.

Zölden, sötéten, melegen. Három nő díszíti arany szalagocskákkal, örömmel és várakozással, ahogyan csak karácsonyfát szokás. Újra átjár minket az ünnep közeledte, ez a csoda mindig megismétlődik. Biztonságban érezzük magunkat. A karácsonyfa ágai lassan telnek meg a díszekkel. Mikor elkészül a fa, a három nő egymást átkarolva áll. Hirtelen egyikük teljes erejéből fellöki a fát „golyó, talált, halál.“⁵

Bekúszik érzékeinkbe a félelem, tudjuk, már soha többé nem élhetünk ilyen biztonságban.

A három nő közül az egyik odamegy egy szép régi rádiókészülékhez. Csavargatni kezdi, a recsegő, ropogó éter különös hangokat küld felénk. A hangok számokról mesélnek.

243 877

„Ott, abban a háborúban
Megöltek
Kétszázhetvennégyezer ötszázhatvannyolc
Krisztust öltek meg
Vonjunk le ebből

Harmincezer hatszázkilencvenegyet-

Azokat, akik maguk is öltek.

Marad kétszáznegyvenháromezer nyolcszázhatvenhét, azaz 243 877“⁶

Mi nézők megfosztva a békétől és biztonságtól fogvacogva nézzük a háborút vetített képeit.

2. Пак там

3. Жофия Бала, „В сътворението“, превод Пенка Ватова

4. Жофия Бала, „Предчувствие за празник“, превод Пенка Ватова

5. Жофия Бала, „Куршум“, превод Светла Кьосева

6. Жофия Бала, „Обожаване на екрана“, превод Светла Кьосева

7. Жофия Бала, „Предчувствие за празник“, превод Пенка Ватова

8. Валерия Кох, „Призив“, превод Светла Кьосева

2. Balla Zsófia: A lélekzet

3. Balla Zsófia: A teremtésben

4. Balla Zsófia: Az ünnep előérzete

7. Balla Zsófia: Az ünnep előérzete

5. Balla Zsófia: Golyó

6. Balla Zsófia: A képernyő imádása

8. Koch Valéria: Üzenet

Mosolygó német katonák, magyarok a szögesdrót mögött, hajdan volt emberek egyенруháбан és napjainк háборúinak egyенрухás катонái. Csак vetített а háборú, mégis féл-метес. Szíнесек а képek, mégis szinte жéghидеgek.

„Már annyi gyertya ég а csillagok helyett.”⁷

А három нő egy кáнонба kezd. Üzenetet harsog minden egymással háборúбан álló nemzedéknek. А лаконикус rövidségű sorok hátborzongatóак:

„irtsátok ki egymást mielőbb, hadd lélegezzен föl а föld”⁸

- 2 -

Időt sem hagynak, hogy magunkhoz térjünk а дөббенеттől – аз összefűзött régi vekkerek között megjelenik а Bohóc. Az örök clown, а nevetve síró, sírва is nevető, piros orrú, kóчhajú, keménykalapos bohóc. Ő аз idő árуса, nevetve, síрва is könnyörtелен мёрője.

„Minden évszak sorra kerül.” „Jön, jön, jön könnyörtеленül.”⁹

Az idő egy gyerekсзобáбан szelídül meg, ahol két нő játékmackókat ringat, miközben altatóдalt dúдolnak.

„Hogyha volna kisbabám, аз öлөмбөн hordанám, Becézнэм csöpp embe-
mek,

én nem adnám Istennek.”¹⁰

А harmadik нő а falhoz támaszkodik:

„Csак semmi пáник аз élet veled kesztyűs kéz-
zel bánик

tudod jól rosszabb is lehetne

ha elképzelнéd magad

például- а helyedbe”¹¹

Fogvacogтató ирония, nehezen felfogható súlyos igazság. Mintha nem is рóлunk szólна. Szeretнénk, ha nem рóлunk szólна.

Most egy корсольázó alak ír monoton köröket szenvте-
ленül. Minden jeges сүрлөдásáбан benne vannak төркенy
лétünk сзүнтелен исмéтлөдő mozgólатаи.

Сзёпөн илleszkedik аз előдásба а saxofon. Nem erőсза-
kos, szelíден megbújик а версsорок között.

Дөббент csend kíséri minden hangját а hattyú halálakor.

Első hallásра milyen köзhelyесnek, milyen képeslap
értékűnek тünик а haldokló hattyú éнеке.

Kiderülhet azonban – s talán ki is derül-, hogy а hattyú mi
vagyunk. S ha körénk fagy а víz, ráнк is csupán egy”
homályló alak néз. ...,távoli, fűrkésző pillantással.”¹²

Az előдás véге nem hagy kétséget, а mi múltunk vetül а
vászonра, bár а fénykéпек nem hozzánk tartoznak. Minden
фотográfиáн ott maradnak аз élet pici sziláнкjai. Valaki
egyszer azt mondta, а fényкёпөн mindannyian egy kicsit

„Вместо звезди в небесата,
вече толкова свеци пламтят.”⁷

Трите жени започват безкраен канон: послание към всички во-
юващи едно с друго поколения. От такива лаконичните редове
настръхваш:

„...избийте се най-сетне Земята да й светне!”⁸

- 2 -

Не ни оставят дори време да се върнем на себе си – сред навър-
заните стари будилници се появява Палячото. Вечният клоун,
който се смее, плачейки; плаче, смейки се; има червен нос, раз-
рошена коса и бомбе. Той е продавачът на времето, който го
отмерва със смях и плач, безпощадно.

„Поредният сезон настъпва:” „Дали го искам, не ме и пита.”⁹

Времето се укротява в една детска стая, където две жени
приспиват своите мечета, пеейки им приспивна песен.

„Ако имах рожба мала,
в скута бих си я люляла.

Рожбица свидна на мама,
на Бога не си я давам.”¹⁰

А третата се е облегнала на
стената:

„...и без паника

без паника

животът

те гали с перце

знаеш можеше да е по-зле

ако си представиш

да речем – себе си”¹¹

Потресаваща ирония, трудно
смилаема тежка истина. Ся-
каш не става въпрос за самите
нас. Ще ни се да не става

въпрос за нас самите.

Фигура с кънки описва безстрастно монотонни кръгове. Във
всяко ледено простъргване са вложени повтарящите се до без-
крайност елементи на крехкото ни битие.

Саксофонът е неотменима част от спектакъла. Без да се
натрапва, скрит кротко сред редовете на стихотворенията.

Смаяна тишина придружава всеки стон на умирация лебед.

На пръв поглед песента на умирация лебед може да ни се стори
банална, като стара картичка.

Става ясно обаче – просветление, – че лебедът, това сме ние.
Водата замръзва около нас и той „с далечния си поглед”

пронизва „размития лик”¹²

Завършекът на спектакъла не оставя съмнение – на платното
се проектира нашето минало, макар и снимките да не са наши.
Всяка фотография е запечатала дребни отломъци от живота
ни. Някога някой беше казал, че на снимката всеки от нас умира
по малко. Умират с нас тортите, засмените мечета и весе-
лите лета.

9. Fabo Kinga: Óre, örök börtöne

10. Balla Zsófia: Egy árgyélus kisfiú

11. Koch Valéria: Csак semmi пáник

12. Fabo Kinga: А hattyú csak egyszer szól

9. Кинга Фабо, „Пазаът, вечният затвор”, превод Пенка Ватова

10. Жофия Бала, „Момче звездочело”, превод Светла Къосева

11. Валерия Кох, „Без паника”, превод Светла Къосева

12. Кинга Фабо, „Лебедовият глас звучи само веднъж”, превод Пенка Ватова

Бялото платно потрепва ведно с отлитащите мигове, хладната му повърхност попива, отвлича кадрите на миналото и лебедът ни пронизва „с далечния си поглед“

Спектакълът на Малко театро „Вавилон 2005“ е по мъжки сурово и все пак фино пулсиращо представление. Не позволява на зрителя да се отпусне удобно на стола си. Изисква от всеки едно вибриращо внимание.

Габриела Хаджикостова е подбрала с вкус стихотворения от Жофия Бала, Валерия Кох, Кинга Фабо, Анна Т. Сабо и Кристина Тот.

В тази внушителна и по женски омекотена визия тя е избрала отлични партньори в лицето на Маргит Балог и Агнеш Тана Ковач.

Особена атмосфера на триезичния спектакъл „Вавилон 2005“ придава саксофонът на Виктор Тот.

Звученето му ни тревожи дни наред.

Малко театро. Вавилон 2005

Спектакъл на български, унгарски и немски език.

По стихове на Жофия Бала, Валерия Кох, Кинга Фабо, Анна Т. Сабо и Кристина Тот.

-3-

Участници: Маргит Балог, Агнеш Тана Ковач, Габриела Хаджикостова

Музика: Виктор Тот; Движение: Маргит Балог

Режисьор: Габриела Хаджикостова

Премиера: 11 февруари 2005, Български културен институт

Превод: Светла Кюсева

meghalunk. S velünk halnak a torták, mosolygó macik és vidám nyaralások.

A fehér vászon lebbenő mulandósága, hűvös simasága magába szívja, mintegy bekebelezi a múlt képkockáit, hogy a hattyú-minket "távoli fürkésző pillantással" szemlélje.

A Malko Teatro *Babilon 2005* című előadása helyenként férfiasan kemény, s mégis finoman rezdülő előadás. Nem hagyja kényelmesen hátradőlni nézőjét. Szinte kikényszeríti a folyton vibráló odafigyelést.

Hadzsikosztova Gabriella jó érzékkel választotta ki Balla Zsófia, Koch Valéria, Fabó Kinga, Szabó T. Anna és Tóth Krisztina verseit.

Markáns, s ugyanakkor nőiesen lány víziójában remek partnerekre talált Balogh Margit és Tana Kovács Ágnes személyében.

A *Babilon 2005* háromnyelvű előadás különleges zamatát Tóth Viktor szaxofonjátéka adja.

Hangja még napokkal később is nyugtalanít.

Malko Teatro *Babilon 2005*

Magyar-bolgár-német nyelvű előadás.

Balla Zsófia, Koch Valéria, Fabó Kinga, Szabó T. Anna és Tóth Krisztina versei alapján

-3-

Szereplők:

Balogh Margit, Tana Kovács Ágnes, Hadzsikosztova Gabriella

Zene: Tóth Viktor, Mozgás: Balogh Margit

Rendezte: Hadzsikosztova Gabriella

Bemutató: 2005. február 11. Bolgár Kulturális Intézet

Карой „Карлос“ Саренчев Приключения в Атон

пътен разказ

Szárencsev „Carlos” Károly Nagykalandom Athoson

útielbeszélés

Bejutni a Szent Hegyre nem egyszerű. Naponta 100 ortodox és 10 nem ortodox vallású keresztyén férfi léphet a kolostor-köztársaság területére. Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy édesapám után engem is bolgár pravoszláv, azaz „igazhitűként” kereszteltek meg. Így nem volt más dolgom, mint elballagni a Szent Hegy képviselő-tére Thesszalonikibe, az Egnatia Odosz 201. szám alá és bemutatni az út- és keresztleveletem, valamint közölni, hogy mikor szándékozom utazni. Az elvi engedély boldog birtokosaként léptem ki az irodából és vártam a megjelölt dátumot, 2004. szeptember 29-ét.

Не е лесно да се отиде в Света гора. На територията на манастирската република пускат по 100 православни и 10 неправославни мъже християни на ден. За мой късмет, по баща ми, който беше православен християнин, и аз съм кръстен в „правата“ вяра. Единственото, което трябваше да направя, бе да се разходя до представителството на Света гора в Солун, на Егнатия одос №201, да покажа паспорта и кръщелното си свидетелство и да съобща кога възнамерявам да осъществя пътуването си. Излязох от офиса като щастлив притежател на принципно разрешение и зачаках уречения ден – 29 септември 2004 г.

Големият ден се падаше в сряда, тогава обикновено правим и екскурзията с корабче, организирана от Ситон Травел, така че възползвайки се от възможността, аз си проведох екскурзията и после останах в Уранополис, малкото пристанищно градче, откъдето тръгва корабът, който прекарва посетителите на Света гора. Сбогувах се с останалите пътници и тръгнах да търся местното бюро, където да ми издадат ДИАМОНИТ-РИОН, т.е. действителното разрешение, срещу 20 евро.

На другия ден в 9.45 превозващият пътници и товари кораб най-сетне потегли само с мъже на борда. Сред пътниците имаше и монаси, които се връщаха по своите манастири, след някоя свършена работа. Някои продаваха църковна утвар, броеници. В този момент вече се вълнувах, обладан от духа на Света гора. Но не се ровиха из багажите, макар че очаквах да проверяват за видеокамери и други забранени неща. След това просто слязох на втората „спирка“, на пристанището на българския манастир Зограф. Освен мене тук слезе само още един пътник, оказа се, че е чех и много бърза, тъй като си е поставил за цел да посети няколко манастира този ден. Нашият приятел хукна напред, а аз бавно и полака поех по виещия се планински път към мястото за нощувка, което се намираше на 4 км оттук. Оставайки сам, за пръв път ме докоснаха тишината и спокойствието, властващи в Планината. Насреща в мъглата мързеливо се протягаше полуостров Ситония. Тъкмо бях вдишал пълния с озон въздух, когато срещу мен профуча джип с надпис POLICE, дигайки вихрушки от прах. Ред да има – помислих си и продължих по пътя. Наслаждавайки се на девствената природа, леко запотен се изкачвах по стръмнината, откъдето морето се виждаше вече от височина. Трябва да си призная мъжки, че чантата ми на-тежаваше все повече и повече и тъкмо си обещавах, че следващия път няма да нося със себе си нищо друго, освен четката за зъби, гореспоменатото Мицубиши ме застигна и полицаят, виждайки измъченото ми лице, просто каза: „Качвай се!“ Не след дълго настигнахме и забързания чех, който имаше не по-малко измъчен вид, и аз му отправих едно весело „ахой“. Местното полицейско се намираше непосредствено до крайната цел на моето пътуване, тъй че не ми се наложи повече да пешеходствам, прекрачих прага на огромната порта и веднага се почувствах у дома, тъй като идващият насреща ми монах на часа ме поздрави с едно „Христос възкресе“. „Воистина възкресе“ – отговорих любезно и го последвах към вратата с табела АРХОНДАРИКИ (страноприемница). Горе на етаж, преминавайки през вековни дървени стъпала и врати,

А nagy nap szerdára esett, ekkor csináljuk ugyanis a Sithon Travel szervezte athosi hajókirándulásunkat, így kihasználva a lehetőséget, levezettem a kirándulást, majd ott maradtam _uranopoliszban, abban a kis kikötővároskában, ahonnan indul a Szent Hegyi látogatókat szállító hajó. Elbúcsúztam az utasoktól és felkerestem a helyi irodát, ahol kiállítják a DIAMONITIRION-t, vagyis az igazi belépési engedélyt 20 Euróért.

Másnap reggel 9.45-kor végre elindult a teher-és személyszállító hajó csak férfiakkal a fedélzetén. Az utasok között szerzetesek is voltak, akik dolguk végeztével tértek vissza az otthont adó kolostorukba, egyik-másik kis vallási kegytárgyakat, morzsolókat áruult. Ekkor már tényleg izgultam, hatalmába kerített a Szent Hegy szelleme. Elmaradt viszont a motozás, arra számítottam, hogy ellenőrzik a poggyászt, videokamera és más tiltott eszköz után kutatva. Egyszerűen kiszálltam a második „megállónál” a bolgár Zografou kolostor kikötőjében. Rajtam kívül csak egy utas szállt ki, kiderült, hogy cseh és nagyon siet, mert több kolostor látogatását tűzte ki célul aznap. Barátunk elügetett, én meg szép ráérősen elindultam a kanyargós hegyi úton a 4 km-re fekvő szálláshelyem felé. Egyedül maradv szembesültem először azzal a csenddel és nyugalommal, ami a Hegyet uralja. Szemben a Sithonia félsziget nyúlt el lustán a ködben. Éppen teleszívтам түдөмөт аз ошондус леөгөвөл, amikor szemből egy POLICE feliratú terepjáró húzott el mellettem nagy porfelhőt kavарva. Rend a lelke mindennek – gondoltam magamban és folytattam utam. Gyönyörködve az érin-

tetlen természetben, kissé megizzadva bandukoltam a meredek kaptatókon, immáron felülnézetből látva a tengert. Bevallom férfiasan, a táskám egyre nehezebb lett, és éppen megfogadtam, hogy legközelebb a fogkefémén kívül nem viszek magammal semmit, amikor utolért az iménti Mitsubishi, és a rendőr látva elgyötört arcomat, egyszerűen kiszólt: „Szállj be!” Nemsokára feltűnt a sietős cseh ismerősöm nem kevésbé elgyötört alakja. Vidáman intettem neki egy „ahoj”-t. A helyi csendőrös az úti célom mellett helyezkedik el, így nem kellett tovább gyalogolnom, hanem beléptem az óriási kapun, amin belül rögtön otthon éreztem magam, hiszen a közeledő idősz szerzetes „Hrisztosz voszkresze” (Jézus feltámadt) üdvözléttel fogadott. „voisztina voszkresze” (valóban feltámadt) –

válaszoltam udvariasan és követtem az ARHONDARIKI (vendégház) feliratú ajtó felé. Fent az emeleten évszázados falépcsőkön és ajtókon áthaladva eljutottunk a társalgóhoz, ahol egy élénk tekintetű középkorú szerzetes várt és Vikentij atya néven mutatkozott be. A fogadóhelyiség egyszerűen, de barátságosan van berendezve, még bárpult is van ahol teát, kávét vagy ásványvizet tartanak. Engem is megkínált az atya szultánkenyérrel és egy pohár hideg vízzel, majd barátságosan elbeszélgettünk, hogy honnan jöttem, mi a származásom, stb.

Magyarország elhelyezkedését már kissé pontatlanul tudta a térképen, valahová Olaszország mellé képzelve (jó is lenne). Később egy egészen fiatal szerzetes – Grigoriosz atya mutatta meg a szobámat. A szállás igen egyszerű: öt darab vaságy, egy asztal és egy szék képezte a berendezést, villanykapcsoló és konnektor viszont volt! Elindultam hát felfedezni a helyet. A kolostor épülete négyszöget képez, ezáltal zárt és kirekeszti a nem kívánt látogatókat. A négyszög egyik szárnya elhagyatott, pusztulófélben lévő épület, de a többi rész láthatóan lakott és használt a 20 főnyi szerzetesi közösség által. Az udvaron két templom áll, az egyik kisebb, láthatóan régi és egy újabb, nagy épület, tipikusan az ortodox építészeti hagyományok jellemzik. A felirat szerint 1885-ben épült. Az udvaron még egy rotonda áll, kis kerek épület – keresztelési szertartást végeznek itt és Szt. Georgij Zografszki felirat áll rajta, aki egyébként a kolostor védőszentje.

A kihalt folyosón megszépenve hallgattam az egyik cellából kihallatszó monoton imát mormoló férfighangot. Itt-ott az ajtók mellé felakasztva lógtak a szerzetesi csuhák, munkaöltözékek és a rendben elhelyezett lábbelik. Az épületen belül felfedeztem még egy templomot, ami Szt. Cirill és Szt. Metód nevét viseli. A teraszról fenséges látvány tárul a környező hegyek felé és innen látszik a kolostor takaros kis házikertje, ami a mindennapos ellátást fedezi. Megéheztem, ezért elindultam az étkező felé, hátha valaki meghív vacsorázni. Így is lett, egy barátságos, fekete Nike nadrágot és pulóvert viselő fiatalember megkérdezte, hogy éhes vagyok-e? Én élénken ígént bólogattam, majd követtem a konyha irányába. Közben Nebojsza néven mutatkozott be és elmondta, hogy ő itt afféle templomszolga (ez magyarázza a sportos öltözéket). Az étkezőben három sorban elhelyezett hosszú asztalok állottak, valamikor az asketizmus fénykorában több száz

stignahme до приемната, където ни очакваше монах на средна възраст с жив поглед, който се представи с името отец Викентий. Приемната беше обзаведена простичко, но уютно, имаше даже и барче, откъдето човек можеше да си вземе чай, кафе или минерална вода. Отецът ме почерпи с локум и чаша студена вода, после се заговорихме приятелски откъде идвам, какъв ми е коренът и т.н. Малко неточно знаеше мястото на Унгария на картата, сложи я някъде до Италия (нямаше да е лошо). По-късно един съвсем млад монах – отец Григорий ме

заведе в стаята ми. Тя беше повече от проста: пет железни кревата, маса и стол представляваха цялото обзавеждане, но затова пък имаше копче за лампа и контакт! Тръгнах да проуча обстановката. Сградата на манастира образува затворен правоъгълник, който го изолира от нежелани гости. Една от страните на пра-воъгълника е изоставено, запуснато здание, но останалите са видимо обитавани и се ползват от 20-членното монашеско братство. В двора има две църкви, едната по-малка и очевидно стара и друга голяма нова сграда, и двете в типичния за православната архитектура традиционен стил. Според надписа, градежът е от 1885. В двора има и ротонда, малко кръгло здание – тук се извършват кръщелните обряди и се вижда надписът Св. Георги Зографски, който е впрочем и покровителят на манастира.

От пустия коридор смаяно се заслушах в молитвата на идващия от една от килиите монотонен мъжки глас. Тук-там до вратите висяха монашески раса, работно облекло и обувки в редици. В самата постройка открих още една църква, носеща името на Кирил и Методий. От терасата се разкрива невероятна гледка към съседните планини, вижда се и спретнатата градина на манастира, която

осигурява най-насъщните продукти. Бях огладнял и затова се насочих към трапезарията, дано някой се сети да ме покани на вечеря. Така и стана, дружелюбен млад човек, облечен с панталон и пуловер Nike, ме попита сали не съм ли гладен? Аз усърдно закимах „да“ и го последвах в посока към кухнята. Той ми се представи под името Небойша и ми каза, че е нещо като храмов служител (косто обясняваше спортното му облекло). В трапезарията имаше три реда дълги маси, някога, във времената на аскетизма, тук са се хранели по няколкостотин монаси. Помещението е богато украсено с кръстове и икони. Вечерята се състои от пържена риба, малко салата, хляб и вода. Разбрах, че се хранят изключително с растителна храна, риба се дава само в края на седмицата и в празнични дни, така че вечерята минаваше за особено богата. Научих, че младият човек е от Македония и се е оттеглил в

манастира след любовно разочарование, за да „си почине няколко години“ (?) Благора-рих за скромната, но питателна храна и се разходих до малкия бял параклис на отсрещния хълм. В двора на параклиса имаше изоставена жилищна сграда – някога трябва да е била удобна сграда за гости. Навсякъде се виждаха издялани в камъка надписи, знаци от минали векове. По мръкнало се върнах на мястото, което ми беше дом този ден. На двора отците разговаряха по двойки, тихичко. Отнякъде се появи и моят познат Небойша и попита дали искам да разговарям по-сериозно с някой от монасите или съм дошъл просто на „екскурзия“. Естествено, отговорих, че искам, макар и малко да се плаших от подобен разговор. Успокоих се, когато ми се представи отец Козма, симпатичен млад човек с голяма брада, и започнахме напълно свободен разговор. Разказа ми, че вече е пътувал през Унгария и в Сегед изпуснал автобуса, но след ред приключения успял да го настигне на австрийската граница. После предпазливо отклони думата към религиозни теми – за душевния мир, за православната вяра и т.н. Накрая ме попита дали не искам да се изповядам, но аз му казах, че не знам как трябва, а и ме плаши малко подобно откровение. Няма страшно, „синко“ – каза ми – ще ти дам една брошурка, от нея всичко ще научиш. Нямах друга работа и след като се поделихме, се прибрах в стаята си и на светлината на малка петролена лампа прочетох брошурката. На другия ден, когато срещнах отец Козма, му казах, че проблемът е сериозен, много са ми греховете и сега не ми се ще да се изповядам, може би друг път. Младият отец опрощаващо се усмихна, намерението е важно, синко, да си пречистиш душата – каза и се сбогува. Трябва да си призная, че ми олекна и така потеглих към следващия си обект, в посока към руския манастир Свети Пантелеймон.

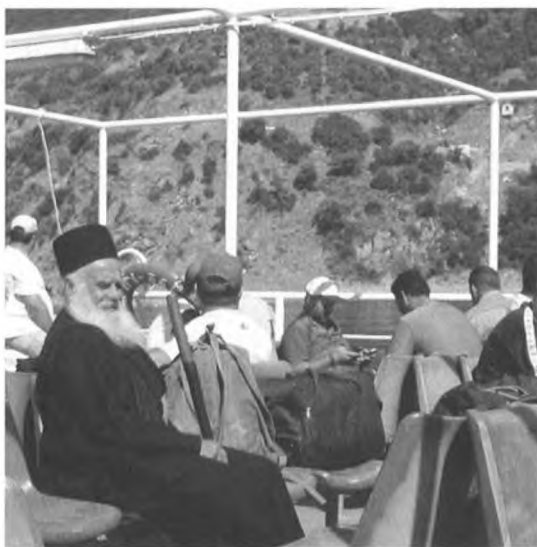
Преди да напусна българския Зографски манастир се запознах и с един раставратор на име Коста, който за няколко дни бе дошъл да работи в споменатата вече манастирска църквичка. Като художник научих някои много интересни неща от Коста. Впрочем оказа се, че и той самият много пъти е летунал в Сarti и също познава добре известния „Сасос, мотори под наем“. Имахме късмет, тъй като от манастира тъкмо тръгнаха два джипа за пристанището, разбира се, не заради нас, отиваха да посрещнат игумена. Дватама с Коста се настанихме в удобната Лада Нива, която отец Стефан караше. Той пък ни разказа, че е служил няколко години като свещеник в селото, откъдето произхожда баща ми. Тръгнахме в добро настроение по няколко километровия път, който

szerzetes étekezhetett itt. A helyiség gazdagon van díszítve szentképekkel és keresztekkel. Vacsorám pedig sült halból, némi salátából, kenyérből és vízből állt. Megtudtam, hogy ők kizárólag növényi ételeket fogyasztanak, hal csak hétvégén és ünnepnapon van terítéken, így én különösen gazdag vacsorában részesültem. Megtudtam továbbá, hogy a fiú Macedóniából származik és egy szerelmi csalódást követően vonult kolostorba „néhány évre pihenni“ (?)

Megköszönve a szerény, de laktató vacsorát, átsétáltam a szemközti dombon álló kis fehér templomhoz. A templom udvarán áll egy elhagyatott lakóépület – valamikor kényelmes vendégház lehetett. Mindenhol az elmúlt évszázadokat idéző kőbe vésett feliratok, táblák láthatók. Sötétedésre visszaértem az napi otthonomba. Az udvaron atyák beszélgettek párosával, csendesen. Valahonnan ismét előkerült ismerősöm, Nebojsza és megkérdezte, akarok-e valamelyik pappal komolyan beszélni, vagy csak „kirándulni“ jöttem. Természetesen azt válaszoltam, hogy akarok, bár kicsit tartottam egy ilyen típusú beszélgetéstől. Megnyugodtam, amikor bemutatkozott Kozmasz atya, egy szimpatikus, nagyszakállú fiatalember, és teljesen kötetlen beszélgetést kezdeményezett. Elmesélte, hogy már átutazott Magyarországon és lemaradt a buszról Szegednél, de kalandosan utolérte társait az osztrák határnál. Később óvatosan vallási témára terelődött a szó – lelki békére, pravoszláv igazhitűségre, stb. A végén megkérdezte, hogy akarok-e gyónni, de én közöltem, hogy

nem tudom, hogy kell, meg félek is egy kicsit az ilyen fajta megnyilatkozástól. Nem gond – felelte, adok egy kis füzetet, olvasd el „fiam“, abból mindent megtudsz. Más dolgom nem lévén, elkészöntem, nyugovóra tértem a szobámba, és egy kis petróleumlámpa fényénél elolvastam a füzetkét. Másnap látva Kozmasz atyát, elmondtam neki, hogy gond van, túl sok van a rovásomon, és most nem szeretnék gyónni, talán máskor. A fiatal atya elnézően elmosolyodott, a szándék a fontos, fiam, hogy megtisztulj – mondta, majd elkészönt. Bevallom, máris megkönnyebbültem és elindultam a következő állomáshelyem felé, az orosz Szt. Pantelejmonosz kolostor irányába.

A bolgár Zografou kolostorból való távozásom előtt megismerkedtem egy Kosztasz nevű ikonrestaurátor sráccal, aki néhány napig dolgozott a fent említett kolostor kistemp-

lomában. Magam is képzőművész lévén igen érdekes dolgokat láttam Kosztasz jóvoltából. Egyébként kiderült, hogy korábban sokszor nyaralt Szartin, és jól ismeri a jól ismert „Szasszosz motorkölcsonzős” embert. Szerencsénk volt, mert két terepjáró indult a kolostorból a kikötő felé, no nem miattunk, hanem az igumen (apát) elé siettek. Mi Kosztasszal elhelyezkedtünk a kényelmes Lada Nivában, amit Sztefan atya vezetett. Sztefan atya pedig elmesélte, hogy abban a faluban volt pár évig pap Bulgáriában, ahonnan édes-apám származik. Tehát jó hangulatban vágtunk neki a partig vezető négy kilométeres útnak. A hajó érkezéséig Sztefan atya megengedte, hogy készítsek róla pár képet, ami nagy megtiszteltetésnek számított. Az atya megáldott és elindultam a rövid, kb. 30 perces hajóútra az orosz kolostor irányába.

Agiosz Pantelejmonosz szentkolostor valóban lenyűgöző látvány, ahogy az ember közeledik a tenger felől. Abból a távolságból is nagynak tűnik, ahonnan mi, a turistákkal teli hajóval elhaladunk az athoszi kirándulásunk alkalmával, de közelről teljesen más. Meglepve tapasztaltam, hogy rajtam kívül, csak ketten szálltak ki ennél a megállónál, és sietős léptekkel elindultak felfelé. Szedtem a lábam utánuk, mivel ebben a hatalmas épületegyüttesben nem igazodtam volna el magam. Útitársaim befordultak az ARHONDARIKI feliratú épület felé, amiből már tudtam, hogy ez lesz a szálláshely. Rövid ideig várakoztunk, mert ebéddió lévén közölték, hogy „pajgyom pakusáty”, azaz meginvitáltak bennünket ebédelni, természetesen oroszul. Sűrű keresztvetések közepette beléptünk az impozáns épületbe, ahol valamikor pontosan ezer! szerzetes foglalt helyet a napi betevő elfogyasztása alkalmából. Engem kiszúrtak, mert rövid ujjú póló volt rajtam és gyorsan rám adtak egy gusztusos, – hosszú ujjú, – rózsaszín inget. Rövid ima után helyet foglalhattunk, majd valaki felolvastott egy vastag könyvből valamilyen szent szöveget, mi pedig, (lehettünk úgy hatvanan) nekiesztünk az egyszerű lencsefőzeléknek, főtt krumplival és koviubival. Igen, magyaros koviubi volt, meg feketekenyér, meg víz. Szép komótosan falatoztam, nézegetve a múlt századi, teljesen újnak tűnő falfestményeket, amikor egyszer csak összecsapták a nagykönyvet, és mint valamikor a katonaságnál, „föl, vigyázz” parancsszóra mindenki eldobta a kanalat, majd sűrű keresztvetések közepette egy job-

щеше да ни изведе на пристанище-то. До пристигането на кораба отец Стефан ми позволи да му направя няколко снимки, което си е голяма чест. Отецът ме благослови, след което започна краткото ми, около 30-минутно пътешествие в посока към руския манастир.

Светото убежище Свети Пантелеймон представлява наистина впечатляваща гледка, когато човек го приближи откъм морето. Той изглежда голям и от разстоянието, от което го

гледаме от корабите с туристи по време на нашите „атонски екскурзии“, но отблизо е нещо съвсем различно. С учудване забелязах, че само още двама души освен менс слязоха на тази спирка и със забързани крачки посеха нагоре. Следвах ги по петите, защото не бях сигурен, че ще се оправя в този огромен комплекс от сгради. Моите спътници завиха към постройката с надпис АРХОНДАРИКИ и аз вече знаех, че това ще ни е подслона тази нощ. Почакахме малко и тъй като беше обедно време с едно „пайдъм покушать“ ни поканиха на обед, естествено на руски. Кръстейки се начесто влязохме в импозантната сграда, където някога са се събирали – ни повече, ни по-малко – хиляда монаси, за да получат дневната си дажба. Аз се набих на очи, защото бях облечен с фанелка с къси ръкави и набързо ми дадоха съвсем приятна розова риза с дълги ръкави. След кратка молитва заехме местата си, някой четеше някакъв свят текст от дебела книга, а ние (бяхме около шейсетина) се нахвърлихме на простата лещена чорба, варените картофи и квасените краставици. Да, имаше също като унгарските квасени краставици и черен хляб, и вода. Ханвах си с наслада и без да бързам, разглеждайки стенописи от миналия век, които изглеждаха като нови, когато изведнъж

захлопнаха голямата книга и – както някога в армията на заповедта „стани, мирно“ – всички захвърлиха лъжиците и мятайки бързи кръстове с „кръгом на дясно“ посеха към изхода. За късмет, успях да си взема един грозд, защото и грозде имаше, и го изнесох под ризата си навън. Върнах се в странноприемницата и зачаках, зобвайки си от грозда. И тогава дойде нова изненада. Идва при мен някакъв отец с вид на иконом и, сякаш е най-естествено, ме пита на руски (нак добре, че познавам донякъде) какво чакам? За нощувката, отче – отговарям му, а той: Докато чакаш, синко, я измий тоя коридор, долу в мазето ще намериш всичко. Благодаря за възможността, отче – отговорих от немай-къде, защото вече бях огледал наоколо. Размерите на коридора бяха направо импозантни: дълъг около петдесет метра, три метра широк, същинска конюшня заедно с площадката на стълбището.

Нямаше мърдане, грабнах добре познатия от казармата парцал и след час и половина напрегната работа се явих на рецепцията. Добре, синко – похвали ме отецът иконом и ме заведе в една килия в сутерена, където вече си почиваше симпатичен руски господин на име Василий. Оказа се, че ще трябва да си поделим скромно мебелираната килия за двама. Честно да си кажа, ако не бяхме в манастир, щях да протестирам срещу самата идея за съквартирант. Василий ми приличаше по-скоро на късо подстригана барета, отколкото на мирен поклонник. Както и да е, ще го преживея някак, помислих си и тръгнах да разгледам манастира. Когато стигнах на пътя, който минаваше край страноприемницата, видях табела: „Ксиропотаму 4,5 км“. Напред, реших, преди вечеря ще разгледам още един манастир, беше три часа следобед и аз тръгнах по широкия и каменист планински път. След няколко завоя обаче пътят се стесни в пътека и теренът стана изцяло планински. По-късно се почувствах като боец в джунгла, който е забравил въщи своето мачете. Сериозно ми премина през ума, че ако си счупя глезена, дни наред никой няма да ме намери. Събрал последни сили излязох от гората и пред погледа ми се разкри величествена гледка. Дълбоко долу, в копринената жарава на слънцето – пристанището Дафни, малко по-нагоре – гледката на манастира Ксиропотаму. Когато приближих манастира, чух бученето на машини, гласове на строителни работници и гора от скели, които загрозяваха идилията. Единствено махащата захилена фигура на Коста ме разведри малко. Оказа се, че това е следващото му работно място. Разведе ме из кътчета, където не допускат простосмъртни. Видях изгорял параклис, който вече бяха започнали да реставрират, видях италианска подова настилка, която тъкмо редяха, както и работници, които монтираха оптически кабел. Честно казано, всичко това никак не се връзваше с легендите за отшелници, пазещи столетните традиции. Направих няколко снимки и се сбогувах с Коста с мисълта за пътя, който ме очаква. Минах край ябълкова градина и не се съдържах да не откъсна няколко невероятно големи ябълки от превитите от тежестта им клони на дърветата. На цената на вече описаните мъки успях да се върна в страноприемницата и след като се измих набързо, забързах към трапезарията, за да не закъснея за вечерята. Вратата обаче беше затворена и след кратко престъпване от крак на крак един минаващ монах ме осведоми, че започва петъчният пост и вечеря няма да има. Добре се наредих, помислих си, и се върнах в килията, за да си хапна от ябълките. Вече се беше стъмнило, ала напразно въртях копчето на лампата, за този ден и токът беше

braáital elindult a kijárat felé. Szerencsére meg tudtam menteni egy fürt szőlőt, mert az is volt, és az ingem alatt kicsempésztam az ebédlőből. Visszatértem a szálláshelyhez, szőlőt csipegetve, és vártam. Ekkor jött az újabb meglepetés. Odatoppan mellém egy gondnok kinézetű atya, és a világ legtermészetesebb módján oroszul (még jó, hogy beszélem valamennyire) megkérdi, hogy mire várak? Szállásra, atyám – válaszoltam, mire ő: Amíg várakozol fiam, mosd fel ezt a folyosót, lent az alagsorban találsz mosószeret. Köszönöm a lehetőséget, atyám – válaszoltam kissé kelletlenül, mert mentem volna már körülnézni. A folyosó mérete igen impozáns volt: kb. ötven méter hosszú, három méter széles lovarda, a lépcsőfordulóval együtt. Nem volt menekvés, nekiestem a seregből jól ismert „fóka” nevű eszközzel, és mintegy másfélórás megfeszített munka után jelentkeztem a recepción. Jól van, fiam – dicsért meg a gondnokatyja, és elvezetett az alagsorban lévő cellához, ahol már egy Vaszilij nevű kedves orosz úriember pihent. Kiderült, hogy osztoznunk kell a kétszemélyes, szerényen berendezett cellán. Megmondom őszintén, ha nem kolostorban vagyunk, protestáltam volna a társbérlet miatt. Vaszilij ugyanis inkább egy tüskére nyírt hajú kommandósrá emlékeztetett, mintsem jámbor zárándokra. Mindegy, valahogy túléltem, gondoltam és elindultam felfedezni a kolostort.

Kiérve a vendégház melletti útra, látok egy táblát, „Xiropotamou 4,5 km” felirattal. Rajta, gondoltam, vacsora előtt megnézek még egy kolostort, lévén délután három óra, és nekivágtam a viszonylag széles, de hepehupás hegyi útnak. Néhány kanyar után azonban az út ösvénnyé szűkült, majd hegyi tereppé változott. Később már úgy éreztem magam, mint egy dzsungelharcos, aki otthon felejtette a machetét. Komolyan elgondolkoztam azon, hogy ha most kitörném a bokámat, senki sem találna rám itt napokig. Utolsó erőmet összeszedve kiértem az erdőből és valóban fenséges látvány tárult elém: Lent a mélyben, a selymes délutáni napsütésben, Daphni kikötője, kissé fentebb a Xiropotamou kolostor látványa fogadott. Közelebb érve a kolostorhoz munkagépek dübörgése, építőmunkások ricsaja és állványok erdeje csúfította el az idillt. Egyedül Kosztasz integető-vigyorgó alakja vidított fel kissé. Kiderült ugyanis, hogy a következő munkahelye itt lesz.

Elkalauzolt olyan zugokba, ahová egyszerű halandót nem engednek be. Láttam egy kiegészítő kápolnát, amit már elkezdtek restaurálni, láttam olasz padlóburkoló lapot, amit éppen akkor raktak le, valamint optikai kábelt fektető munkásokat. Hát, őszintén, ez sem felelt meg az évszázados hagyományokat őrző remeték legendájának. Készítettem néhány fotót, majd elbúcsúztam Kosztasztól annak tudatában, hogy milyen út vár rám hazafelé. Elhaladtam egy almáskert mellett, ahol nem tudtam

megállni, hogy ne szedjek néhány hihetetlen méretű almát a roskadozó ágakról. A fentebb leírt kínok árán visszajutottam a szálláshelyre és gyors mosakodás után az étkezdéhez siettem, nehogy lemaradjak a vacsoráról. Az ajtót azonban zárva találtam, és rövid toporgás után egy arra járó szerzetes felvilágosított, hogy pénteki böjt kezdődik és nem lesz vacsora. Ez szép, gondoltam és visszamentem a cellámba, hogy elfogyasszam a magammal hozott almát. Közben szépen besötétedett és hiába csavargattam a villanykapcsolót, aznapra már az áram is elfogyott. Most mi legyen, morfondíroztam, lévén még csak nyolc óra és vaksötét. Ekkor érkezett meg Vaszilij, és én kissé félénken beszélgetést kezdeményeztem volna, de az orosz villámgyorsan levetkőzött és egy „szpákojnuju nocs”-ot (nyugodalmass éjszakát) morogva elaludt. Kimentem hát a partra néző teraszra, és a holdfényben ringatózó tengeren át vágyakozva sóhajtottam Szarti irányába. Elővettem a mobilomat és elkezdtem üzeneteket írogatni, eképpen elűtve az időt. Hamarosan megszólalt a telefon és boldogan hallóztam bele, de alig mondtam néhány

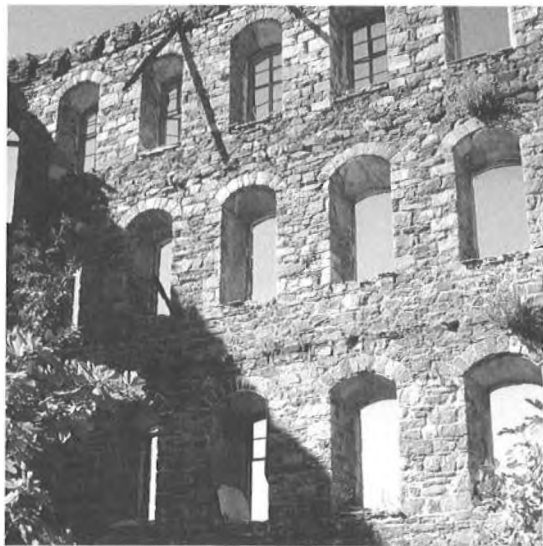
szót, a sötétből hangos pisszegéssel előugrott a kedves gondnok-atyja és félre nem érthető mozdulattal adta tudtomra, hogy itt tilos a mobilhasználat. Na jó, erre már nem volt mit tenni, elbortokáltam a mosdóig, tisztába tettem magam, majd csendben lefeküdtem aludni. Vaszilij az igazak álmát aludta és nem tévedett, mert kb. hajnali háromkor hangosan kolompolva és „liturgiá”-t kántálva egy szerzetes haladt végig a folyosón. Hálótársam felkelt, komótosan felöltözött és elment a hajnali istentiszteletre. Én szinte azonnal visszaaludtam és csak akkor ébredtem fel, amikor a kommandós visszajött és újra felhangzott a kongatás meg a kiabálás. Vaszilij kérdően nézett rám, mire én zavartan elmosolyodtam és úgy tettem, mintha öltözni kezdenék a reggeli miséhez, de nemsokára már horkolt,

szűrni. Kako da prava, chudeh se – беше осем часа и тъмно като в рог. Тъкмо тогава пристигна Василий и аз, макар и плахо, се наках да завържа някакъв разговор, но руснакът се съблече светкавично и измърморвайки „спокойную нощ” заспа. Излязох на терасата, която гледаше към брега и се понесох замечтан над полюшващото се на лунната светлина море в посока към Сарти. Извадих си мобилния телефон и започнах да пиша съобщения, за да ми минава времето. Не след дълго телефонът иззвъня, казах едно щастливо „ало”, но

едва бях разменил няколко думи, от тъмното с шумно шъткане изскочи любезният отец-иконом и с недвусмислено движение ми даде да разбере, че употребата на мобилни телефони тук е забранена. Нямаше какво да се прави, отправих се към умивалнята, измих се и кротко си легнах да спя. Василий беше потънал в блажени сънища и колко беше прав, тъй като някъде около три часа, удрайки силно клепалото и припвайки „литургия” един монах мина надлъж по коридора. Моят съквартирант стана, облече се старателно и отиде на ранната утринна литургия. Аз заспах почти веднага и се събудих, едва когато баретата се върна и клепалото и виковете прокърнтяха наново. Василий ме погледна въпросително, на което се усмихнах смутено и понечих да се облека за сутрешната служба, но тъй като не след дълго той захърка, аз също се пъхнах обратно в леглото. По-късно, като човек, свършил работата си, станах, измих се и взех решение още същия ден да се измета оттук. За да ми остане все пак и някакъв добър спомен, тръгнах със скрития под розовата риза Canon да направя няколко снимки. Тогава забелязах поставените кажи-речи на всеки завой всевъзможни забранителни табели (за фото, видео, къси панталони,

сладолед, жени и пр.) Успях все пак да направя няколко чудесни снимки на боядисаните в изящно зелено лукообразни църковни кули. Увековечих познатата от екскурзоводската ми беседа 13-тонна камбана, заедно с другите 32 по-малки камбани. Руският манастир бе същински миниатюрен макет на Кремъл, импозантен и много добре поддържан. Видях монаси, работещи с алпинистски методи или бояджии, ходещи по покрива без никакви обезопасителни въжета. Отвсякъде се излъчваше военна дисциплина. Навярно затова се чувствах и малко неловко, липсваше ми спокойствието и уюта на предишния манастир. Посетих и монашеското гробище, малкия параклис край него, зад чийто стъкла различни наредени в спретнат ред черепи и бедрени кости.

Върнах се в стаята си, събрах си багажа и се спуснах към пристанището в очакване на корабчето, което да ме изведе от този

омагьосан свят. Към 12 видях добре познатия ми Spirit of Athos, екскурзионното корабче, и започнах диво да махам със странното чувство, че гледам самия себе си от кораба. Не след дълго мобилът ми иззвъня и гръцкият ми колега екскурзовод ме приветства засмян от мостика на кораба. От което се поуспокоих малко и щастлив се качих на корабчето. То ме отведе в пристанището на Дафни, там всички слязоха и след проверката отново се качиха на кораба. По пътя корабът отново се напълни с мъже, млади и стари, монаси и цивилни, гръци и чужденци. Накрая вече бяха доста повече от двеста души, макар че по правилник побираше максимум 110. Както и да е, това не е моя работа – мислех си – моята работа е да изцпракам останалата част от филма и да се наклаждавам на късносептемврийското слънце. Все пак, когато минавахме край църквите със зелените луковици, аз им помахих от сърце, както и към крепостната кула на българското пристанище. На пристанището на Хилендар се качиха сръбски гимназисти, цяла група, със същите щастливи усмивки, като моята преди час. Още преди слизането реших две неща. Едното, че догодина ще дойда отново и ще се изповядам, а другото, че оттук нататък ще се опитам да живея по-праведно.

mire gyorsan visszabújtam az ágyba. Később, mint aki jól végezte dolgát felkeltem, megmosakodtam, és ekkor határoztam el, hogy aznap lelépek. Azért, hogy maradjon valami szép emlék is, elindultam a rózsaszín íng alatt rejtegetett Canonnal fényképeket készíteni. Ekkor fedeztem fel a szinte minden sarkon elhelyezett, elég széles skálát felölelő tiltó táblákat (fotó, film, mobil, rövidgatyá, fagy, nő, stb). Azért sikerült egy csomó szuperértékes fotót készítenem a gyönyörű zöldre festett, hagymakupolás templomtornyokról. Megörökítettem az idegenvezetői szövegemből ismert 13 tonnás harangot, a mellette elhelyezett 32 kisebb haranggal együtt. Valóban, az orosz kolostor a Kreml kicsinyített mása, impozáns és nagyon szépen rendben van tartva. Több helyen láttam alpinista módszerrel dolgozó szerzeteseket, vagy a tetőn biztosító kötél nélkül

mászáló festőket. Minden olyan katonás szervezetségre utalt. Talán ez volt az, amitől kissé kényelmetlenül éreztem magam, hiányzott az előző kolostor nyugalma és meghittsége. Meglátogattam még a szerzetesi temetőt, a mellette álló kis kápolnát, aminek üvegablakán keresztül takaros rendbe rakott koponyákat és lábszárcsontokat fedeztem fel. Visszasiettem a szobámba, összecsomagoltam és lementem a kikötőbe várni a kishajót, ami elvisz ebből az álomvilágból. 12-kor megláttam a mi jól ismert Spirit of Athos nevű kirándulóhajónkat, és vad integetésbe kezdtem azzal

furcsa érzéssel, mintha látnám magam a hajóról. Hamarosan meg is szólalt a mobilom, és nevetve üdvözölt a görög idegenvezető kollégám a hajóhídról. Ettől kissé megnyugodtam és boldogan szálltam fel a közeledő kishajóra. Az bevitt Daphni kikötőbe, itt mindenki elhagyta a fedélzetet, majd motozás következett és megint fel lehetett szállni. A visszaúton megtelt a hajó férfakkal, fiatalokkal és idősekkel, szerzetesekkel és civilekkel, görögökkel és külföldiekkel. A végén jóval többen voltunk kétszáz főnél, pedig a leírás szerint egyszerre 110 fő tartózkodhat a fél-szigeten. Mindegy, ez nem az én dolgom – gondoltam, az én dolgom az, hogy ellőjem a maradék filmem és élvezzem a szeptember végi napsütést. Azért jó érzéssel integettem a zöld hagymakupolák mellett elhaladva, meg a bolgár kikötő bástyája felé. Hiliandariou kikötőnél egy csomó szerb gimnazista szállt fel ugyanazzal a boldog mosollyal az arcukon, amivel én is egy órával korábban. Két dolgot azonban már a kiszállás előtt eldöntöttem magamban. Az egyik, hogy jövőre újra eljövök és meggyónok, a másik pedig, hogy megpróbálok ezentúl tisztábban élni.

ХЕМУС**HAEMUS**

Списание за обществен живот и култура
Основано от
Дружеството на българите
в Унгария през 1991 г.

Издание на Българското
републиканско самоуправление
Отговорен издател: Данчо Мусев

Списанието се издава
с материалната подкрепа на
Фонд „За националните и
етнически малцинства в Унгария“

Светла Кьосева: главен редактор
Росен Русев: художествен редактор

Редакционна колегия:
Андреа Генат, Ася Събева-Юричкаи,
Габриела Хаджикостова,
Дьорд Сонди, Иван Русков,
Кристина Менхарт, Ленке Чикхеи,
Райна Симеонова,
Светослав Стойчев, Тошо Дончев

Печатница: Globe Print
Адрес на редакцията:
1097 Будапеща, ул. „Лоняи“ №41.
Тел.: 216-0197

Цена на броя: 500 форинта.
Годишен абонамент: 2000 форинта
ISSN 1216-2590

Társadalmi és kulturális folyóirat
Alapította
1991-ben
a Magyarországi Bolgárok Egyesülete

A Bolgár Országos
Önkormányzat kiadványa
Felelős kiadó: Muszev Dancso

Megjelenik negyedévenként
a Magyarországi Nemzeti
és Etnikai Kisebbségekért
Közalapítvány támogatásával

Kjoszeva Szvetla főszerkesztő
Ruszev Roszen képszerkesztő

Szerkesztőbizottság:
Csíkhelyi Lenke, Doncsev Toso,
Genát Andrea, Hadzsikosztova Gabriella,
Juricskayné Szabeva Aszja,
Menyhárt Krisztina, Szimeonova Rajna,
Ruszkov Ivan, Szondi György,
Sztojcszev Szvetoszlav

Nyomda: Globe Print
A szerkesztőség címe:
1097 Budapest, Lónyay u. 41
tel.: 216-4210

Egy szám ára: 500 Ft
Előfizetés egy évre: 2000 Ft
ISSN 1216-2590